

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ BİLİM DALI

MEŞRUTİYETTEN CUMHURİYETE
KONYA HAPİSHANELERİ
(1876-1922)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. FERUDUN ATA

HAZIRLAYAN

ÖZLEM AKPINAR

KONYA 2017

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Özlem Akpınar		
	Numarası	124202051001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tezin Adı	Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya Hapishaneleri (1876-1922)		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Özlem Akpınar		
	Numarası	124202051001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ferudun ATA		
Tezin Adı		Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya Hapishaneleri (1876-1922)		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Meşrutiyetten Cumhuriyeten Konya Hapishaneleri (1876-1922) başlıklı bu çalışma 30/12/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

Prof. Dr. Ferudun ATA
Doç. Dr. Cemal GÜVEN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet
Yılmaz

İmza

(Handwritten signatures)

Alâaddin Keykubat Kampüsü Selçuklu 42079
KONYA Telefon : (0 332) 241 05 21-22 Faks : (0 332) 241 05 24
e-posta : sosbilens@selcuk.edu.tr Elektronik Ağ : www.sosyalbil.selcuk.edu.tr

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Özlem Akpınar		
	Numarası	124202051001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ferudun ATA		
Tezin Adı		Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya Hapishaneleri (1876-1922)		

ÖZET

İnsanlık tarihi kadar eski olan suç ve ceza sistemi tarihi dönemlere göre çeşitlilik göstermiştir. Ortaçağ uygarlıklarında ceza, suçlu bulunan bireyin bedenine yönelik olmuş, işkenceler ve ölüm asli caydırıcı olarak kullanılmıştır. Modernleşme ile birlikte ise insana karşı bakış açısı değişmiş ve bedenin kutsallığına vurgu yapılmaya başlanmıştır. Bunun akabinde hem kişinin toplama zarar vermesinin engellenmesi hem de toplumdaki adalet duygusunun tesisi için suçlunun tecrit edilmesi uygulamasına geçilmiştir. Bu anlayış değişikliği ile doğru orantılı olarak hapishane kurumu modern manadaki şeklini almıştır. Avrupa’da başlayan hapishane reformu kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti’nde de uygulanmaya çalışılmıştır. Bu eksende çeşitli tarihlerde pek çok vilayet ve sancak merkezlerinde müstakil hapishaneler inşa edilmiş, kazalarda da genellikle kiralama yöntemi ile hapis mekânları temin edilmiştir.

Konya vilayeti hapishaneleri de bu bağlamda inşa edilmiş ve uzun yıllar varlığını sürdürmüştür. Toprak ve taş malzemeden inşa edilen hapishaneler çok kullanışlı olmamış, mahkûm sağlığının korunmasında, firarların engellenip asayişin sağlanmasında istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bunun yanında gardiyanların görevlerini kötüye kullanmaları ve gardiyanlık vazifesi için yeterli olmamaları bir diğer sorunu teşkil etmiştir. Ancak bütün aksaklıklara rağmen bu çalışmanın kapsamında hemen her yıl Osmanlı Devleti’nin hapishanelerin iyileştirilmesi için çaba sarf ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelime: Hapishane, Mahkûm, Mevkuf, Tecrit, Tevkifhane, Islahat.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Özlem Akpınar		
	Numarası	124202051001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ferudun ATA		
Tezin İngilizce Adı		Konya Prisons From Constitutional Monarchy to Republic (1876-1922)		

SUMMARY

Crime and punishment system, being as old as history of humanity, varies in accordance with historical periods. The Punishment in the medieval civilizations was performed on the culprit's body; capital or corporal punishments were used as a main disincentive. With modernization, the view point on human was changed and the sanctity of a body was emphasized. Subsequently, isolation practice for a culprit was used both to prevent him/her from deteriorating the society and to establish the sense of justice in a society. Along with this mentality shift, prison concept was formed in its modern sense. The prison reform started in Europe was applied in Ottoman Empire in a short time. So, concerning this, several detached prisons were built in the centre of a many provinces and sanjaks; places were generally hired to use as a prison for accidents.

The prisons in Konya province were also built for this purpose and used for a long time. The prisons built by using clay and stone materials were not very practical and satisfying for the health of prisoners and to ensure public security preventing prison-breaking. In addition, that guardians used to abuse their duty and were not qualified enough for the occupation was another trouble. However, despite all the obstacles, during this research, it was realized that the Ottoman Empire struggled to improve the prisons.

Key Terms: Prison, Convicted, Prisoner, Isolation, Detention Centre, Reform

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	viii
ÖN SÖZ	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	23
KONYA VİLAYETİ HAPİSHANELERİ	23
A. KONYA MERKEZ HAPİSHANESİ	23
1. Tarihçesi	23
2. Plânı	24
3. Fiziki Durumu ve Yeri	25
B. MERKEZE BAĞLI KAZA HAPİSHANELERİ	27
C. KONYA VİLAYETİNE BAĞLI SANCAK HAPİSHANELERİ	34
1. Antalya Sancağı Hapishanesi	34
2. Burdur Sancağı Hapishanesi	40
3. Isparta Sancağı Hapishanesi	41
4. Niğde Sancağı Hapishanesi	43
D. HAPİSHANELERDEKİ SAĞLIK KOŞULLARI	46
E. HAPİSHANELERİN BÜTÇESİ	50
İKİNCİ BÖLÜM	57
HAPİSHANELERİN TAMİR FAALİYETLERİ	57
A. KONYA MERKEZ HAPİSHANESİNDEKİ TAMİR FAALİYETLERİ	57
B. KONYA MERKEZE BAĞLI KAZA HAPİSHANELERİNDEKİ TAMİR FAALİYETLERİ	60
C. KONYA VİLAYETİNE BAĞLI SANCAK HAPİSHANELERİNDEKİ TAMİR FAALİYETLERİ	66
1. Antalya Sancağı Hapishanesi	69
2. Burdur Sancağı Hapishanesi	70
3. Isparta Sancağı Hapishanesi	72
4. Niğde Sancağı Hapishanesi	73
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	77
KONYA VİLAYETİ HAPİSHANELERİNDEKİ MAHKÛMLAR VE HAPİSHANE GÖREVLİLERİ	77
A. MAHKÛMLAR	77
1. Suç Çeşitleri ve Mahkûmlara Dair İstatistikler	77
2. Hapishanelerdeki Firar Olayları	86

3. Hapishaneler Arası Mahkûm ve Tutuklu Nakilleri	89
4. Af Uygulamaları	94
5. Mahkûmların Beslenme Koşulları	96
B. HAPİSHANELERİN GÖREVLİLERİ	99
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	104
KONYA VİLAYETİ DÂHİLİNDEKİ KADIN HAPİSHANELERİ	104
A. HAPİSHANELERİN FİZİKİ DURUMU	104
B. KADIN MAHKÛMLARA DAİR İSTATİSTİKLER.....	111
C. KADIN HAPİSHANELERİNİN SAĞLIK DURUMU	117
D. KADIN HAPİSHANELERİNİN GARDİYANLARI	119
SONUÇ	121
KAYNAKÇA	124
EKLER.....	128

KISALTMALAR

BEO	:Bâb-ı Âli Evrak Odası
BOA	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	:Cilt
Çev.	:Çeviren
DH. MB. HPS	:Dâhiliye Nezareti Mebâni-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti
DH. MB. HPS. M	:Dâhiliye Nezareti Mebâni-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti Muavinliği
DH. MKT.	:Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi
nr	:Numara
DH. TMIK. S	:Dâhiliye Nezareti Islahat Kalemi
S	:Sayı
s	:Sayfa
ŞD	:Şura-yı Devlet
Vd.	:Ve devamı
İ. DH.	:İrade Dâhiliye Nezareti
İ. ŞD	:İrade-i Şura-yı Devlet
Yay.	:Yayımlayan

ÖN SÖZ

Toplumda düzeni sağlanmak ve adaleti tesis etmek için suçluların cezalandırılması yüzyıllar boyunca devam eden bir uygulamadır. İlkçağ uygarlıklarından itibaren kullanılan farklı yöntemlerle bireyin toplumla uyumlu bir halde yaşaması arzu edilmiş ve toplumsal yaşam çeşitli kanunlar ile düzenlenmeye çalışılmıştır. Öyle ki bireyin ve toplumun yaşam alanına yapılan bütün saldırıların failleri cezalandırılmıştır. Cezalandırma işlemleri ise dönemlere ve devletlere göre çeşitlilik arz etmektedir. Ortaçağ uygarlıklarında daha çok bedenin cezalandırılması tercih edilmiştir. Suçlu çeşitli işkencelere maruz kalmış, kimi zaman dayak cezasıyla kurtulabilirken kimi zaman uzuvları kesilmiş kimi zaman da bedeninin parçalanması suretiyle öldürülmüştür. Ancak cezalandırma bireyin ölümüyle sona ermemiş cesedin yakılması, iç organların boşaltılması, derisine saman basılan cesedin sergilenmesi gibi uygulamalarla cezalandırma sürecine devam edilmiştir. Hafif sayılacak suçlar için ise genellikle para cezaları tercih edilmiştir.

Son derece insanlık dışı olan bu cezalandırma yöntemleri Avrupa’da hümanizm anlayışının ortaya çıkmasıyla birlikte değişim sürecine girmiştir. XV. yüzyıldan itibaren Avrupa’nın çeşitli yerlerinde insan bedenin kutsallığına vurgu yapılmaya başlanmıştır. Bundan sonraki süreçte hapsedme kavramı ortaya çıkmıştır. XV. yüzyıl öncesinde suçluların ceza infazları yapıldığı kadar zindan, kale, burç, kuyu gibi yerlerde hapsedildikleri bilinmektedir. Ancak bu tarihten sonra hapsedme hem suçlunun bedenine dokunulmadan cezalandırma, hem de suçluları toplumdan tecrit eden muhteşem bir uygulama olarak görülmüştür. Ayrıca modern hapisane anlayışının doğmasıyla birlikte mahkûmların hapisanelerde kaderlerine terk edilmemeleri gerektiği düşünülmüştür. Özellikle suça bulaşmış bireyin eğitim ve ibadet aracılığıyla ıslah edilmesi amaçlanmıştır. Bunlara ilaveten sanayileşme ile birlikte ucuz iş gücüne ihtiyaç duyan Avrupa, hapisanelerdeki mahkûmların ataletten kurtulması gerektiğini sıkça dile getirip mahkûmların hapis süreleri boyunca atölyelerde çalıştırılması yöntemi benimsenmiştir.

Avrupa’da bu uygulamalar devam ederken modernleşme sürecine giren Osmanlı Devleti diğer alanlarda olduğu gibi hapisaneler konusunda da Avrupa bazlı bir yenileşme hareketini başlatmıştır. Tanzimat döneminden itibaren ceza kanunları değiştirilmiş bedenin cezalandırılması usulü kademeli olarak terk edilmiştir. Osmanlı Devleti neredeyse Avrupa’yla eş zamanlı olarak hapisane reformlarına başlamıştır. Hapsedme olgusuna uzak olan devlet ricali reformlarda en üst derecede başarı sağlamak için Avrupa’dan uzmanlar getirtmiş ve onların önerileri doğrultusunda yenilikler yapmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda atılan en büyük adım 1880 yılında çıkarılan hapisaneler nizamnamesi olarak görülebilir. Öyle ki bu nizamnamede bütün hapisanelerin son derece modern ve insanî koşullara uygun olarak düzenlenmesi ön görülmüştür. Nizamnamenin çıkarılmasından kısa bir süre sonra devletin çeşitli bölgelerinde yeni hapisane inşaatları başlamıştır. Böylece bu çalışmanın konusu

olan Konya vilayeti merkezinde ve vilayete bağılı bulunan pek çok sancak ve kazada hapishaneler açılmıştır.

Bu çalışmada hapis olgusu ve hapishane kurumunun tarihsel süreç içerisindeki gelişimi Konya vilayeti ekseninde incelenmiştir. Araştırma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Konya vilayeti dâhilinde bulunan hapishanelere teker teker değinilmiş, hapishanelerin fizikî şartları açıklanmıştır. Hapishanelerin sağlık koşullarına uygun olup olmadığı ve hapishane giderleri için ayrılan bütçe yine bu bölümde tartışılmıştır.

İkinci bölümde hapishanelerde gerçekleşen tamirat faaliyetleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Hangi kazada ne tarz tamirlere ihtiyaç duyulduğu, masrafların cinsi, gereken tahsisatın gönderilip gönderilmediği, tamir ile istenilen ıslahın yapılıp yapılamadığına bu bölümde değinilmiştir.

Üçüncü bölümde hapishanelerin aslî unsuru olan mahkûmların durumu değerlendirilmiştir. Suç çeşitleri, mahkûmlara dair istatistikler, af uygulamaları, hapishaneler arası nakiller ve firar hadiseleri incelenmiştir. Ayrıca mahkûmlarla beraber hapishane içerisinde bulunan hapishane görevlileri özellikle de gardiyanlara dair bilgilere de bu bölümde yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde kadın hapishanelerine dair bilgiler yer almaktadır. Konya dâhilinde hangi kazalarda kadın hapishanesi olduğu, kadınların tutuldukları hapishanelerinin fizikî koşulları, kadın mahkûmların işledikleri suçların dağılımı, kadın mahkûmların sağlık koşulları bu bölümde incelenmiştir.

Netice itibarıyla Osmanlı Devleti'nin ve toplumun içinde bulunduğu durum göz önünde bulundurularak Konya vilayeti hapishaneleri incelenmiştir. Konya vilayeti hapishanelerine yönelik reform çalışmalarının ne dereceye kadar başarıya ulaştığı, mahkûmların hangi koşullarda cezalarını çektikleri, Osmanlı Devleti'nin hapishane kurumuna gereken önemi verip vermediği, modern hapishane anlayışının ne dereceye kadar hayata geçirildiği meselesi çalışmanın esas konusunu teşkil etmektedir. Bu bağlamda araştırmanın en önemli kaynağını Başbakanlık Osmanlı Arşivi oluşturmaktadır. Ayrıca farklı vilayetlerdeki hapishaneleri ele alan yüksek lisans ve doktora tezleri görülmüştür.

Çalışmanın oluşmasında önemli paya sahip olan ve benden çalışmanın her aşamasında desteklerini esirgemeyen saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Ferudun ATA'ya teşekkürlerimi sunarım.

ÖZLEM AKPINAR

KONYA-2011

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski olan suç ve ceza sistemi dönemlere göre çeşitlilik göstermektedir. Toplumsal yaşam içerisinde düzenin sağlanması ve mevcut otoritenin varlığının hissedilmesinde cezalandırma usulü oldukça önemli bir görev üstlenmektedir. Otoriteye yönelik tehditler karşısında üretilen çözüm arayışlarının başında caydırıcılık gelmektedir. Yaşam alanlarına yapılan saldırılar caydırıcı cezalar aracılığıyla önlenmeye çalışılmaktadır. Amaç yalnızca suçlunun cezalandırılması değil aynı zamanda suça meylin azaltılması, yönetilen kesimin otoriteye olan güvenin sağlanması ve de toplumda oluşacak intikam, adalet gibi duygularının tatmin edilmesini sağlamaktır¹.

Caydırıcı cezaların başında bedene yönelik azap çektirici uygulamalar gelmektedir. Suçlunun toplum karşısında teşhir edilmesi, işkencelere maruz kalması, kırbaçlanması, sakat bırakılması, bedeninin parçalanması, uzuvların kesilmesi, vücudunun ortadan ikiye ayrılması, etlerin bu iş için özel yapılan kerpetenlerle çekilmesi, gözlerin dağlanması, en son olarak da bedenin yakılması ibret verici ve azap çektirici cezalardandır². Toplumsal bir seyir halinde cereyan eden infaz sahneleri insanlık dışı ve dehşet verici uygulamalar olarak tarihte yerini almıştır. İnfazların halkın toplandığı meydanlarda yapılıyor olması, halkın idam edilen kişilerle birebir diyalog kurabilmesi, çeşitli tezahüratlarla idam sürecinde aktif rol alması dikkat çeken bir durumdur. İdam, İşkence ve azap çektirmenin dışında kefarete ve para cezaları da farklı dönemlerde pratik bir ceza aracı olarak kullanılmıştır³. Sürgün ve köleleştirme ise hapsetme öncesi başvurulmuş uygulamalardan diğerleridir.

Hapis cezasının yaygınlaşması ve hapishane kavramının ortaya çıkmasına kadar geçen zamanda batı kültüründe cezalandırma esaslarına bakıldığında, Eski Yunan toplumunda intikam ve kısas cezanın temelini oluşturmuş; dayak, rezil etme, sürgün aracılığıyla bedenin terbiye edilmesi amaçlanmıştır. Roma'da bedenî cezalar yerine para cezası uygulamaları daha çok tercih edilmiştir. Para cezalarını ödemeyen kişilerin kapatıldığı özel zindanlar kullanılmıştır. Borçlunun alacaklıya borç kölesi olması usulü de bu dönemde uygulanmıştır. Ayrıca Romalılar suçluların zindanda tutulması yerine çeşitli yerlerde çalıştırılmalarının daha faydalı olduğunu düşünmüştür. Buna bağlı olarak zaman içerisinde çalışma cezası devlet ekonomisinin temelini oluşturmuştur. Cermen hukukunda ise suçlu, bireyin ve toplumun düşmanı olarak görülmüş ve cezalandırma intikam esası üzerine kurulmuştur⁴. Ayrıca kilisenin kendi kuralları çerçevesinde ahlaksız olarak değerlendirdiği rahip ve rahibeleri manastırın çalışma evlerine kapattığı bilinmektedir. Bu kapatma uygulaması ile bireyin ahlakının

¹ Şener Aksu, "Otorite-Yaşamalanı İlişkisinde Hapishanenin Yeri", *Hapishane Kitabı*, İstanbul 2010, s. 62-63.

² Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, Ankara 2015, s. 33-36.

³ Timur Demirtaş, "Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi", *Hapishane Kitabı*, İstanbul 2010, s. 3.

⁴ Abdullah Saygılı, "Mikro İktidarın Bir Fiziği: Hapishane", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2004, C. 53, S. 2, s. 178.

düzeltilip tövbe edeceğine inanılmıştır. Manastırdaki kapatma odalarının günümüzdeki hücre tipi hapishanelerin temeli mahiyetinde işlev gördüğü söylenebilir.

XV. yüzyıla gelindiğinde bazı şehirlerde bir yaptırım şekli olarak hapis cezasının uygulandığı görülmektedir⁵. Ancak bu hapis cezaları bazı sarhoşların ayıltılması, akıl hastalarının kontrol altında tutulması ve idama götürülecek mahkûmların infaz zamanına kadar muhafaza edilmesi amacı taşımaktaydı. Modern anlamda hürriyeti bağlayıcı cezaların yaygınlaşması ve beden dokunulmazlık kazanıp hapsedme olgusunun toplumda yer bulması ise XVII. yüzyılda Avrupa’da görülen bir uygulama olmuştur. Bedenin kutsallığına vurgu yapılmış ve cezalandırma toplumsal bir seyir olmaktan çıkartılıp, cezalandırma sürecinin gizli bir parçası haline gelmiştir. Bedenin özgürlükten mahrum edilmesiyle, zorunluluklar, yasaklar ve mahrumiyetler içerisinde fizikî acı geri plana itilerek ruhsal acı tetiklenmiştir. Bireyin kendini sorgulaması, hatasını anlaması ve pişmanlık duyması sağlanmaya çalışılmıştır. Pişman olup âdeta bir tedavi sürecinden geçen mahkûm cezası bittiği zaman toplumla yeniden bütünleşebilecektir. Böylece bedenin kendisi cezanın amacı değil aracı haline getirilmiştir⁶. Suçluyu hapsedmekle suç işleyebilme fırsatını engellemek, işlediği suçtan dolayı misillemede bulunmak, mağdur konumundaki kişilerin intikam duygularına cevap vermek, suçlunun fizikî ve psikolojik saldırılara maruz kalmasını engellemek, toplum ve suçlunun suç işleme eğiliminin önüne geçip, caydırıcı çözümler aramakta hapsedmenin diğer amaçlarından olmuştur⁷. Hapis cezalarıyla hem suçlunun hem de mağdurun korunacağı düşünülmüştür. Bunun dışında merkezi otoritenin gücünün halk nezdinde hissedilmesinde hapishaneler en önemli araç haline gelmiştir.

Halkın gözünün önünde cereyan eden hapsedme olgusu, içerde bilinmezliğini devam ettirmiştir. Yani hapishanelerin içerisinde gerçekleşen olayların ancak küçük bir bölümü kamuoyuna duyurulmuştur. Kanun koyucuların güvence altına almaya çalıştıkları mahkûm hakları kimi zaman şartların yetersizliği nedeniyle kimi zaman da kasıtlı olarak ihlal edilmiştir. Bilinmezliğin korkusu, özgürlüğü kaybetmenin yanında yaşanması muhtemel eziyetlerin insanları dehşete düşürmesi, hapishanelerin suç işlememiş bireyler üzerinde bir otorite kurmasına neden olmuştur. Mahkûmlar üzerinde ise hapishaneler caydırıcılığın yanında profesyonel suç işleme yöntemlerinin öğrenildiği ve suçluluğun sürekli hale getirildiği mekânlar olarak etki bırakmıştır. Âdeta hapishaneler bir suç okulu vazifesi gördüğüne yönelik yaygın fikirler vardır⁸. Hapishanelerdeki suç çeşitliği, suçlu bireylerle olan ilişkilerin sıklığı, suça eğilim, psikolojik problemler, kişilik bozuklukları, ıslah olamama düşüncesi suçluluğu sürekli hale getirmektedir. Ayrıca kısa süreli cezalar alarak hapishaneye giren kişiler orada profesyonel suçlularla tanışıp suç işlemenin inceliklerini öğrenmektedirler. Böylece hapishane suça

⁵ Demirtaş, “Hürriyeti Bağlayıcı” s. 4-9

⁶ Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, s. 40-43.

⁷ Zahir Kızmaz, “Cezaevinin ve Hapsedmenin Suçu Engellemedeki Etkisi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya 2014, S.17, s. 3.

⁸ Aksu, “Otorite- Yaşamaları”, s. 65.

eğilimli insanların ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁹ Hapis cezası bittikten sonra toplumda kabul görmeme, bir iş bulamama, maddi sıkıntılar ve dışlanmışlıkta eski mahkûmları suça iten etmenlerdendir. Hapishaneler toplumsal düzen üzerinde oldukça etkili kurumları olmalarının yanı sıra, modernleşme ve sanayi inkılâbıyla birlikte ekonomik sistemin bir parçası haline de getirilmeye çalışılmışlardır. Hapishaneler mahkûmların çalıştırılması anlayışıyla modern fabrika görünümü kazanırken, mahkûmların eğitilmesi fikriyle modern bir okul profili çizmeye başlamıştır. XVII. yüzyıldan itibaren yapılmaya başlanan hapishane reformları kimi zaman başarılı sonuçlar verirken kimi zamanda mahkûmların akıl sağlıklarına zarar veren etmenleri içinde barındırmıştır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Avrupa’da modern anlamda ilk cezaevinin 1595’te Amsterdam’da erkekler için yaptırıldığı görülmektedir. Bunu 1597’de yapılan kadın hapishanesi takip etmiştir. Hollanda’dan sonra bu yeniliği Almanya takip etmiş ve Almanya’nın ilk cezaevi 1609’da açılmıştır¹⁰. Bu infaz kurumları suçluları hapsetmenin yanında dilencilik ve serserilikle de mücadele etmişlerdir. Avrupa’da cezaevlerinin ortaya çıkışı “çalışmak yaşamın gerçek hedefi olmalıdır” bu yüzden yoksulluk ve dilencilik bir tür günah sayılmaktadır. Bu nedenle cezaevlerinde tutulananların çalıştırılarak iyileştirilmeleri ve eğitilmeleri hedeflenmiştir. Yoksulların çalışmaya teşvik edilmek zorunda olduklarına inanılmıştır. Bunların yanında 30 yıl savaşlarının (1618- 1648) ekonomik sonuçları nedeniyle hapishanelerin durumu oldukça kötüleşmiştir. Ekonomik sıkıntıların giderilmesi ve hapishanelerden kar elde etmek için, mahkûmların yanında delilerin, fakirlerin ve evsizlerin de tutulmaya başlandığı hapishaneler özel işletmelere kiraya verilmeye başlanmıştır. Böylece hapishanelerden kazanç elde etme düşüncesi ön plana çıkmıştır. Cezaevleri ucuz iş gücünün temin edildiği verimli kaynaklar olarak görülmüştür. Bu şekilde XVIII. yüzyılın sonuna kadar hapishanelerde keyfi bir yönetimin hüküm sürdüğünü söylemek mümkündür¹¹.

Hapishanelerin yeniden düzenlenmesi fikri XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Amerika’da ortaya çıkmış daha sonrada bu girişimler Batı ve Orta Avrupa’ya yayılmıştır. İlk Amerikan hapishaneleri Pensilvanya’da açılmıştır. Bu hapishaneler Pensilvanya sistemi (philadelphia modeli) ve Auburn sistemi olarak iki model üzerine inşa edilmiştir. Pensilvanya sisteminde hükümlü gece gündüz hiçbir iş yapmadan tek kişilik bir hücrede tutulmuştur. Gardiyanlar haricinde kimseyle görüştürülmeyen ve yalnızca İncil okumasına izin verilen mahkûmun kendisiyle baş başa kalması, buna bağlı olarak da vicdani bir sorgulamadan geçip ıslah olması istenmiştir. Ancak manevi bir işkenceye dönen tecrit cezası iki yıl uygulanabilmiştir. Bu iki yıl içersinde ölümler ve suçluların akıl sağlıklarını yitirmesi olayları meydana gelmiştir. Pensilvanya sistemine bir tepki olarak New York’un Aurburn bölgesinde 1823’te yeni bir hapishane kurulmuştur. Bu hapishanede tek kişilik hücre sistemi yerine sıkı bir

⁹ Halil İbrahim Bahar, “Hapishaneler, Sorunlar ve Çözüm Arayışları, *Hapishane Kitabı*, İstanbul 2010, s. 49.

¹⁰ Jülide A. Orat – Fadimana çelik, “Diyarbakır Vilayeti Hapishaneleri”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kars 2011, S.7, s. 755.

¹¹ Demirtaş, “Hürriyeti Bağlayıcı”, s. 13-15.

konuşma yasağı getirilmiştir. Hükümlüler sadece gardiyanlarla zorunlu durumlarda kısık sesle konuşabilmişlerdir. Gündüzleri atölyelerde toplu olarak çalışan ve beraber yemek yiyen mahkûmlar geceleri tek kişilik hücrelerinde kalmışlardır¹². Bu sistem Pensilvanya sistemiyle karşılaştırıldığında daha insanî ve uygulanılabilir olduğunu görülmüştür. Ayrıca mahkûmların çalıştırılmasıyla ekonomik yarar sağlanmanın yanında hükümlülerin akıl ve ruh sağlığı da korunmaya çalışılmıştır.

Avrupa’da hapishane reformlarına yönelik çalışmalar sadece Amerika ile sınırlı kalmamış, 18. yüzyılın sonunda İngiltere cezaevi ıslahıyla ilgili önemli faaliyetlerde bulunmuştur¹³. Bedford yargıcı olan İngiliz John Howard (1726- 1790) hapishanelerin düzenlenmesi için yapılması gerekenleri tespit etmek amacıyla kendi ülkesinde ve Avrupa’nın pek çok yerinde seyahatler yapmış ve gittiği yerlerdeki hapis mekânlarını incelemiştir¹⁴. Howard Hapishanelerin iyileştirilmesi, mahkûmların ıslahı, sağlık koşullarının uygun olması, gardiyanların temiz dürüst ve insancıl olup mahkûmlara eziyet etmedikleri ve dinin hüküm sürdüğü ahlakî bir ortamın oluşturulmasına yönelik reform çalışmalarını savunmuştur. İngiltere’de, 1779 yılında Howard’ın çalışmalarının da etkisiyle Hapishaneler Kanunu çıkartılmıştır. İngiliz ceza infaz kurumlarında hücre hapsi, düzenli çalışma sistemi, dini eğitim temelinde düzenlemeler başlamıştır. Kadın ve erkeklerin ayrı ayrı yerlerde tutulması, gündüzleri sıkı bir çalışma disiplini altında tutulan mahkûmları geceleri hücrelerinde yalnız kalmaları, mahbeslerin temiz tutulması, hükümlülerin şahsi temizliklerine özen göstermesi, onlara yeterli miktarda yiyecek verilmesi ve düzenli olarak dini talim yaptırılması bu nizamnamede yer alan belli başlı hususlardır¹⁵.

Howard’ın ölümünden sonra da İngiliz cezaevi reformu yenilenerek 1813’te tekrar gündeme gelmiştir. Esas amaç zindanların ortadan kaldırılıp yerine insanî koşulların hâkim olduğu ıslah edici mekânların kurulması olmuştur. Mahkûmları ataletten kurtarıp iş gücünden faydalanmak hem ülke çıkarlarına uygun bir uygulama olacağına hem de suçlu olan bireyin ruhunun bu sayede temizleneceğine inanılmıştır. Ayrıca İşe yaramazlık duygusundan kurtulan mahkûm kendinden ve geleceğe ümidini kesmeyeceği ve suçlunun maneviyatını din aracılığıyla güçlendireceği düşünülmüştür. Ancak XVIII. yüzyılda başlayıp gelişme gösteren hapishane reformu ülkeler için medeniyetin bir sembolü haline gelmesine rağmen, Avrupa hapishanelerinin çoğunda istenilen amaca ulaşamadığı görülmüştür. Şayet hapishane yoğunlukları, sağlık koşullarının uygun olmaması ve buna bağlı olarak salgın hastalıkların hapishane ortamında oldukça kolay bir şekilde yayılması ciddi bir problemlerden olmuştur. Medeni devletlerin mutlaka çağın şartlarına uygun, insanî koşullar göz önüne alınıp inşa edilen bir veya daha çok hapishaneye sahip olması geleneği yaygınlaşmıştır.

¹² Demirtaş, “Hürriyeti Bağlayıcı”, s. 18-20.

¹³ Orat- Çelik, “Diyarbakır Hapishaneleri”, s. 75.

¹⁴ Gültekin Yıldız, *Mapusâne*, İstanbul 2012, s. 57.

¹⁵ Yıldız, *Mapusâne*, s. 58-59.

Medenileşme ve modernleşme ekseninde devam eden hapishane reformlarıyla, 19. yüzyılın başında İngiltere’de Panopticon sistemi¹⁶ adı verilen bir diğer model ortaya çıkmıştır. Bu hapishanede mahkûmlara tahliye olduktan sonra geçimlerini sağlayabilmeleri için bir zanaat öğretilmesine karar verilmiştir. Ceza sürecinde ahlakî olarak da düzeleceği düşünülen mahkûmlara hapisten çıktıktan sonra iş bulunarak, onların himaye edilmeleri gerektiği belirtilmiştir. Böylece hapishanede başlayan eğitim ve meslek edindirme çalışmaları toplumsal hayatta uygulamaya geçirilecek mahkûmun korunup kollanması dışarıda da devam edecektir.. İngiltere Parlamentosu, Panopticon sistemine dayalı bir hapishanenin inşa edilmesine izin verdiyse de inşaat 1811’de durdurulmuştur. (Ancak 1916- 1925 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri’nde bu sisteme dayalı bir hapishane inşa edilmiştir). Panopticon sisteminden sonra İngiltere’de 1840 yılında İngiliz sistemi ya da “İyi Hal Sistemi” denilen bir başka uygulama görülmüştür. Bu uygulamanın temelinde hükümlülerin çalıştırılmaları ve ıslah edilmeleri yer almıştır. Hükümlüye davranışlarına göre not verilmiş ve bu notlara göre ceza sürelerinin belirlenmiştir. Mahkûmlar iyi hal gösterdikçe zamanla hapishane rejiminde yumuşama olmuş ve yeterli puana ulaşıldığında da serbest bırakılmışlardır¹⁷.

Avrupa’da modern hapishane örneklerine rastlanılan bir diğer ülke ise Almanya’dır. 1908 yılında Almanya’da 1061 cezaevinin bulunduğu tespit edilmiştir. Sıkı bir disiplinin hâkim olduğu hapishanelerdeki hükümlülerin hakları devlet tarafından güvence altına alınmıştır. Devlet, mahkumlara hijyenik bir yaşam sunmak, onların güvenliğini sağlamak ve refahlarını yükseltmek gibi görevler üstlenmiştir. Ayrıca 1923 yılında Alman yasalarında ilk kez mahkûmların eğitiminden bahsedilmiş ve genç suçluların cezalarını, genel infaz kurumlarından ayrı yerlerde çekmeleri gerektiği hususu getirilmiştir¹⁸. Buna karşılık mahkûmların devlete karşı bazı yükümlülükleri olmuştur. Yasalara itaat etmek, düzen ve disiplin içerisinde çalışmak ve asayiş bozacak davranışlardan uzak durmak bunlara örnektir.

Modern anlamda Hapishane kurumunun ortaya çıkması ve hapishane reformlarının yapılıp, farklı modellerin uygulanması Avrupa temelli olmuştur. Genel olarak hapishane kanunları ihlal edip, ülke düzenini bozan kişilerin cezalandırılması ve tecrit edilmesi amacını taşımıştır. Suçlular cezalandırılırken suça meyilli olanların suç işlemelerinin de önüne bu şekilde geçilmeye çalışılmıştır. Ancak hapishane reform mucitleri mahkûmun ancak tanrının rızasını kazanarak gerçek bir affa ulaşacağını düşünmüşlerdir. Bu neden bedene yönelik eziyetler yerine ruhun arındırılması, suçtan kurtulması amaçlanmıştır. Avrupa’nın yeni yargı sistemi suçlunun bedenini değil ruhunu yargılamaya başlamıştır¹⁹. Yargılanan ve suçlu bulunan ruhun cezalandırılması ve akabinde iyileştirilmesi ancak

¹⁶ Daire şeklinde inşa edilmesi planlanan cezaevlerinin, dairenin merkezinde bulunan yerden kontrol edilmesi amaçlanmıştır. Bütün hücrelerin gözetim altında tutulmasının bu sayede daha kolay olacağı düşünülmüştür. Demirtaş, “Hürriyeti Bağlayıcı”, s. 21.

¹⁷ Demirtaş, “Hürriyeti Bağlayıcı”, s. 21.

¹⁸ Demirtaş, “Hürriyeti Bağlayıcı”, s. 22-24.

¹⁹ Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, s. 53.

sıkı bir disiplin, sağlam bir dini inanç, ahlakî bir yapılanma ile mümkün olacağına inanılmıştır. Bunun yanında özgürlükten mahrum bırakmanın getirdiği zorunluluklar kişinin kendisini sorgulamasına sebep olacağı için hatasını anlamasını sağlayacağı düşünülmüştür. Bu manevi arınma yalnızca ibadet ve benliğin sorgulanmasıyla mümkün olamayacağından hapishaneler aynı zamanda bir çalışma mekânı özelliği taşıması gerektiğine karar verilmiştir. Mahkûmların yetenekli oldukları işlerde çalışmaları ve kendilerini bir amaç doğrultusunda eğitmeleri istenmiştir. Herhangi bir meslek sahibi olmayan mahkûmlara çeşitli zanaat dallarında eğitim verilmesi gerekli görülmüştür. Böylece hükümlünün bireysel faydadan ziyade toplumsal faydayı amaçlayacağı düşünülmüştür. Kendi menfaatlerinin yerine işverenin, devletin, hapishane idaresinin menfaatlerini gözeterek olan mahkûmun şahsi haz yerine Tanrı'nın sevgisini kazanıp manevi yönünü güçlendirmesi amaçlanmıştır. Modern misyonlu hapishane ile birlikte cezalandırma usulünde bir dönüşüm yaşanmış, cezanın şekli değişirken cezayı infaz edenlerde değişmiştir. Cellâtların yerini, teknisyenlerden ve uzmanlardan oluşan bir ekip almıştır. Gözetmenler, doktorlar, din adamları, psikologlar, gardiyanlar, idareciler, öğretmenler, eğitmenler bu sistemin bir parçası olmuştur²⁰.

Modern manadaki hapishane kurumunun Avrupa'da orta çıkmasının yanında doğu kültüründe de hapis uygulamalarına rastlanılmaktadır. Suçun evrensel olduğu ancak cezaların toplumsal farklılıklara göre şekillendiği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda İslamiyet öncesi Arap ve Türk kültüründe hapsedme cezalarıyla birlikte yaygın olarak bedenî ve malî cezaların uygulandığı görülmektedir. Ağır ceza olarak zindana atma, hafif cezalar için kısa süreli hapis tutma, infaz gerçekleşene kadar mahbeslerde bekletme ve sürgün cezaları verilmiştir²¹. Özgürlüğü kısıtlama gayesiyle bir hapishane kurumunun olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında İslamiyet'in ilk yıllarında suçluların kapatıldığı yerlerin bulunduğu bilinmektedir. Ancak buralar geçici cezalandırma mekânları şeklinde kullanılmıştır. Hz. Muhammed savaş esirlerini, cinayet zanlılarını ve borçlarına sadık kalmayanları hapisle cezalandırmıştır. Hz. Osman zamanına kadar suçlular kuyularda hapsedilmiştir. Ayrıca Hz. Ömer döneminde bir evin hapishane olarak kullanıldığı bilinmektedir²². Bunların yanı sıra İslam toplumunda hapishane olarak kullanılmak amacıyla ilk özel binayı Hz. Ali yaptırmıştır. Ancak, İslam hukukunda kişinin özgürlükten mahrum edilmesine yönelik bir cezanın olmaması hapishane kavramının gelişmesini engellememiştir. Bu nedenle daha çok tutukevi niteliği taşıyan mahbesler, ceza infazlarından önce mahkûmların tutulduğu mekânlar olma özelliği taşımışlardır.²³

İslam dünyasındaki günümüze en yakın hapishaneler Emeviler zamanında oluşturulmuştur. Ayrıca Memlukler döneminde de başkent Kahire'de hapishanelerin bulunduğu bilinmektedir. Hatta bu

²⁰ Saygılı, "Mikro İktidar", s. 181.

²¹ Orat-Çelik, "Diyarbakır Hapishaneleri", s. 76.

²² Fahrettin Atar, *İslam Adliye Teşkilatı*, Ankara 1991, s. 219-220.

²³ Demirtaş, "Hürriyeti Bağlayıcı", s. 28.

hapishaneler mahkûmların meslek grupları, suçlarının türü ve cinsiyetlerine göre ayrılmıştır. Örneğin emirler ve valiler gibi yüksek devlet görevleriyle adi suçlardan mahkûm hırsızlar ve katiller farklı hapishanelerde tutulmuştur. Ancak Memluk hapishanelerinin şartlarının oldukça ağır ve dehşet verici olduğu kaydedilmiştir. Büyük zorluklar çeken mahkûmlara kimi zaman günlerce yemek vermenin unutulduğu olmuştur. Firara teşebbüs edenler ağır işkencelere tabi tutulmuş ve çoğunlukla öldürülmüşlerdir. Suçluların hasta olması hapse atılmalarına engel olmadığı gibi çoğu sağlıklı mahkûmların bu hapis mekânlarında hastalanarak ceza süreleri dolmadan öldükleri anlaşılmıştır. Ayrıca nadir de olsa mahkûmların kazma ve inşaat işlerinde muhafızlarında kontrolü altında çalıştırıldığı da olmuştur. Bunun yanında Memluk ceza infaz uygulamalarının içinde affa rastlamak mümkündür. Sultanların tahta çıkma, hastalıktan kurtulma gibi sevinçli olayların akabinde mahkûmları affedip, onları serbest bıraktırdıkları görülmüştür²⁴.

Anadolu Selçukluları döneminde modern manada hapsedme ve hapishane kavramları olmasa da bir ceza yöntemi olarak özgürlüğün kısıtlanması uygulamalarına rastlanmaktadır. Örneğin, Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev öldükten sonra tahta oğullarından I. İzzeddîn Keykâvus geçmiştir. Kısa bir süre sonra Alâeddîn Keykûbad saltanat iddiasıyla abisine karşı isyan etmiştir. Saltanat mücadelesi esnasında I. İzzeddîn Keykâvus'un kuvvetleri tarafından Ankara kalesinde yakalanan Alâeddîn Keykûbad'ın hayatı bağışlanmış ancak yaptıklarının cezası olarak Malatya'da bir kalede hapsedilmiştir²⁵.

Hapsedme uygulaması asli ceza olarak görülmediği için Türk devletlerinin kanunnamelerinde hapis cezalarına rastlamak alışılmadık bir durumdur. Hapsedme ceza infazına kadar geçecek zaman içerisinde bireyin zapt edilmesini amaçlamıştır. Ancak Timur İmparatorluğu'nda farklı bir uygulama görülmektedir. Öyle ki Timur'un kaleminden çıktığı iddia edilen Tüzükât-ı Timur adlı kanun metninde haneden üyelerinden birisinin tahtta hak iddia etmek suretiyle isyana kalkışması hapis ile cezalandırılmıştır. Hanedan üyelerinin bedenine zarar verilmesi açık bir şekilde yasaklanmış, ancak suçlu bulunanların özgürlükten mahrum edilmeleri ve kontrol altında tutmaları kararı verilmiştir²⁶.

Klasik hukuk sistemini İslami esaslara dayandırmış olan Osmanlı Devleti bunu örfi hukuk kurallarıyla da desteklenmiştir. Suçluların cezalandırılması ve hapsedme olgusu üzerine, örfi ilkeler doğrultusunda pek çok yeni kanun konulmuştur. Osmanlı kanunnameleriyle yargı kararı olmaksızın bireyin cezalandırılmasının ve mahkûmun suçu ispatlanmadan önce infaz edilmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Osmanlı küçük ve orta dereceli suçluları cezalandırırken para cezasıyla birlikte hapis uygulamasına da zaman zaman yer vermiştir²⁷. Ancak hapishanelerin modern manada Osmanlı toplumunda görülmeye başlanmasının tarihi daha geç bir döneme rastlamaktadır. Klasik dönemde

²⁴ Samira Kortantamer, "Memluklerde Hapishaneler", *Hapishane Kitabı*, İstanbul 2010, s. 94- 96.

²⁵ Cüneyt Kanat, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza*, İstanbul 2013, s. 99.

²⁶ Kanat, *Ortaçağ*, s. 61.

²⁷ Orat- Çelik, "Diyarbakır Hapishaneleri", s. 76.

mahbesler tutukluların infazlarına kadar bekletildikleri yerler olarak kullanılmıştır. Osmanlı ceza hukukunda idam, sürgün, teşhir, dayak, prangabentlik²⁸, fidiye, mallara el koyma, dükkân kapatma, para ve kısas cezaları uygulanmıştır. Ayrıca çuval içerisinde İstanbul Boğazı'ndan denize bırakılma da diğer bir ceza yöntemi olmuştur. Bunun yanında en ağır ceza idam olarak görülmüştür. Toplumsal suç işleyen kişilerin idamı kamuya açık yerlerde yapılırken, siyasi suçluların idamı zindanlarda yapılmıştır²⁹.

Osmanlı'da modern manada bir hapisanenin olmamasının yanında kuruluş döneminden itibaren farklı amaçlar da olsa hapsedme olgusuna rastlanmaktadır. Osmanlı Tarihi'nde kayıtlara geçen ilk hapis olayı Yıldırım Bayezid devrinde (1389-1402) gerçekleşmiştir. Germiyanoglu Yakup Beyin, Osmanlı toprağı olan Hamid ilini yağma ve talan etmesinden sonra, Bayezid tarafından tutuklanıp İpsala zindanına gönderilmesi ve burada hapis edilmesi önemli bir örnektir. Osmanlı tarihindeki ikinci hapsedme olayı ise 1392 yılında padişahın Rumeli'de bulunuşunu fırsat bilen Karamanoğlu Alaaddin Beyin, Kara Timurtaş Paşayı bir gece baskınıyla ele geçirip Konya'ya götürmesi ve burada hapsedmesidir³⁰. Konya Hapishanelerinin çalışmamızın esas konusunu oluşturması nedeniyle, Osmanlı tarihindeki ikinci hapsedme olayının Konya'da gerçekleşmiş olması ilgi çekicidir. Daha sonra ayrıntılı olarak da değinileceğı gibi Konya'nın köklü bir hapsedme teşkilatına sahip olageldiğı bu örnekte de görülmektedir.

Osmanlı ceza sisteminde kalebentlik cezası ve hapis cezası 18. Yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak 19. Yüzyıl başlarına kadar mahbes olarak kullanılan yerlere, buraların karanlık nemli ve havasız olmasından dolayı Farsçada karanlık nemli ve sıkıntıya düşürücü yer anlamına gelen zindan adı verilmiştir³¹. Tersane ve kaleler zindan olarak kullanılmıştır. İstanbul'da suçun türüne göre Yedikule Zindanı, Eminönü'ndeki Baba Cafer Zindanı ve Kasımpaşa'daki Tersane Zindanı yaygın olarak kullanılmıştır³². Hapsedme tek başına bir ceza olarak görülmediğı için zindanlarda idari bir teşkilat kurulmamıştır. Zindancılar merkezden düzenli bir maaş almadıkları için geçimlerini mahkûmlardan aldıkları nakit paralarla sağlamaya çalışmışlardır. Resmi ücretler, zorla alınan haraçlar, rüşvetler önemli gelir kaynakları olmuştur. Ayrıca bu dönemde mahkûmların kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılaması usulü yaygındır. Bunun yanında zindanlardaki fakir suçlulara kimi zaman maddi yardım yapıldığı da görülmüştür. Yüksek devlet görevlilerinin sadakaları, hayırseverlerden gelen yardımlar ve devlet hazinesinden verilen akçelerle bir

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Yasemin Saner, "Osmanlı'nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma", *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18 – 20 Yüzyıllar*, Derleyenler, Noemi Levy-Alexandre Toumarkine, İstanbul 2007, s. 163- 189.

²⁹ Ömer Şen, *Osmanlı'da Mahkûm Olmak*, İstanbul 2007, s. 3-5.

³⁰ Necdet Öztürk, "Osmanlı'da Hapis Olayları (1300-1512)" *Hapishane Kitabı*, İstanbul 2010, s. 101-103.

³¹ Şen, *Osmanlı'da Mahkûm*, s. 6.

³² Demirtaş, "Hürriyeti Bağlayıcı", s. 29; Şen, *Osmanlı'da Mahkûm*, s. 6; Nurgül Bozkurt, "XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.21, Bahar 2012, s. 262.

nebzede olsa fakir mahkûmların içinde bulunduğu mevcut kötü durum giderilmeye çalışılmıştır. Ne var ki bu yardımlar her zaman mahkûmlara ulaşmamıştır. Mahkûmlara için ekmek ve çorba alacak kadar para ayrıldıktan sonra geri kalan meblağlar zindancılar arasında paylaşılmıştır³³. Rüşvet almaya meyilli zindan görevlileriyle anlaşılan mahkûmların uygun fırsatları değerlendirip zindanlardan firar ettikleri de görülmüştür. Güvenliğin sağlanamaması, yetersiz muhafız birlikleri ve zindana sokulan kesici delici aletler aracılığıyla kazılan tünellerden bazı mahkûmlar firar etmeyi başarmıştır.

Zindanlar sadece suçlulara değil aynı zamanda savaş esirlerine de ev sahipliği yapmıştır. Yedikule Zindanında tutulan esirlere devlet âdeti misafir gibi davranmıştır. Yiyecek ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmış, hastalanan esirlere doktor ve ilaç temin edilmiştir. Buna rağmen İstanbul'da ikamet eden elçiler savaş nedeniyle hapsedilen yurtttaşlarının serbest bırakılması için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Bu da 19. Yüzyılın ikinci yarısında diplomatik bir mesele haline gelecek olan hapishaneler sorununun erken habercisi olma niteliğini taşımıştır. Osmanlı Devleti savaş organizasyonu ve diplomasi anlayışında uygulanmaya çalışılan değişikliklerle beraber savaşa girilen yabancı devletlerin İstanbul'da bulunan sefirlerinin esir muamelesi görüp, Yedikule'de hapsedilmesi uygulaması terk edilmeye başlanmıştır. Bu konuda ilk adımı III. Selim atmıştır. III. Selim, 1806'da başlayan Osmanlı - Rus Savaşı esnasında Osmanlı topraklarındaki Rus sefirlerini hapsedmeyi reddetmiştir³⁴. Bu uygulama II. Mahmut döneminde de devam etmiştir. Elçilerin esaretine son verilmesi Avrupa kamuoyunda “medeniyete” geçiş olarak değerlendirilmiştir.

II. Mahmut dönemindeki Avrupalılaşma hareketi içerisinde hapishaneler konusu da yer almıştır. Mehterhane olarak kullanılan Sultanahmet'teki İbrahim Paşa Sarayı'nın bir bölümünde 1831 yılında “Hapishane-i Umumi” kurulmuştur. Fakat kale burçları zindan olarak kullanılmaya devam etmiştir³⁵. Tanzimat ile birlikte Osmanlı Devleti kanunnamelerinde ilk kez hapis cezası yer almaya başlamıştır. 1840, 1851 ve 1858 ceza kanunlarında bireyin hürriyetinin elinden alınması esaslı önemli bir ceza olarak kanunlarda yerini alır. Böylece idamdan sonra gelen en ağır ceza müebbet hapis cezası ve kürek cezası olarak belirlenmiştir³⁶. Ayrıca mahkemelerin kamuya açık olması, yargısız infaz yapılmaması, kanun önünde herkesin eşitliği ilkeleri kanunnameye yer alan önemli hususlardan olmuştur. Bu kanunlar (Tanzimat Kanunları) ile hapishanelerde ağır hasta olan hükümlülerin iyileşinceye kadar kefaretle salıverilmesi, yoksul mahkûmların beslenme ve giyim ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması gibi bazı ilkeler getirilmiştir³⁷.

Klasik ceza infaz sisteminin yenilendiği ve hapsedmeye yönelik icraatların başladığı bu dönemde, Avrupalı devletler tarafından Osmanlı Devleti'nde modern anlamda hapishanelerin

³³ Yıldız, *Mapusâne*, s. 24-27.

³⁴ Yıldız, *Mapusâne*, s. 47.

³⁵ Şen, *Osmanlı'da Mahkûm*, s. 17.

³⁶ Bozkurt, “Kütahya Hapishanesi”, s. 262.

³⁷ Demirtaş, “Hürriyeti Bağlayıcı”, s. 30-31.

yapılmasına yönelik istekler gelmeye başlamıştır. İlk kez 1844 yılında İngiliz elçisi olan Stanford Canning tarafından Osmanlı’da modern bir hapishane inşa ettirilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Osmanlı mahbeslerinin ıslahı çalışmalarını bizzat ve yakından takip eden elçi Canning, Osmanlı topraklarındaki bütün İngiliz konsolosluklarından, görevli bulundukları bölgedeki hapishanelerin durumunu anlatan bir rapor göndermelerini istemiştir³⁸. Yaptığı ve yaptırdığı incelemeler sonucunda Osmanlı hapishanelerinin son derece olumsuz şartlar taşıdığını gayrimüslim mahkûmların çok kötü durumda olduğunu belirtmiştir. Biran evvel hücre tipi sistemine geçilmesi gerektiğini ifade etmiş kaloriferli hapishanelerin kurulmasını gündeme getirmiştir. Ayrıca merkezi otoritenin sağlamlaştırılıp mahkûmlar üzerinde hissedilmesinin sağlanması, mahpusların güvenliklerinin temin edilmesi, sağlıklarının korunması, ahlakî olarak ıslah edilmelerinin sağlanması, aydınlatma ve temizlik konularının iyileştirilmesi, mahkûmların mensup oldukları dinin ibadetlerini rahatça yapabilecekleri yerlerin oluşturulması gerektiğinin üzerinde durmuştur³⁹. Ancak Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu malî koşullar bu şartlarda bir hapishanenin inşa edilmesi için uygun olmadığı için uzun yıllar Canning’in öngördüğü hapishane planı hayata geçirilememiştir⁴⁰.

Canning’in rapor ve öneriyle birlikte, Avrupa dışındaki toplumlar için medeniyet kıstası olarak gösterilen hapishane kurumu Osmanlı’yı uzun yıllar uğraştıracak bir mesele haline gelmiştir. Bir devletin “medenî olabilmesi için hapishanesi olmalıdır” iddiası, Avrupa’nın Osmanlı iç işlerine müdahale fırsatı bulmasını sağlamıştır. Osmanlı Hapishanelerinin kötü koşulları göz önünde bulundurularak medeniyete ulaşmak için Avrupa’dan yardım alınması gerektiği telkinlerine sık sık rastlanılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti’ndeki hapishane reformları değerlendirilirken Avrupa’nın hapishanelerin modernleşirmesine yönelik baskılarının yanında Osmanlı devlet yöneticilerinin hapishanelerle ilgi yapılan dönüşüm faaliyetlerinin ve hapishaneleri insanîleştirme çalışmalarının gerekliliğini kavradığını ifade etmek gerekmektedir. Osmanlı Devleti modern dünyanın bir getirisi olan hapis kurumu bir eğitim ve terbiye yeri olarak görmeye başlamıştır. Ancak bu dönemde hapishane kavramının Osmanlı Devleti için zaruri yapılması gereken bir reform olduğunu söylemek mümkün değildir. Hapishanelerinin önemini kavramakla birlikte devletin içinde bulunduğu siyasi ve malî sıkıntılarda hapishane reformuna yeterince önem verilmesinin önüne geçmiştir. Eski zindan anlayışı ve mahkûmun suçlu olduğu bu yüzden cezasını bedenî olarak çekmesi gerektiği anlayışı devlet nezdinde değişmiş olsa da kişi bazında değişmediği için, hapishanelerin çoğunda eski düzen devam etmiştir. Özellikle kadim ceza anlayışının doğruluğuna inan gardiyanlar ve hapishane idarecileri yüzünden mahkûmların çoğu işkence ve eziyetlere maruz kalmıştır. Ancak kanunlarla işkencelerin net bir şekilde yasaklanmış olması ve işkence faaliyetlerinde bulunanların cezalandırılacağına ifade edilmesi devlet nezdinde zihinsel bir dönüşümün olduğunu göstermektedir.

³⁸ Orat – Çelik, “Diyarbakır Hapishaneleri”, s. 77.

³⁹ Mehmet Temel, “XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağı Hapishaneleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 26, 2009. <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/432/422> Erişim Tarihi: 5. 6. 2016

⁴⁰ Şen, *Osmanlı’da Mahkûm*, s. 19-20.

Bunun yanında hapishanelerin kötü ve sağlıksız koşulları, yeterli yiyeceğin temin edilememesi kasıtlı olmayan bir eziyet şeklini almıştır. Ayrıca hapishanelerde kolaylıkla yayılan salgın hastalıkların aynı zamanda halk sağlığını tehdit edecek boyutlara ulaşıyor olması hapishanelerin sağlık koşullarının iyileştirilmesini zorunlu hale getirmiştir⁴¹.

Osmanlı Devleti'ndeki hapishane ve tevkifhanelerin ıslah edilmesine yönelik ilk hükümlere Islahat Fermanında rastlanmıştır. Fermana, insan haklarını adaletle bağdaştırmak amacıyla hükümlü ve tutukluların hapishanelerde veya tevkifhanelerde bulundukları kötü koşullarının en kısa zamanda düzeltilmesi gerektiğine değinilmiştir. Cezaevlerinin devlet tarafından konulan kanunlara kesinlikle uyması zorunluluğu getirilmiştir. İşkence, eziyet gibi bedensel cezaların tamamen kaldırılmasının lüzumu üzerinde durulmuştur. Hapishanelerde görev yapan kişilerin mahkûmlara karşı keyfi ve sert uygulamalarının önlenmesi için olumsuz davranışlar sergileyen görevlilerin kanunlara uygun olarak cezalandırılması istenmiştir⁴². Bu bağlamda 1858 Ceza Kanunu hazırlanmıştır. Kanunun hazırlanmasından hemen sonra hapishanelere yönelik yapılması planlanan uygulamaları hayata geçirmek ve yabancı büyük elçilerin hapishanelerin kötü durumunu bahane ederek kendi tabiiyetlerinde bulunan mahkûmların haklarını savunma bahanesiyle Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmalarını engellemek amacıyla harekete geçilmiştir⁴³. Aynı yıl İngiliz Binbaşı Gordon, Osmanlı hapishanelerinin ıslahına hizmet etmek için ülkeye davet edilmiştir. Gordon bir taraftan eldeki mevcut imkânlarla hapishane olarak kullanılan mekânların ıslah edilip edilemeyeceğini incelerken diğer taraftan da Osmanlı bürokratlarına İngiltere'de ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde gelişmekte olan hapishane kavram ve kurumlarını tanıtmaya çalışmıştır. Bir hapishanede yapılması gerekenler ihlal edilirse oranın âdeta bir cehenneme döneceğini belirtmekten geri kalmamıştır. Tersane Zindanı'nı gezen Gordon, havalandırması olmayan, pis lağım suyu açık bir şekilde akan, güvenliği sağlamak için yeterli miktarda polislerin görevlendirilemediği, güçlü mahkûmların zayıf ve hasta olanlar üzerinde baskı kurduğunu görmüştür. Bunun üzerine Gordon, böyle bir yerde bir İngiliz'in bir hafta içerisinde öleceğini ifade etmiştir. Ancak aynı tarihler Osmanlı hizmetinde bulunan bir başka İngiliz subayı olan Amiral Slade'nin, Osmanlı hapishanelerinin bir yabancıyı şok edecek kadar kötü şartlarda bulunduğunu söyledikten sonra İngiltere'de bulunan çoğu hapishanenin bundan çok da farklı olmadığını belirtmesi oldukça ilginçtir⁴⁴.

Gordon çalışmaları sonucunda Osmanlı hapishanelerindeki eksiklikleri ve ne yapılması gerektiğini tespit etmiştir. Yapılan meclis toplantısında suçluların adil bir şekilde yargılanıp herkese eşit muamele yapılması gerektiği belirtildikten sonra bireyin cezası ispatlanana kadar suçlu olarak

⁴¹ Hasan Şen, "Osmanlı'da Hapishane Meftumu", *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.- 20. Yüzyıllar*, Derleyen: Noemi Levy – Alexandre Toumarkine, Ankara 2001, s. 205-208.

⁴² Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi - Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)*, Ankara 2010, s. 109.

⁴³ Bozkurt, *Batı Hukuku*, s. 109; Demirtaş, "Hürriyeti Bağlayıcı", s. 30-31.

⁴⁴ Yıldız, *Mapusâne*, s. 173- 175.

değil zanlı olarak gözetim altında tutulması gerektiğine karar verilmiştir. Zaptiyelere getirilen zanlıların suç türüne göre ayrı yerlere konulması gerektiği belirtilmiştir. Çünkü fakirlikten dolayı hırsızlık yapan bir kişiyle hırsızlığı alışkanlık haline getiren birinin aynı yerde uzun süre tutulması aralarında bir bağ oluşmasına neden olacağından, bu durumun başlangıçta masum sayılan bireyin suçta profesyonelleşmesine, hırsızlığı, cinayeti meslek haline getirmesine sebep teşkil etmesinden endişe duyulmuştur. Hapishanelerde düzeltilmesi gereken bir diğer konu ise aşırı yoğunluk olmuştur. Mahbeslerin kapasitesinin çok üstünde mahkûm barındırması, sağlık koşullarına aykırı bir durum olarak değerlendirilmiştir. Hapishanelerdeki izdiham özellikle solunum yoluyla bulaşan hastalıkların mahkûmlar arasında kolaylıkla yayılmasına neden olmuştur. Salgın hastalıkların önüne geçmek için hastanelere gönderilen mahkûmların sonu ise ya ölüm ya da firar olmuştur. Sorunlar silsilesi içerisinde henüz hüküm giymeden ölen mahkûmların varlığı da bilinmektedir⁴⁵. Tutuklandıkları unutulup ya da adliye teşkilatında yaşanan aksaklıklar nedeniyle infaz kararı verilmeden uzun yıllar unutilan ve hapis yatan mahkûmların durumu da son derece trajik olmuştur⁴⁶. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi belirsizlikler, çatışmalar ve ayaklanmalar iç güvenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu sebeplerle ağzına kadar dolu olan hapishanelerde hastalıklar nedeniyle yeni mahkûmların tutuklulukları ertelenerek, bunlara İstanbul'da ikamet zorunluluğu getirmiştir. Mahkûmların birbirlerine kefil olarak serbest bırakılmaları usulü ile de suç işlemelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır⁴⁷.

1859 yılında çıkartılan Muhakemat Nizamnamesinin 27. Maddesinde hapishanelerin içindeki bulundukları bu kötü koşulları düzeltmek için yapılan girişimlerin devam ettiği görülmektedir. Bu madde ile zaptiye müsteşarı ve zaptiye reisinin hapishanelerin iyi durumda olmalarını sağlamaları, mahkûmların yoksulluktan korumaları, hasta olan hükümlülerin tedavilerini yaptırmaları ve hapishanelerle ilgili gerekli gördükleri ıslahatları merkezi yönetime bildirmeleri istenmiştir⁴⁸. Osmanlı hapishanelerinde yapılmak istenen bu ıslah çalışmaları suçlunun toplumsal hayata yeniden kazandırılması, hapishanelerin endüstriyel mekânlar haline getirilmesi ya da bir eğitim kurumu şeklinde hapishanenin kurumsallaşması hedeflense de dönemin şartlarında bu mümkün olamamıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar hapishane ıslahatlarının devam ettiği görülmüştür. Ancak bütün reform çalışmalarına rağmen Osmanlı toplumunda hapishane firarı engelleyen dört duvar olmaktan öteye gidememiştir. Osmanlı topraklarında batı tipi okullar, askeri kışlalar fabrikalar henüz bu kadar yeniyen hapishane felsefesinin tam olarak kavranmadığını söylemek mümkündür.

⁴⁵ Şen, *Osmanlı'da Mahkûm*, s. 20-21.

⁴⁶ Fatmagül Demirel, "Osmanlı Adliye Teşkilatında Yaşanan Sorunların Hapishanelere Yansıması (1876-1909)", *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18. – 20. Yüzyıllar*, İstanbul, s. 190-199.

⁴⁷ Şen, *Osmanlı'da Mahkûm*, s. 27.

⁴⁸ Bozkurt, *Batı Hukuku*, s. 110-111.

Osmanlı'da 1840'lardan itibaren yapımına başlanan hapishanelerin yanında modern tarzdaki ilk hapishanenin yapımı 1870 yılında bitirilebilinmiştir⁴⁹. Sultanahmet'te açılan bu hapishane son derece temiz düzenli ve muntazam koşullardan oluşmuştur. Ayrıca çalışma atölyelerinin, hastane, hamam, çamaşırhane, mutfak, cami ve dükkânların bulunduğu da bilinmektedir. Aynı zamanda kadınlar için de yeni bir daire yapılmıştır. Mahkûmların gezintiye çıkarılabileceği bir bahçenin bulunması da medeniyetin bir parası olarak görülmüştür. Avrupa'daki hapishaneleri aratmayacak şekilde kurulan Hapishane-i Umumi'nin profesyonel personellerle idare edilmesi planlanmıştır. Alaybeyi Rütbeli hapishane müdürü, kaymakam ve kolağası rütbeli iki tabip, cerrah, eczacı, hastalar ağası, on adet hastane hademesi, başkâtip, yardımcı kâtip, iki demirci, dört çamaşırcı, iki aşçı, dört hamam hademesi, depo memuru, imam ve yirmi altı gardiyan görevlendirilmiştir⁵⁰. Oldukça yüksek meblağlar harcanarak yaptırılan hapishanenin giderleri Osmanlı bütçesini sarsacak boyutlara ulaşmıştır. Bu giderlerin yanında politik olarak bu hapishanenin bazı getirilerinin olacağına inanılmıştır. Ancak İstanbul'da kurulmuş olan bu hapishane kısa bir süre sonra kendi haline bırakılmış ve hapishanede bozulmalar baş göstermiştir. Mahkûmların kendi düzenlerini kurdukları, atölyelerde çalışanların olmadığı görülmüştür⁵¹. Çok geçmeden firar girişimlerine rastlanmıştır.

1877- 78 yıllarına gelindiğinde Osmanlı – Rus Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti Berlin Kongresi'nde alınan kararlarla topraklarının önemli bir bölümünü kaybetmiştir. 1880 yılında Osmanlı malî iflası sonra kurulan Deyun-ı Umumiye İdaresi ile alacaklı devletler Osmanlı malî kaynaklarının büyük bir kısmına el koymuşlardır. Osmanlı için oldukça sıkıntılı olan bu süreçten kurtulmanın tek yolu Avrupalı devletler tarafından talep edilen malî ve idari reformların hayata geçirilmesi olarak görülmüştür. Osmanlı bu yenilikleri ülkesinde uygularken bürokratik anlamda pasif bir yürütücü olmaktan ziyade yönettikleri üzerinde etkisini hissettirebilen sağlam bir iktidara sahip olmaya çalışmıştır. Yüzyılın başlarında başta İngiltere olmak üzere Avrupalı devletler tarafından hapishane kurulması ve hapis cezasının kullanılmasına yönelik telkinler, bu tarihe gelindiğinde hapishanelerin olumsuz şartlarının düzeltilmesi yönünde şekil değiştirmiştir⁵². Avrupalı devletlerin mahkûmların durumunu bahane ederek her hangi bir müdahalede bulunmalarını engellemek isteyen Osmanlı Devleti olası isteklere cevap verecek şekilde kanuni düzenlemelere girişmiştir.

1879'da Hukuk ve Ceza Usul Kanunları hazırlanırken hapishanelerin tanzim ve ıslahı konusu tekrar gündeme gelmiştir. Adliye Nezareti bir nizamname hazırlayarak padişaha sunmuştur. Bu konuda Tanzimat Meclisi'nin hazırladığı bir mazbatada hapishanelerin kötü durumda olduğu ve büyük devletlerin kendi himayelerinde bulunan suçluları Osmanlı Devleti'ne vermemelerinin bu uygunsuz

⁴⁹ Şen, *Osmanlı'da Mahkûm*, s. 26.

⁵⁰ Yıldız, *Mapusâne*, s. 271.

⁵¹ Saadet Tekin – Sevilay Özkes, "Cumhuriyet Öncesi Türkiye'de Hapishane Sorunu", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2008, C.7, S. 16-17, s. 188.

⁵² Yıldız, *Mapusâne*, s. 380.

koşullardan kaynaklandığı kabul edilmiştir⁵³. Yapılacak düzenlemeler tartışılmış ve hapishanelerin dörde ayrılması fikri gündeme gelmiştir. Bunlardan birincisi çocukların, ikincisi siyasi suç zanlılarının, üçüncüsü hafif ceza zanlılarının, dördüncüsü ise cünha ve cinayetle zan altında bulunanların konulacağı yerler olarak belirlenmiştir. Hafif suçlardan(kabahat) dolayı tutuklananlar 24 saatten 1 haftaya kadar tutulacaklardır. Cünha suçundan tutuklananlardan 1 haftadan 6 aya kadar ceza alanlar farklı bir yerde, 6 aydan 3 yıla kadar hapsedilecek mahkûmlar başka bir yerde tutulacaktır. Cinayet ve ağır suç işlemiş olanların tutulacakları yerlerde ikiye ayrılmıştır. Bunlardan 3 yıldan 15 yıla kadar kürek cezası almış olanlar farklı bir yerde cezalarını çekecekken, müebbet cezasına çarptırılmış olanlar farklı bir mahalde cezalarını çekeceklerdir. Ayrıca kadın ve erkek mahkûmların farklı hapishanelerde bulundurulmaları da dikkat edilmesi gereken önemli konulardan biri olarak ifade edilmiştir⁵⁴. İstanbul'daki Beyoğlu, Galata, Beşiktaş, Yeniköy, Üsküdar, Kanlıca zaptiye merkezleri ile Bab-ı Askeri, Tersane ve Tophane hapishanelerinin tevkifhane olarak adlandırılacağı ve kullanılacağı bildirilmiştir. Kimsenin tevkifhanelerde 24 saatten fazla tutulmaması gerektiği ve zanlıların bu süre zarfında Bab-ı Zaptiye'ye gönderilmeleri belirtilmiştir⁵⁵.

Hapishanelere yönelik başlatılan bu reform çalışmaları sonucunda yukarıdaki mazbatada belirtilen tevkifhane ve hapishaneleri de kapsayacak biçimde Tevkifhane ve Hapishanelerin İdarelerine Dair Nizamname ve hapishane gardiyanlarını da içine alan Talimname 1880 yılında çıkartılmıştır. Böylece mahkûmların güvenliği yaşam koşullarının iyileştirilmesi meselesi yasal açıdan güvence altına alınmaya çalışılmıştır⁵⁶. Nizamnamede hapishane ve tevkifhanenin tipleri, hapishane personelinin görevleri mahkûmların hapishane içerisindeki hayatları, yiyecek, içeceklerin karşılanması, hasta olanların tedavileri ve ilaç temini, mahkûmların çalıştırılması gibi uygulamada olmayan ve Osmanlı hapishaneleri için uygulanması zor olan konulara da atıfta bulunulmuştur⁵⁷.

Nizamnamenin ilk maddesi ile her kaza, liva ve vilayet dâhilinde bir hapishane ve tevkifhanenin bulunacağı belirtilmiştir⁵⁸. Bu maddeye uygun olarak II. Abdülhamid'in saltanatı süresince hemen her eyalet ve şehir merkezinde ve pek çok kazada hapishane açılmıştır. Kürek mahkûmlarının da hapishanelerde tutulmaya başlanmasıyla birlikte hapishaneler Osmanlı ceza infaz kurumunun merkezi haline gelmiştir⁵⁹. Ayrıca bu nizamname ile kadınlar ayrı hapishanelerin yapılması, bu mümkün olmuyorsa mevcut hapishanelerde kadın koğuşlarının oluşturulması istenmiştir. Ancak gerek kadın mahkûmların sayılarının azlığı gerekse maddi imkânsızlıklar nedeniyle

⁵³ Bozkurt, *Batı Hukuku*, s. 111.

⁵⁴ Yıldız, *Mapusâne*, s. 180.

⁵⁵ Demirtaş, "Hürriyeti Bağlayıcı", s. 32.

⁵⁶ Bozkurt, *Batı Hukuku*, s. 112.

⁵⁷ Yıldız, *Mapusâne*, s. 381.

⁵⁸ Bozkurt, *Batı Hukuku*, s. 112; Zafer Atar, "20. Yüzyılın Başlarında Turgutlu Hapishanesinin Genel Durumu", *Celal Bayar Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, C. 9. S.1, s. 88.

⁵⁹ Yıldız, *Mapusâne*, s. 390.

kadın mahkûmlar kiralanmak usulüyle temin edilen evlerde tutulmuştur⁶⁰. Güvenliğin sağlanması için kadın gardiyanlar görevlendirilmiştir. Kadınların tutuldukları yerlerin fizikî şartlarının uygun olmadığı gibi beslenme ihtiyaçlarının da yeterli miktarda karşılanmadığı bilinmektedir. Nizamnamede değinilen konulardan birisi de 18 yaşından küçük olan suçluların ayrı bir yerde tutulmasıdır. Fizikî olarak daha güçsüz ve genç olan mahkûmların cinsel şiddete maruz kalmasını⁶¹ önlemek ve suçta profesyonelleşmenin önüne geçmek için böyle bir madde konulmuştur. Ancak mevcut hapishanelerin mimari özellikleri uygun olmadığı için uygulama ancak çok kısımlı yeni hapishanelerin inşasına bağlı kalmıştır.

1880 Nizamnamesinde mekânlarındaki sağlık koşullarına ayrıntılı bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Her hapishanede hastane olarak kullanılacak bir odanın bulunması gerektiğine değinilmiştir. Merkezi idare tarafından atanan en az bir doktorun mahkûmların sağlık durumlarıyla ilgilenmeleri, koğuşlarda teftişler yapıp sıhhi koşulların uygun olup olmadığını incelemesi ve gerekli önemleri alıp, tedavileri uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca doktorların yanında hasta bakıcılarında görev yapmaları istenmiştir. 1880 Nizamnamesi başta olmak üzere hapishanelere yönelik yapılacak bütün yenilik faaliyetlerinde başta sağlık koşullarının iyileştirilmesi istenmiştir. Ancak 93 Harbi sonrası Kafkaslardan ve Balkan Savaşları akabinde Balkanlardan Osmanlı topraklarına yapılan göçler, askerlerin cepheden dönmesi, hacılar ve esirler salgın hastalıkların yayılmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak oluşan asayişsizliği gidermek için hapsetme yönteminin sıkça kullanılması izdihamları beraberinde getirirken mahkûmlar arasında tifüs, veba, kolera, frengi ve dizanteri hastalıklar yayılmaya başlamıştır⁶². Ölümcül sonuçlara varan bu hastalıkları önlemek için Avrupa'daki aşı uygulaması örnek alınmıştır. 1915 yılında hastalanan bazı mahkûmlara tifo aşısı yapılmış ve aşılananlarda hastalığa yakalanan olmadığı gibi ölüm vakasına da rastlanmamıştır.⁶³

Sağlık reformlarının yanında hapishanelerdeki mahkûmların fakirlik ve sefalet içerisinde bırakılmaması için Nizamnamede, özellikle kürek mahkûmlarının giyecek ihtiyacının devlet tarafından karşılanması gerektiğine karar verilmiştir. İki senede bir mevsim şartlarına uygun olarak kılık kıyafet temini öngörülmüştür. Diğer mahkûmlardan ziyade kürek mahkûmlarına bu yardımın zarurî olarak yapılmak istenmesinin nedeni ise onların memleketlerinden, ailelerinden uzak yerlerde cezalarını çekiyor olmalarıdır. Yakınlarıyla görüşme imkânı olmayan kürek mahkûmları doğal olarak insanî ihtiyaçlarını onlar aracılığıyla karşılayamamıştır. Devlet bu duruma çözüm getirip mahkûmları sefaletten kurtarmayı amaçlamıştır. Ayrıca hapishaneye girerken mahkûmların üzerlerindeki kıyafetleri ve diğer kişisel eşyalarının alınıp temizlenip kaldırılması ve mahkûm hapisten çıkarken

⁶⁰ Saadet Tekin, "Osmanlı'da Kadın ve Kadın Hapishaneleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2010, C. 29, S. 47, s. 90- 93.

⁶¹ İrem Akduman – Gökhan Oral, "Cezaevlerinde Cinsel Taciz ve Tecavüz olayları", *Hapishane Kitabı*, İstanbul 2010, s. 305.

⁶² Bozkurt, "Kütahya Hapishanesi", s. 269.

⁶³ Şen, *Osmanlı'da Mahkûm*, s. 106.

tekrar iade edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kürek mahkûmlarına yatak verilmesi de devletin görevleri arasında sayılmıştır. Diğer mahkûmların bu ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla karşılayabilecekleri düşünülmüştür.

1880 Nizamnamesinde dikkat çeken bir diğer konu ise mahkûmların çalıştırılması hususu olmuştur. Osmanlı hapishanelerinde daha önce uygulamasına rastlamadığımız bu çalışma hususuyla ilgili olarak mahkûmların işsiz bırakılmamaları gerektiği ve çalışma ücretinin yarısını mahkûma verilip diğer yarısının da kendilerine verilen yiyecek içecek vs. ihtiyaçların bedeli olarak hapishane idaresince alınması esası kabul edilmiştir. Ancak diğer maddelerde olduğu gibi bu hususun hayata geçirilmesi de oldukça zordur. Öncelikle Osmanlı hapishanelerinde atölye sisteminin olmaması ve mahkûmların çalıştırılabilecekleri sınaî tesislerin hapishane civarında bulunmaması önemli bir sorun teşkil etmiştir. Ayrıca mahkûmlarının çoğunun taşra kökenli olup, ziraat ve hayvancılıkla uğraşıyor olması da onların herhangi bir zanaat dalında çalışma becerilerinin olmadığını göstermiştir. Her ne kadar Avrupa’da olduğu gibi bir çalışma sistemi olmasa da bazı vilayetlerde mahkûmların çalıştırıldığına dair örneklerde mevcuttur⁶⁴. Bunun yanında mahkûmlar arasındaki inşaat ustalarının yeni yapılacak hapishane inşaat ve tamirlerinde çalıştırıldıkları da görülmüştür⁶⁵.

Nizamnamede mahkûmlara dair düzenlemelerin yanında hapishane personeliyle ilgili konulara da değinilmiştir. Bir hapishanede müdür, başkâtip, kâtip, başgardıyan gerekli sayıda gardıyan, kadınlar için bayan gardıyan, doktor, hasta bakıcı, aşçı, çamaşırcı, imam diğer din mensupları için Musevi ve Hıristiyan din görevlilerinin bulunması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca hapishane idaresinin özellikle de kâtiplerin mahkûmların yoklama cetvellerini tutulması konusunda çok titiz çalışmaları istenmiştir. Mahkûmların isimleri, nereli oldukları, suçlarının şekli, mahkûmiyet süreleri, hapishaneye giriş tarihleri ve hapishaneden çıkacakları tarihlerin defterlere kaydedilmesi gerektiği belirtilmiştir. Böylece olası karışıklıkların önüne geçilip mahkûmların içerde unutulması sorununa kesin bir çözüm getirilmek istenmiştir. Hapishane idaresi ve personellerin mahkûmlara karşı kötü ve keyfi muamele yapmalarının engellemek amacıyla, mahkûmların şahsi işlerde çalıştırılması, onlardan rüşvet veya haraç alınması, ailelerinden hediye kabul edilmesi kesin surette yasaklanmıştır. Nizamnameye göre suçluların dış dünya ile haberleşmesi de müdürün kontrolünde gerçekleşecektir. Göndermek istedikleri veya kendilerine gelen mektuplar ve eşyalar önce müdürün denetiminden geçmesi gerektiğine karar verilmiştir. Ayrıca ziyaretçilerle görüşmeler müdür tarafından belirlenen zamanlarda yapılmıştır.

Mahkûmların ıslahı ve terbiye edilmesini amaçlayan bu Nizamnamede kısıtlamalar ve yasaklarda oldukça geniş bir yer tutmuştur. Mahkûmlar koşualarını sürekli temiz tutmaları, düzenli ve dönüşümlü olarak koşuaların süpürülmesi istenmiştir. Mahkûmların kesinlikle kumar oynamamaları

⁶⁴ Zafer Atar, “20. Yüzyıl Başlarında İstanbul Hapishane-i Umumi’de Mahkûmların Üretim Faaliyetleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2015, S. 34, s. 19-34.

⁶⁵ Bozkurt, “Kütahya Hapishanesi”, s. 268.

gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca hükümlülerin yüksek sesle konuşmaları, gürültü ve kargaşa çıkarmaları yasaklanmıştır. Mahkûmların içeriye kesici delici aletler sokmasına kesinlikle müsaade edilmemesi gerektiği bildirilmiştir. Bu asayiş kurallarına uymayan hükümlülerin hapishane idaresi tarafından cezalandırılmasına karar verilmiştir.

1880 Nizamnamesi ile insan haklarının gözetildiği, yaşam standartları yüksek, fizikî yeterliliğe sahip hapishaneler inşa edilmek istense de maddi yetersizlikler nedeniyle başarıya ulaşamamıştır. Her ne kadar hapishaneler konusunda istenilen ya da hayal edilen değişiklikler yapılamamış olsa da başkentte olduğu gibi şehrin merkezinde yükselen hapishane kurumu merkezi otoritenin bir sembolü haline gelmiştir. Hatta taşradaki şehirleşme hapishane çevresinde gerçekleşmiştir. Ancak başlangıçta merkezi otoritenin bir eli olarak görülen hapishane kurumunun Anadolu'da bozulması asayişsizlikleri beraberinde getirmesi ve halkın hapishanelerdeki düzensizliklere birebir şahit olması tam tersi bir etki yaratmıştır. Halk arasında adalete ve adaletin tesis edileceği kurumlara olan inanç zayıflamıştır.

Anadolu'daki hapishanelere bakıldığında, dikdörtgen ya da kare şeklindeki iki katlı kargir⁶⁶ binaların hapishane olarak kullanıldığı görülmüştür. Ancak bu binalar nizamnamede belirtildiği şekilde ihtiyacın karşılanmasında yetersiz kalmıştır. Mevcut yapıların tamir edilerek kullanılması ya da ilave odalar yapılarak hapishanelerinin yeterli seviyeye getirilmeye çalışıldığı görülmüştür. Ancak hapishane yapımın ve tamirinde kullanılmak üzere bütçe ayrılması oldukça sancılı bir süreç olmuştur. Devletin askeri harcamalarının son derece arttığı bir dönemde hapishane masraflarının aciliyet arz etmediği düşünülmüştür. Öte yandan fizikî yetersizliğin yanı sıra Adliye Teşkilatı'ndaki personel yetersizliği de hapishanelerdeki doluluğu açıklayan bir diğer etmen olmuştur. II. Abdülhamid zamanında savcılık teşkilatı olan Müdde-i Umumilik açılmış bu sayede adli aksaklıklar giderilmeye çalışılmıştır. Bir türlü davası sonuçlanmayıp cezası kesinleşmeyen tutuklulardan masum olanların biran evvel salıverilmesiyle hapishanelerdeki izdihamın hafifleyeceği düşünülmüştür.

Anadolu'daki hapishane teşkilatının en önemli üyelerinden biri olan gardiyanların durumunun da çok parlak olmadığı görülmektedir. Gardiyanların çoğu bu iş için eğitim almamış yetersiz kişilerdir. Ayrıca tahsisat yetersizliği nedeniyle vasıfsız kişilerden seçilen gardiyanların sayılarının yetersizliği de artan mahkûm nüfusuyla baş etmelerini engellemiştir. Güvenliğin sağlanmasının zorluklarının yanında maddi imkânsızlıklar nedeniyle rüşvete yönelen gardiyanların mahkûmlara firar esnasında yardım ettiği de görülmüştür. Taşra hapishanelerinde sıkça rastlanan firar olaylarında mahkûmlar çoğu zaman hapishanenin zayıf fizikî koşullarından yararlanmışlardır. Kerpiçten yapılmış olan duvarları veya tavanı kolaylıkla delerek kaçmayı başarmışlardır. Ayrıca dışarıdan temin ettikleri kesici delici aletlerle gardiyanları alt ederek kaçan mahkûmların varlığı da bilinmektedir. Mahkemeye sevk sırasında muhafızların dikkatsizliğinden yararlanan, gardiyanla beraber su temini için dışarı çıktıklarında bir anlık boşlukları değerlendiren ve diş ağrısı gibi şikâyetlerle hastaneye sevk edilen

⁶⁶ Taş ve tuğladan yapılan binalara kargir yapı denilmektedir.

mahkûmların firar ettikleri de kayıtlara geçen olaylardandır⁶⁷. Bunların yanında bizzat gardiyanların yardımıyla firar eden mahkûmlarda olmuştur. Firar hangi şekilde olursa olsun hapishane müdürü, gardiyan ve jandarma neferleri sorgulanarak sorumlu tutulmuşlardır⁶⁸. Kendi masumiyetlerini kanıtlayamayan hapishane görevlileri cezalandırılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin hapishaneler reformu devletin resmen yıkılışına kadar devam etmiştir. Âdeta bir zorunluluk şeklinde yapılmaya çalışılan ıslah hareketleri nedeniyle Osmanlı, Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmiştir. 1890 yılında Saint Petesburg'da yapılan hapishaneler kongresine Osmanlı'dan da görevliler gönderilmiştir. Kongrede özellikle mahkûmların çalıştırılması ve bunun ülke ekonomisine yapacağı katkılar üzerinde durulmuştur⁶⁹. İngiltere, Avusturya, Belçika, Danimarka, İspanya, Fransa, Yunanistan, İtalya, Japonya, İsveç gibi ülkelerin katıldığı kongrede Osmanlı temsilcileri de 1876-1890 yılları arasında ülkelerindeki hapishanelerle ilgili gelişmeleri ifade eden raporlar sunmuşlardır⁷⁰. Ancak Osmanlı Devleti örnek gösterilen Avrupa hapishanelerini ne resmi nede sivil uzmanlar aracılığıyla bizzat yerinde inceleme fırsatı bulamamıştır. Avrupa hapishaneleri hakkındaki bütün bilgiler milletlerarası hapishane kongreleri, Avrupalı devlet görevlilerinden sunulan raporlar, incelenen kitaplar ve II. Abdülhamid'in gazete ve dergi sayfalarında gördüğü ideal Avrupa hapishanesi haberlerinden edinilmiştir⁷¹. Oysa gerçek ve teorinin farklı olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu dönemde hayali kurulan ideal hapishane Avrupa'da da kurulmuş değildi.

Osmanlı hapishaneleri konusunda değinilmesi gereken diğer önemli mevzu ise siyasi suçlulardır. Berlin Kongresi'nden sonra Osmanlı içerisindeki Müslim ve gayrimüslim unsurlar arasındaki siyasi muhalefet hız kazanmıştır. Buna paralel olarak siyasi mahkûmların sayısının artması ve mevcut hapishane koşullarının ihtiyaca cevap verememesi üzerine İngiltere, Rusya, Fransa, Avusturya gibi devletlerin ıslahat yapılmasına yönelik girişimleri olmuştur. Ancak Osmanlı gündemine getirilen bu ıslah istemi öncekilerden farklı olarak yalnızca Bulgar ve Ermeni kökenli siyasi tutukluları ve mahkûmları esas almıştır. İdari reform bölgeleri olarak ise Osmanlı'nın tamamı yerine Doğu Anadolu ve Makedonya'nın seçilmesi oldukça manidardır. Bu aşamada durum hapishane reformu meselesi olmaktan çıkıp bir hükümlanlık sorunu haline gelmiştir⁷². Konsolosluklar aracılığıyla pek çok siyasi mahkûmun affedilmesi istenmiştir.

Osmanlı hapishanelerindeki Ermenilerin kasıtlı olarak kötü muamelelere tabi tutulduğu iddiaları öne sürülmüştür. Ermeni ve Bulgar kökenli siyasi komite mensubu olan mahkûmların Osmanlı hapishane hayatına farklı bir renk getirdiği de söylenebilir. Müslüman ve gayrimüslim

⁶⁷ Şen, *Osmanlı'da Mahkûm*, s. 120.

⁶⁸ Yıldız, *Mapusâne*, s. 399-400.

⁶⁹ Yasemin Saner Gönen, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi", *Hapishane Kitabı*, İstanbul 2010, s. 180.

⁷⁰ Orat – Çelik, "Diyarbakır Hapishaneleri", s. 78.

⁷¹ Yıldız, *Mapusâne*, s. 427.

⁷² Yıldız, *Mapusâne*, s. 407.

mahkûmlar arasında bir üstünlük mücadelesi başlamıştır. Bazı Ermeni mahkûmların Kürt kökenli mahpuslar tarafından yaralandığı hatta öldürüldüğü iddialarında bulunulmuştur. Dışarıda cereyan eden siyasi olaylar ve onların getirisi olan asayişsizlik hapishanelerin içinde de kendini göstermiştir. Siyasi mahkûmların yalnızca gayrimüslim çetecilerden oluştuğunu söylemek mümkün değildir. Siyasi otoriteyi eleştiren jön Türkler de hapishanelerde yerlerini almıştır. Hapishanelerdeki izdiham ve karışıklıkların önüne geçmek için 1892 yılında polis teşkilatı içinde siyasi bir şube kurulması gündeme gelmiştir. Yabancı dil bilen memurların görevlendirileceği bu şubenin esas görevi zararlı siyasi faaliyetleri tespit edip onları engellemek olacaktır. Ancak bu dönemde nitelikli personel eksikliği, malî imkânsızlıklar gibi nedenlerde siyasi polis şubesinin kurulması bir plan olarak kalmıştır⁷³.

1893 yılına gelindiğinde ise Meclis-i Vükela bu kez İstanbul Umumi Hapishanesi ve tevkifhanelerde yapılan teftiş raporlarını göz önünde bulundurarak Avrupa'dakiler gibi yeni bir hapishane inşa edilmesini gündeme getirmiştir. Bu hapishane projesine göre Yedikule'deki büyük kule önündeki ve surlarla çevrili 31.000 arşınlik alan kullanılmak istenmiştir. Hücre tipi üzerine inşa edilecek hapishane dört yüz hücreyi kapsayacak şekilde planlanmıştır⁷⁴. Bu hapishanenin bedeli 2.556.000 kuruş olarak belirlenmiştir. Mevcut malî imkânlarla hapishanenin inşa edilmesi mümkün olmadığı için tasarruf imkânları değerlendirilmeye alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin medeniyetin simgesi olarak görülen umumi hapishane için bir dönem yabancı ülke elçilerinin esir olarak tutulduğu Yedikule Hisarı çevresini tercih etmesi, yeni ve eskiyi yan yana koyarak farkı göstermeyi amaçladığı şeklinde yorumlanmıştır. Geleneğin kadimliği ve yeninin faydası vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu dönemde Osmanlı hizmetinde bulunan İngiliz Blunt Paşa resmen talep edilmediği halde yeni yapılacak hapishaneyle ilgili çeşitli tavsiyelerde bulunmuş ve mevcut hapishanelerdeki eksikliklere değinmiştir. Blunt Paşa hapishaneye bir ceza infaz kurumu olarak bakılmasından ziyade kişinin ıslah edilip, ahlakî olarak düzelmesinin sağlanacağı yerler olarak bakılması gerektiğini söylemiştir. Mevcut Osmanlı hapishanelerindeki mahkûmların geniş bir serbestlik içerisinde yaşadıklarını, tütün ve nargile içip kumar oynadıklarını belirtmiştir. Blunt Paşa hapishane içerisinde guruplaşma, ağalık gibi faaliyetlerin bulunduğu da raporunda yer vermiştir. Arkadaşlarıyla sohbet edip çoğu zaman kargaşa ve kavgaların çıkmasına sebep olan mahkûmların bu şartlar altında ahlakî olarak bir düzelmeye gitmelerinin mümkün olmayacağını ifade etmiştir. Ayrıca gardiyanların görevlerini suiistimal ettiklerini, tütün ve yiyecek satıcılarının rahatlıkla hapishanelere girebildikleri, mahkûmlarla görüşmeye gelen yakınlarının üstünün aranmadığını ve bu gibi durumlarında hem asayişsizliğe hem de firar olaylarına sebebiyet verdiğinin altını çizmiştir. Blunt Paşa çözüm önerisi olarak mahkûmların suçlarına göre ayrılması, hücre sisteminin getirilmesi ve sıkı bir disiplin altında hükümlülerin nefislerini ıslah etmelerinin sağlanması gerektiği fikrini öne sürmüştür. Rapora göre yemek saatleri, yatış kalkış saatleri, çalışma saatleri, ibadet saatleri yönetim tarafından belirlenip mahkûmların gürültü

⁷³ Yıldız, *Mapusâne*, s. 416 – 421.

⁷⁴ Tekin – Özkes, “Cumhuriyet Öncesi Hapishane”, s. 190.

yapmaları kesin bir suretle yasaklanmalıdır⁷⁵. Ancak diğer projelerde olduğu gibi bu projenin de hayata geçirilemediği görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin hapishaneler konusunda yapmaya çalıştıkları yenilik faaliyetleri yetersiz kalınca, hem dış baskıların etkisiyle hem de hapishanelerdeki izdihamı hafifletmek amacıyla farklı tarihlerde af çıkarıldığı görülmektedir. Avrupalı devletlerin ısrarları üzerine 1884, 1891, 1893, 1895 1897 tarihlerinde özellikle Ermeni siyasi suçlularını kapsayan aflar çıkarılmıştır. Aynı amaç doğrultusunda çıkarılan 1903 affının yalnızca gayrimüslimlere yönelik olduğu fikrini vermemek için Müslümanlardan da affedilenler olmuştur. 1907 yılında çıkarılan afla birlikte de Bulgar siyasi hükümlülerin bir kısmının affedildiği görülmektedir⁷⁶. II. Abdülhamid döneminde sıkça rastladığımız af uygulaması hapishanelerdeki mahkûm yoğunluğunu azaltmada yeterli olmamıştır. Ancak padişahın doğum günlerinde, tahta çıkış yıldönümlerinde, bayramlarda af ilan edildiği görülmektedir. Hatta kimi zaman padişah mahkûmların resimlerine bakarak, ıslah olduğunu düşündüğü mahkûmları affetmiştir. Padişah devlet hazinesinden ya da kendi özel hazinesinde yaptığı ödemelerle borcundan dolayı hapse giren hükümlülerin serbest kalmasını sağlamıştır. Özellikle II. Meşrutiyet Döneminde çıkarılan genel afla herkesin meşrutiyetin hürriyet şemsiyesi altına alındığını göstermek istemiştir⁷⁷. Affın hangi suçları kapsadığına dair bir belirsizlik bulunmakla birlikte genellikle siyasi suçluların affedildiği görülmüştür.

II. Meşrutiyet Döneminde yalnızca affa dair çalışmalar yapılmamış aynı zamanda hapishanelerle ilgili köklü çözümler getirilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda 1911 yılında Dâhiliye Nezaretine bağlı olarak Hapishaneler Müdüriyeti Umumiyesi kurulmuştur. 1912 yılı Ocak ayından itibaren hapishanelerin durumuyla ilgili ayrıntılı raporlar hazırlanmış ve reform faaliyetlerine başlanmıştır. Yapılması planlanan temel yenilikler içersinde aynı mimari tarzda hapishanelerin farklı vilayetler içersinde inşa edilmesi esası vardır. İnşa edilecek hapishanelerin mahkûmlar için havadar bir bahçe ve gezinti yerlerine sahip olması gerektiği söz konusu olmuştur⁷⁸. Ayrıca nitelikli gardiyan ve hapishane yöneticisi yetiştirilmesi gerektiği gündeme gelmiştir. Yöneticilerin sınava tâbi tutulduktan sonra göreve başlatılmaları ve gardiyanların okuma yazma bilenler arasından seçilmesine gerektiği ifade edilmiştir. Mahkûmların çalıştırılması hususu bu yenilik çalışmaları içinde de yerini almıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin bu tarihlerde Balkan Savaşlarıyla uğraşıyor olması hapishaneler konusunda yapılması planlanan reformların başarıya ulaşmasını engellemiştir⁷⁹.

⁷⁵ Yıldız, *Mapusâne*, s. 425- vd.

⁷⁶ Yıldız, *Mapusâne*, s. 456- 459.

⁷⁷ Taner Aslan "II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları", *Akademik Bakış*, Kış 2009, C.3, S. 5, s. 43.

⁷⁸ Saadet Tekin, "XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti ve Mühlakatındaki Hapishanelerin Genel Durumu", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Manisa 2006, S. 4, S. 2, s. 68.

⁷⁹ Gönen, "Hapishaneleri İyileştirmek", s. 175-176.

1913-1914 yılında Hapishaneler Müdüriyeti Umumiyesi birçok şehirde hapishanelerin kurulması ve tamir edilmesi yönünde kararlar almış ancak bütçede yeterli paranın olmaması nedeniyle bu girişimler 1917 yılına sarkmıştır. 1917 yılına gelindiğinde Osmanlı hapishanelerinin tamir ve inşaa faaliyetlerinde kısmen yol aldığı görülmüştür. Öyle ki Üsküdar Tevkifhanesi, Bursa hapishanesi Dersaadet Cinayet Tevkifhanesi inşaatları bitmiştir. Balıkesir, Eskişehir, Beyrut, Adana, Ankara, Yozgat ve İzmir Hapishanelerinin inşaatları da ilerlemiştir. Ayrıca bu tarihte ülkenin farklı yerlerinde pek çok hapishanenin tamir edildiği ya da tamir faaliyetlerinin sürmekte olduğu bilinmektedir⁸⁰. Osmanlı hapishane yenilik çalışmalarında bulunan yabancı uzmanlar bu tarihte de varlıklarını devam ettirmiştir. 1916 yılından itibaren Alman Doktor Paul Pollitz Hapishaneler Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından yürütülen çalışmalarda yerini almıştır. Hapishaneler Müfettişi Umumisi sıfatıyla beş yıl Osmanlı hizmetinde görev yapmıştır. Pollitz ilk önce hapishaneler, kürek ve kalebentlik konularında araştırmalar yapmıştır. Daha sonra ülke gelenindeki hapishanelerin sayısını, fizikî durumlarını, inşaa ve tamir faaliyetlerini incelemiştir. Yeni yapılacak olan hapishaneler için iç ve dış planlarını gösteren raporlar hazırlamış, her hapishanede mutlaka bir hastane odasının olması gerektiğinin üzerinde durmuştur⁸¹. İncelediği hapishanelerin rutubetli ve sağlık şartlarına uygun olmadığını, hapishanelerin hükümet dairelerinin alt katında bulunup, oldukça dar ve havasız olduğunu, güneş ışınlarından mahrum kaldığını ifade etmiştir. Kadın hapishanelerinin de penceresiz ve zindan tarzında yerler olduğunu belirtmiştir⁸². Biran evvel sağlıksız koşulların giderilip, temizliğe özen gösterilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. 1918 yılına gelindiğinde hapishanelerin iyileştirilmesinin bir parçası olarak gardiyan okulunun açılması gündeme gelmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nın en sıkıntılı döneminde bu yenilik fikirlerini hayata geçirdiğini söylemek mümkün değildir.

Osmanlı Devleti'nde hapishane sorunu Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı süreçte dahi devam etmiştir. Mütarekenin 4. maddesi gereğince İtilâf Devletlerine mensup savaş esirleri ve Hristiyan mahkûmların tahliye edilmeleri istenmiştir. İlk etaptaki tahliyeler savaş esnasında İtilâf Devletleri için çalıştığı anlaşılıp tutuklanan Osmanlı Hristiyanlarına yönelikti. Ancak daha sonra hırsızlık, cinayet, tecavüz gibi suçlardan tutuklanan Ermeni ve Rum mahkûmlar da serbest bırakılmıştır⁸³. Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmede bir araç olarak kullanılan hapishaneler konusu istenilen tahliyelerin yapılmasından sonrada gündemde tutulmuştur. 1919'da Mütareke komisyonu Osmanlı hapishanelerinin teftiş edilmesi kararına varmıştır. Osmanlı hükümeti tarafında farklı illerde bulunan hapishaneler bu teftiştten haberdar edilmiş ve özellikle sağlık koşullarına dikkat edilerek olası eleştirilerin önüne geçilmesi istenmiştir. Teftiş esnasında istedikleri mahkûmları serbest bırakıp, hapishane idarecilerine karşı saygısızlıklarda bulunan teftiş

⁸⁰ Gönen, "Hapishaneleri İyileştirmek", s. 182.

⁸¹ Saadet Tekin, "Dr. Polîçe Bey'in 1918 Tarihli Raporuna Göre Berlin Ve Aydın Vilayeti Hapishanelerine Genel Bir Bakış", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1348/15623.pdf>, Erişim Tarihi: 10.08.2016, s. 208.

⁸² Tekin – Özkes, "Cumhuriyet Öncesi Hapishane", s. 193-192.

⁸³ Ferudun Ata, "Mütareke Döneminde İtilâf Devletlerinin Hapishanelere Müdahaleleri ve Gayrimüslim Mahkûmları Tahliye Etmeleri", *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, C. 20. S. 60. Kasım 2004, s. 732-733.

komisyonunun amacının çokta masum olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca bu dönemde Osmanlı hapishanelerinin en önemli sorunu asayişsizlik ve firar hadiseleri olmuştur. Hapishaneler ve Tevkifhaneler Müdüriyeti Umumiyesi tarafından hazırlanan 28 Mart 1920 tarihli raporda hapishanelerin kapasitesinin çok üstünde mahkûm istihdam ediyor olması, fizikî şartların yetersizliği ve denetimsizliğin temel sorunlar olduğu anlaşılmaktadır⁸⁴.

Modernleşmesinin simgesi haline getirilen hapishaneler Avrupa’da kurumsallaşmaya başladıktan kısa bir süre sonra Osmanlı’da da yeni bir yapılanma sürecine gitmiştir. Mevcut hapishane ve mahbeslerin tamir ve ıslahının yanında batı tarzı imar ve inşaat faaliyetleri de bu alanda kendini göstermiştir. Özellikle 1880 Hapishaneler Nizamnamesinden sonra yalnızca İstanbul’da değil Anadolu’nun hemen her vilayetinde hapishaneler yükselmeye başlamıştır. Hapishaneler sadece fizikî bir kapatma mekânı olmaktan çok birer eğitim yuvası, sanayi atölyesi haline getirilmeye çalışılmıştır. Ancak ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik durum buna izin vermemiştir. Bu yüzden hapishaneler sorunun çözümü Türkiye Cumhuriyeti’ne kalmıştır.

Osmanlı hapishanelerinin genel durumuna kısaca değinildikten sonra çalışma konumuzun esasını teşkil eden Konya vilayeti hapishaneleri incelenecektir. Konya Vilayeti içerisinde; Konya, Isparta, Niğde, Yalvaç, Karaağaç, Akseki, Alanya, Kaş, Nevşehir, Ürgüp, Arapsun, Aksaray, Ulukışla, Bor, Ilgın, Sultaniye, Koçhisar, Akşehir, Karaman, Antalya, Burdur, Ermenek, Tefenni, Seydişehir, Bozkır, Beyşehir, Ereğli, Uluborlu, Eğirdir, Bozkır ve Elmalı’da hapishanelerin bulunduğu yapılan arşiv taramaları sonucunda tespit edilmiştir. Çalışmamızda Meşrutiyetten Cumhuriyete, Konya Vilayeti hapishanelerinin fizikî şartları, tamir ve yeniden inşa faaliyetleri, mahkûmların suçluluk dağılımı, sevk, firar, af olayları, sağlık koşulları, hapishane görevlileri, kadın hapishaneleri ve kadın mahkûmların durumu ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır.

⁸⁴ Mücahit Özçelik, “Mütareke Dönemi’nde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu”, *Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Ankara Güz 2011, Yıl 7, S. 14, s. 22-25.

BİRİNCİ BÖLÜM

KONYA VİLAYETİ HAPİSHANELERİ

A. KONYA MERKEZ HAPİSHANESİ

1. Tarihçesi

Osmanlı Devleti'nde hapishane kurumunun, modernleşme ve iktidarın gücünün şehirdeki simgesi haline gelmesinden sonra, pek çok vilayet merkezinde yeni hapishaneler yaptırıldığı görülmüştür. Bu bağlamda Konya'daki ilk hapishane şehrin merkezinde hatta hükümet konağının alt katında yer almıştır. Kimi zaman mahkûm yoğunluğu nedeniyle hükümet konağının alt katındaki hapis odaları ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalmış bu neden de hükümet konağı yakınlarında bulunan zaptiye merkezi⁸⁵ hapishane ve tevkifhane olarak kullanılmıştır. Ayrıca hükümet konağının yanında yer alan postane ve belediye binaları hapishanenin şehirleşmenin merkezinde yer aldığını göstermektedir⁸⁶. Konya merkezdeki tevkifhane ve hükümet konağının alt katındaki hapis odalarının hangi tarihten itibaren mahkûm istihdamında kullanıldığı bilinmemektedir. Ancak arşiv kayıtlarından anlaşıldığı üzere 1880 yılında hükümet konağı içerisinde bulunan hapis odalarında tamir faaliyetleri yapılmıştır. Bu bilgilerden hareketle 1880 yılı öncesinde Konya merkezinde hapsetmede kullanılan mekânların bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu hapis odalarının modern manâda bir hapishane olduğunu söylemek mümkün değildir.

Konya'da modern tarz da bir hapishane inşa edilmesi, 1880 Hapishaneler Nizamnamesiyle birlikte ortaya çıkan Osmanlı Devleti'ndeki bütün vilayet ve kazalarda donanımlı bir hapishane inşa edilmesi gerektiği fikriyle gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda Konya merkez vilayette 1886 yılından itibaren müstakil ve modern bir hapishane yaptırılmasına yönelik inşaat faaliyetlerine başlama kararı alınmıştır. Ancak inşaat için gerekli tahsisatın bulunamaması nedeniyle bir türlü inşaata girilemeyince malİYETİ azaltmak için hapishane temellerinde eski surdan alınacak taşların kullanılması düşünülmüştür. Daha sonra 132.000 kuruşluk bir bütçeyle Konya hapishanesi inşaatına başlanmıştır. Bu meblağın yeterli gelmemesi nedeniyle hapishane inşaatının tamamlanması uzun yıllar almıştır. Kimi zaman hapishane inşaatının tamamen durdurulduğu görülmüştür. Öyle ki 1889 yılında maddi yetersizlik nedeniyle hapishane inşaatının yarım bırakıldığı Konya vilayeti valiliğinden bildirilmiştir⁸⁷. 1886 yılında başlayıp peyderpey gerçekleşen hapishane inşaatı 1899 yılında tamamlanabilmiştir. Konya hapishanesi diğer vilayet hapishanelerinde olduğu gibi kargir olarak inşa edilmiştir. Tapu kayıtlarından anlaşıldığı üzere 13 Aralık 1899 tarihinde Karatay bölgesinde bulunan

⁸⁵ Bahsedilen yer hapishaneden ziyade tevkifhane olarak kullanılmıştır. Günümüzdeki Saray Çarşısı bu zabıt merkezinin yerinde kurulmuştur.

⁸⁶ Yıldız, *Mapusâne*, s. 392.

⁸⁷ BOA, DH. MKT, nr. 1611/27, lef. 1.

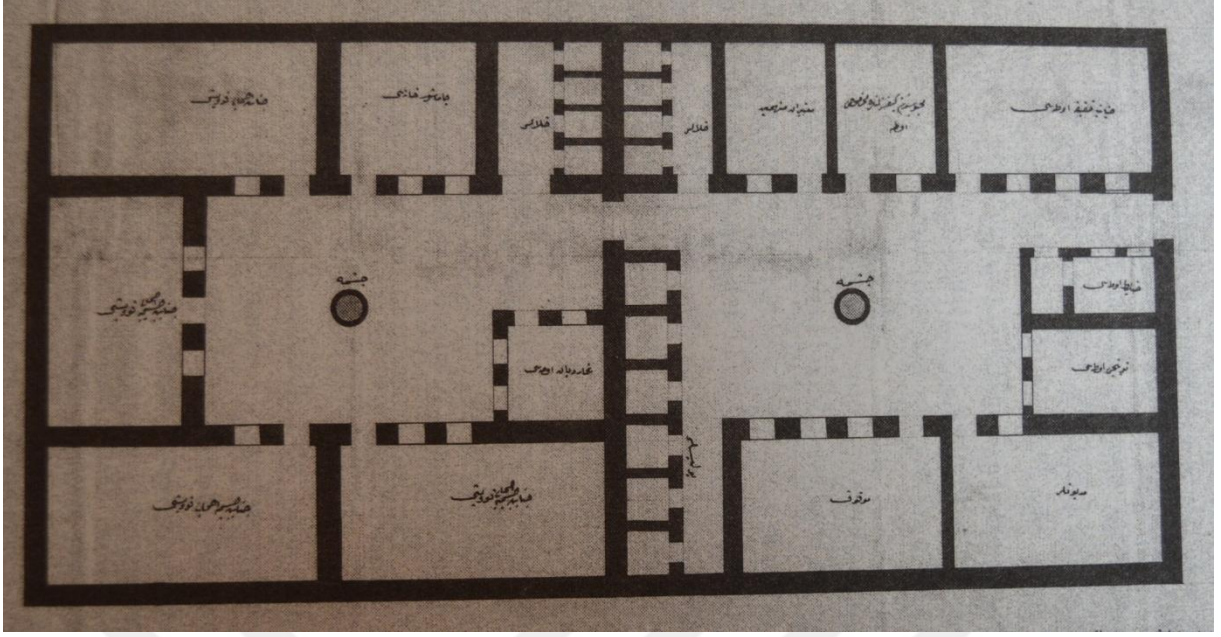
ve hükümet malı olan arazinin bir kısmı üzerine modern tarzda inşa edilen müstakil Konya merkez hapishanesi 11.286 metrekarelik bir alan üzerinde kurulmuştur. 1934 yılına ait tapu kayıtlarında bu hapishanenin 1899 yılından itibaren işlev gördüğü tescil edilmiştir. Ancak 1934 yılına ait verilerde hapishanenin 12.597 metrekarelik bir alanda yer aldığı görülmektedir. Bunun nedeni çeşitli dönemlerde hapishaneye ilave binalar yapılması ve dolayısıyla hapishanenin kapladığı arazisinin genişletilmesidir. Tapu kayıtlarına göre Konya merkez hapishanesi; Karatay bölgesinde, 11. Mahalle, 115 pafta, 120 sayfa, 488 ada, 3 parsel ile belirlenen alanda yer almıştır. Hapishanenin vergi umum numarası 7062, vergi kıymeti 3000, vergi bedeli ise 4166 kuruş olarak kaydedilmiştir⁸⁸. 1899 yılında inşaatı tamamlanan Konya merkez hapishanesi çeşitli tarihlerde yapılan tamir faaliyetleriyle uzun yıllar mahkûm istihdamında kullanılmıştır. 1942 yılında hapishane binası tamamen yıkılarak aynı arazi üzerine yeni bir hapishane inşa edilmiş ve B tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu olarak hizmete açılmıştır. Daha sonra bu hapishane 1989 yılında Açık Ceza İnfaz Kurumu'na dönüştürülmüştür. 1899 yılından itibaren hapishane olarak kullanılan yer günümüzde Kuzgun Kavak Mahallesi, Sultan Veled Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Bu bölge yıllar boyunca hapishane caddesi olarak anılmıştır.

2. Plânı

Modern hapishane anlayışına geçilmesiyle birlikte hapishanelerin fizikî yapılarında da bir takım değişiklikler olmuştur. Önceden hapis mekânı olarak kullanılan kale, burç, zindan, mahzen gibi yerlerin aksine insanî gereksinimlerin gözetildiği yeni ve modern hapishanelerin inşa edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Öyle ki mahkûm ihtiyaçları göz önünde bulundurularak nizamlı ve düzenli yeni hapishaneler yapılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda Osmanlı Devleti toprakları üzerinde yaptırılacak bütün hapishanelerin merkezden gönderilen ortak bir plana çerçevesinde inşa edilmesine karar verilmiştir.

Bu bağlamda Konya vilayet merkezinde yapılacak hapishanenin dikdörtgen bir şekilde mahkûmların suçlarına göre farklı koşullarda tutulabileceği genişlikte inşa edilmesi istenmiştir. Cünha ve cinayet suçundan hüküm giyen kişilerle suçu henüz kesinleşmeyen tutuklulara ayrı odalar verilmesi düşünülmüştür. Koşulların birbiriyle bağlantısının olmaması gerektiğine ve mahkûmların kesin surette suçlarına göre ayrılması lüzumuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca modern hapishanenin temel amacı olan mahkûmların insanî ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla çamaşırhane, hasta odası, çeşmeye planda yer verilmiştir. Bunun yanında mahkûmların düzenini sağlamakla görevli olan gardiyanlar içinde bir gardiyan odası yaptırılması istenmiştir. Daha sonra bu plana imam odası, ibadethâne, mutfak gibi yerlerin ilave edilmesi gereksinimi ortaya çıkmıştır.

⁸⁸ Konya Tapu ve Kadastro V. Bölge Müdürlüğü Arşivi.

Konya’da yaptırılması düşünülen hapishane planı (BOA, İ. DH, nr. 623.43343)

3. Fiziki Durumu ve Yeri

Osmanlı Devleti’nde modern hapishanelerin kurulmasından sonra hapishaneler sorunu tamamen ortadan kalkmamış hatta artarak devam etmiştir. Öyle ki Avrupalı devletler her fırsatta hapishanelerin insanî şartlara uygun olmadıklarını gündeme getirerek Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışmaya çalışmışlardır. Hapishanelerin kötü durumu gerekçe gösterilerek siyasi nedenlerle suçlu olan pek çok gayrimüslim mahkûmun serbest bırakılmasını talep etmişler. Balkan Savaşları’nın akabinde artan talepleri ve müdahalelerini engellemek isteyen Osmanlı Devleti hapishanelerin tamir edilip insanî şartlara uygun olarak düzenlenmesi konusuna eğilmiştir. 1913 yılında Dâhiliye Nezareti’nden vilayet merkezlerine gönderilen bir yazıda taşrada yer alan bütün hapishanelerin durumunun ayrıntılı olarak incelenmesi ve yapılan teftişler sonucunda bir rapor hazırlanması istenmiştir. Bunun üzerine her vilayet ve kazada, vali ve hapishane müdürünün de içinde bulunduğu bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyon vilayet ve sancak hapishanelerinin durumunu bir raporla merkezi hükümete bildirmiştir. Konya vilayeti hapishanelerine dair en geniş bilgiler de 1913 yılına ait bu teftiş raporunda yer almaktadır.

Hapishanelerin her ne kadar şehir merkezinde veya şehir merkezine yakın bölgelerde kurulduğu görülse de genellikle verimli olmayan araziler üzerinde kuruldukları bu teftiş raporundan anlaşılmaktadır. Rapora göre, Konya arazileri değerlerine göre beş dereceye ayrılmıştır ve hapishanenin kurulduğu arazi üçüncü derecede kıymetlidir. Arazinin her bir arşın değerinin 4 kuruş olduğu kayıtlarda yer almaktadır.

Konya merkez hapishanesinde mahkûm koğuşlarının ve bunun yanında zabıt ve memur odalarının bulunduğu bilinmektedir. Ancak bu hapishanenin mahkûm güvenliğini sağlayacak kadar yeterli olmadığı görülmektedir. Ana binanın duvarlarının çökmek üzere olduğu, değil tamir edilmek bir çivi çakılması halinde bile duvarların kolaylıkla yıkılabileceği komisyon tarafından ifade edilmiştir. Koğuşların harap bir vaziyette bulunmasının yanında görevli odaları da aynı derecede sıkıntılı olduğu belirtilmiştir. Bütün olarak hapishanenin yenilenmesi gerektiği bildirilmiştir. Konya merkez hapishanesinin modern hapishane anlayışına uygun olmadığına değinilmiştir. Düzenli ve tertipli bir sistem içerisinde mahkûmların ıslah edilmesi için modern tarzda ve kullanışlı binaların yapılması gerektiğine yine komisyonun raporunda ifade edilmiştir. Öncelikle koğuşların düzenlenmesi ve ıslah edilmesi mühim olduğu söylenmiştir. Mahkûmların tutuldukları koğuşlarının içinde nispeten yüksek olan zeminlerinde yarım metre yükseklikte dikdörtgen şeklinde bir abdesthâne yapılması istenilmiştir. Abdesthânenin yanında koğuşun aydınlatılmasını sağlayan gaz ocaklarını koymak için bir gazhâne bulunması oldukça kullanışlı olacağı belirtilmiştir. Bu şekilde her mahkûm aynı koğuş içerisinde bütün ihtiyaçlarını giderebilecektir. Böylece bu yeni düzenlemeyle koğuştan, hücre sistemine geçiş sağlayabileceği düşünülmüştür.

Öte yandan raporda bütün tutuklu ve mahkûmların aynı mekânı paylaşmaları ve bu durumun doğurduğu bir takım sakıncalara da yer verilmiştir. Sakıncaların başında, özellikle hafif suçlarla ceza alan mahkûmların hapishanede profesyonel suçlularla tanışmış olması ve âdeta onları örnek alması gelmektedir. Kimi zaman suçun inceliklerini öğrenen mahkûmlar tahliye olduktan sonra tekrar suça karışmışlar, kimi zamanda koğuş ağası haline gelen azılı suçlulara hizmet etmek, onların her isteklerini yerine getirmek durumunda kalmışlardır. Teftiş komisyonu, bunun önüne geçmenin tek yolunun mahkûmların suçlarına göre sınıflandırıp birbirlerinden ayrı yerlere konulması olduğunu ifade etmiştir. Özellikle azılı suçluların, hayata kast edenlerin, cinayet zanlılarının ayrı bir yerde tutulmaları gerektiği belirtilmiştir. Raporda bu mahkûmların koğuşlarından dışarı çıkartılmayarak diğer koğuşlarla iletişim halinde olmaları yasaklanması ve engellenmesi gerektiğine değinilmiştir. Ayrıca mahkûmlar arasında bulunan küçük yaştaki suçluların çeşitli şiddetlere maruz kalmalarının önüne geçmek ve hapishane içerisinde asayiş sağlayıp kargaşaları engelleyebilmek için yirmi yaşından küçüklerin konulacağı yeni bir koğuş yapılması zaruri görülmüştür. Mahkûmlar arasında özellikle fizikî olarak güçlü olanların ağalık yaptığı ve bu çocuklara cinsel, fizikî ve psikolojik şiddet uyguladıkları bilinmektedir. Hem bu koğuş ağalığı sorununu çözmek hem de yaşça küçük olup korunmaya muhtaç olan mahkûmların güvenliğini sağlamak yapılacak yeni ve müstakil koğuşlara bağlı olmuştur. Ancak yeni bir hapishane inşa isteğine hemen cevap verilemediği bilinmektedir. Bunun yanında mahkûmların tutukluluk süresince ıslah olup, tövbe etmeleri özellikle istenmiştir. Konya merkez hapishanesinde ibadethâneler yapılarak, mahkûmların dini ve manevi açıdan temizlenmesi hedeflenmiştir. Böylece modern hapishanenin asıl amacı olan mahkûmların psikolojik tedavilerinin yapılabileceğine inanılmıştır. Vicdani rahatsızlıklarıyla baş başa kalan mahkûm suçunu anlayacak, bunu kabul edecek ve affedilmesi

için tanrıya yalvaracaktır. Âdeta yoldan çıkmış olan bireyin yeni inşa edilecek olan ibadethâneler aracılığıyla tekrar tanrıyla barışacağı ve iyi bir insan olacağı düşünülmüştür.

Raporda düzenlenmesi istenen bir başka husus ise Konya hapishanesindeki mahkûmların ziyaretçileriyle görüştürülmeleri konusu olmuştur. Öyle ki 1880 Hapishaneler Nizamnamesi'nden itibaren ziyaret saatleri hapishane müdüriyeti iznine bağlı olarak gerçekleşmekteydi. Ancak 1913 yılına geldiği zaman bu görüşmelerin hapishane müdürü izine bağlı olarak yapılmasının güvenlik açısından yeterli olmadığı görülmüştür. Görüş izni alan mahkûmlar hiçbir güvenlik tedbiri olmadan yapılan görüşmelerde dışarıdan istediği her şeyi temin edebilmiştir. Bu da asayiş sorununu beraberinde getirmiştir. Teftiş komisyonu yeni bir düzenleme ile demir tellerle ayrılan uygun bölmelerin inşa edilmesini istemiştir. Böylece mahkûm ile ziyaretçi arasına demir tel örgüler konulacak ve güvenlik sağlanmış olacaktır. Ayrıca hapishaneler nizamnamesi gereğince mahkûmların üzerlerinde para taşımaları yasak olduğu için, gerek hapishane tarafından verilen harcırahların gerekse dışarıdan gelen paraların muhafazası için bir para kasasının temin edilmesi istenmiştir.

1913 teftiş raporunda, Konya'da yeniden bir merkezi hapishane inşa edilmesi gerektiği belirtilmiştir. İnşa edilmesi istenilen hapishanenin yanında imarethâne, hastane, bakkal, mektep ve ibadethânelerin yaptırılması gerekliliğine değinilmiştir. Hapishanelerin görevinin mahkûmu yalnızca bir süreliğine toplumdaki tecrit etmek olmadığı ve bu nedenle bir mahkûm tahliye edildiği zaman öncelikle yeni ve temiz bir hayata başlayabilecek durumda olması gerektiği ifade edilmiştir. Mahkûmun cezası bitince yeni hayatına başlayabilmesinin hapishane kurumunun donanımıyla doğru orantılı olduğu komisyon tarafından dile getirilmiştir. Bu bağlamda Konya hapishanesinde suçlunun hapishane içerisinde pek çok günaha batmış olmasını ve çeşitli kötü muamelelere maruz kalmasını engellemek için gerekli olan hiçbir koşulun olmadığı belirtilmiştir. Konya hapishanesinin tamir ile ıslah edilemeyeceği bu yüzden de acilen yeni bir hapishanenin inşa edilmesi zarureti bildirilmiştir. Teftiş komisyonu mevcut şartlarda değil mahkûmların ıslah edilmesi, onların zapt edilmesinin bile mümkün olmayacağını belirtmiştir. Konya'daki merkezi hapishanenin fizikî koşullarının hiç de uygun olmadığı bu teftiş raporundan anlaşılmaktadır. Âdeta harabe vaziyette olan hapishanede 1913 yılında yüzlerce mahkûmun tutulduğu bilinmektedir⁸⁹.

B. MERKEZE BAĞLI KAZA HAPİSHANELERİ

Konya vilayeti dâhilindeki hapishanelerin bir kısmının hükmet konağı içerisinde özellikle bodrum katında bulunduğu, bir kısmının hükümet konağı müstemilatında ayrı bir bina olarak yapıldığı görülmektedir. Ayrıca Konya merkezde olduğu gibi bazı sancaklarda müstakil ve diğerlerine nispeten daha büyük hapishaneler inşa edilmiştir. Özellikle sancak hapishanelerinin şartları daha insanî ve

⁸⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 10/15, lef. 1.

ihtiyacı karşılamaya yakın bir vaziyettedir. Bunun yanında hemen her dönem en çok mahkûm barındıran hapishaneler vilayet ve sancak hapishaneleri olmuştur. Bunda bölgenin nüfus yoğunluğunun yanında civar kazalardan gönderilen mahkûmların etkisi de vardır. Ayrıca bazı kazalarda hapishane ihtiyacı bir hane kiralamak yöntemi ile giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle kadın mahkûmlar için başvuru bu yöntem erkek mahkûmların muhafazasında çok da kullanışlı olmamıştır. Darlık nedeniyle izdihamın oluşmasının yanında yeterli güvenlik sisteminin sağlanamaması da yeni sorunları beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda eski kalelerin içerisine ya da kalıntıların üzerine yapılan hapishanelerin olduğu da bilinmektedir. Hapishanelerin fizikî durumundaki eksiklikler sağlık koşullarının bozulmasında, salgın hastalıkların yayılmasında ve özellikle firar olaylarının artması etkili olmuştur. Osmanlı hükûmeti Anadolu'nun her tarafında batılı tarzda hapishane inşa edilmesini amaçlamış bu mümkün olmazsa mevcut hapishanelerin ıslah ve tamir edilmesinin gerektiğini çeşitli yazılar göndererek ifade etmiştir. Bu bağlamda farklı tarihlerde hapishane inşa ve tamirlerine rastlanmaktadır.

Hapishanelerin fizikî koşulları değerlendirilirken kuruldukları mevkilere de değinmekte fayda vardır. İstisnalar haricinde hapishanelerin hepsi şehir ve kaza merkezinde kurulmuştur. Hayatın en işlek yerinin bu ceza kurumu için seçilmesi merkezi otoritenin taşradaki sembolü olma gayesini açıklamaktadır. Modern bir hapishane halka devlet gücünü gösterirken, adaletin ne denli düzgün işlediğini de hissettirmek istemiştir. Hapishaneler merkezi idarenin taşradaki gözü kulağı niteliğinde bir mana taşımıştır. Ayrıca kanunlara uymayanların sonunu işaret eden hapishane kurumu halkın itaatini ve asayişin sağlanmasını hedeflemiştir. Bu amaca ne derece ulaşıldığı ise tartışmaya açık bir konudur. Öncelikle hapishanelerin kötü şartları mahkûmların sefil bir halde bulunmaları halka devletin maddi gücünün çok da yüksek olmadığını düşündürmüştür. Taş ve topraktan yapılan hapishane binalarının ihtişamdan uzak olması, sağlam ve kullanışlı olmaması firar olaylarına fırsat tanımıştır. Bu da ceza sisteminin aksaklıklarla örülü olduğunu fikrini ortaya çıkarmıştır. Ancak diğer taraftan yeterli havalandırma ve aydınlatılmayan hapishanelerin zindanı andıran görüntüsü halk üzerinde büyük korkulara sebep olmuştur. Hapishanelerin içerisindeki durumu duyan halk suçtan uzak durmaya çalışmış ve kamu düzeni içerisinde bir nevi asayişsizliklerin önü alınabilmiştir.

Öyle ki basit bir suçtan içeri girip hapishane şartlarından dolayı hayatını kaybeden ya da salgın hastalıklara yakalanan pek çok kişi olmuştur. Bunun yanında tutuklanıp davası görülmeden içeride unutilan pek çok mahkûmda suçları sabitleşmeden uzun yıllar ceza çekmişlerdir. Her iki durumunda farkında olan devlet hapishanelerle ilgili düzenlemelere önem vermiştir. Ancak maddi yetersizlikler düzenlemelerin sekteye uğramasına neden olmuştur. Konya vilayetinden İstanbul'a gönderilen keşif defterleri incelenip aciliyet sırasına göre tamirat için bütçe ayrılmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve askeri bunalımlar göz önüne alınırsa hapishaneler konusunda oldukça başarılı olduğu dahi söylenebilir.

Akşehir Hapishanesi

Akşehir kaza hapishanesi hükümet konağının müstemilatında yer almıştır. 272 metre kare büyüklüğünde bir arazi üzerinde kurulan hapishane arazisinin değeri 253 lira civarındadır. Üçü erkeklere biri kadınlara ait olan dört odadan oluşan hapishane taş temel üzerinde kurulmuştur. Yapımında yalnızca taş ve toprak kullanılan hapishanenin son derece harap ve korumasız bir durumda olduğu kaydedilmiştir. 1913 yılına ait teftiş raporunda mahkûmları zapt etmekten mahrum olan bu yerin sağlık koşullarına da uygun olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca raporda Akşehir hapishanesinin hiçbir yönden insan sağlığına elverişli olmadığı belirtilmiştir. Buranın tamir ile ıslah edilmesinin kesinlikle mümkün olmadığı kaza kaymakamlığından gönderilen bir yazıda ifade edilmiş ve yeni bir hapishane inşa edilmesi gerektiği bildirilmiştir⁹⁰.

Beyşehir Hapishanesi

Beyşehir kazası hapishanesi kiralanmak suretiyle temin edilen bir hapishanedir⁹¹. Hapishanenin kira bedeli aylık 20 kuruş olarak belirlenmiştir. Yıllık 240 kuruşluk bir bütçe kira bedeli için ayrılmıştır⁹². Hapishanenin son derece harap bir vaziyette bulunduğu yapılan teftişler sonucunda belirtilmiştir. 1913 yılında kazaya gönderilen teftiş komisyonu mevcut hapishanenin tamir ile ıslah edilmesinin mümkün olmadığını bildirmiştir. İnsan sağlığına aykırı olduğu belirtilen bu binanın kış günlerinde son derece soğuk olması hasebiyle yaz günlerinde de rutubet problemi yüzünden çeşitli hastalıkların tetikleyicisi olduğu belirtilmiştir. Komisyon raporunda mahkûm istihdamı için insanî şartlara sahip yeni bir hapishane inşa edilmesi gerektiği ifade edilmiştir⁹³. Öte yandan bu olumsuzlukların yanında mevcut hapishanenin sol ön tarafında tahta parmaklıklarla çevrilmiş küçük bir bahçenin bulunduğu tespit edilmiştir. Mahkûmların burada gezinti yapabilmeleri oldukça insanî bir uygulama olarak değerlendirilmelidir. Ancak pislik, kötü kokular ve rutubet hapishanedeki yaşam koşullarını zorlaştırmıştır⁹⁴.

Bozkır Hapishanesi

Bozkır kazası hapishanesi hükümet konağı müstemilatında kurulmuştur. Erkek mahkûmların tutulduğu bu hapishane yalnızca bir koğuştan ibarettir. Bozkır kaza hapishanesine 1913 yılında yapılan teftişte kazada 400-500 civarında mahkûm ve zanlı olduğu tespit edilmiştir. 193 metre kare üzerine kurulan hapishanenin son derece dar ve harap vaziyette bulunduğu ve mahkûmları istihdam edip ihtiyaca cevap vermesinin mümkün olmadığı teftiş komisyonu tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca

⁹⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 10/15, lef. 11.

⁹¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 47/12, lef. 3.

⁹² BOA, DH. MB. HPS, nr. 47/12, lef. 1.

⁹³ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 3.

⁹⁴ Ahmet Ali Gazel, "Tanin Muhabiri Ahmet Şerif Beyin Notlarında Osmanlı Hapishaneleri", *Hapishane Kitabı*, İstanbul 2010, s. 147.

tutukluların yarısının bile zapt edilemediği ve hapishane duvarlarının çökmek üzere olduğu bildirilmiştir. Virane halindeki hapishanedeki tutukluların bir kısmı izdihamı azaltmak amacıyla hükümet konağının alt katında bulunan boş odalardan birine yerleştirilmiştir.

Kaza kaymakamı ve hapishane müdürünün de içinde bulunduğu teftiş komisyonu, Bozkır hapishanesinin harap bir vaziyette olması ve zanlı sayısının oldukça fazlalaşması nedeniyle kazada yeni bir hapishane inşa edilmesinin hayati önem taşıdığını belirtmiştir⁹⁵. Bozkır kazasından yeni hapishane yapılmasına yönelik talepler üzerine merkezden gelen bir yazı ile keşif çalışmalarının başlatılması istenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda hazırlanan keşifnâme de Bozkır hapishanesinin bir kısmının ahır olarak kullanıldığı ve diğer kısımlarının da harap bir vaziyette bulunduğu bildirilmiştir. Ahır olarak kullanılan kısmın eksik döşemelerinin tamir edilmesi ve diğer yerlerinin inşası için 2500 kuruş tahsilât talep edilmiştir. Ayrıca yeni bir hapishane inşa edilene kadar sayıları her geçen gün artan mahkûmları zapt edebilecek yeterlilikte geçici bir yer bulunması gündeme gelmiştir. Ancak kazada geçici olarak 400'den fazla kişiyi istihdam edebilecek yeterlilikte bir binanın bulunmaması nedeniyle mevcut hapishanenin biran evvel tamir edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Hapishane tamirinin zarureti ve mahkûmların muhafazasının ne denli önemli olduğu belirtildikten sonra tamirat için gerekli olan malzemelerin listesi sunulup ve talep edilen tahsisatın kabul edilmesinin zaruri olduğu 1914 yılının Mart ayında tekrar kaza kaymakamlığından bildirilmiştir⁹⁶.

Ereğli Hapishanesi

Ereğli kaza hapishanesi hükümet konağı içerisinde yer almıştır. Kaza hapishanesinin hükümet konağı içerisinde dar ve küçük iki odadan ibaret olduğu görülmektedir. Hükümet konağı zemin katındaki merdivenlerin altında bulunan ve uzun tahtalarla çevrilen yer hapishane olarak kullanılmıştır. Hapishane son derece karanlık ve dar bir odadan ibarettir. 1913 yılında Dâhiliye Nezareti'nden taşrada yer alan bütün hapishanelerin durumunun ayrıntılı olarak incelenmesi ve yapılan teftişler sonucunda bir rapor hazırlanması istenmesi üzerine Ereğli kazasında da bir komisyon oluşturulmuştur. Hapishane müdürü ve kaza kaymakamının da içinde bulunduğu teftiş heyeti mahkûmların yoğun olduğu zamanlarda koğuşlarda yatmak değil, oturmak hatta ayakta durmanın bile oldukça güçleştiğini ifade edilmiştir. Anadolu'daki pek çok hapishaneyi gezip izlenimlerini paylaşan *Tanin* gazetesi muhabiri Ahmet Şerif Bey tarafından âdeti bir mezara benzetilen Ereğli hapishanesi, şahısların hapsedilmesini ya da ıslahını değil yaşarken mezara girme tecrübesi kazanmasını sağlayan bir yer olarak nitelendirilmiştir⁹⁷. Oldukça sağlıksız koşullara sahip bu odalarda pek çok erkek mahkûm tutulmuştur.

⁹⁵ BOA, DH. MB. HPS, nr. 10/15, lef. 4.

⁹⁶ BOA, DH. MB. HPS, nr. 112/7, lef. 1.

⁹⁷ Gazel, "Tanin Muhabiri Ahmet Şerif Bey", s. 146-147.

Erkek mahkûmların bu kötü koşullarda tutulmalarının yanı sıra kazada bir kadın hapishanesi olmadığı için kadın suçlular cezalandırılmamıştır. Kadın hapishanesi olarak kullanılacak bir binanın temin edilmesi mümkün olmadığından kadın suçluların cezaları çoğu zaman aşımına uğramıştır. Teftiş komisyonu suçu sabit olan kişilerin kazada bir kadın hapishanesi olmamasından dolayı serbest kalmaları sorununu gidermek için hükümet konağı bitişiğindeki araziye kadın ve erkeklere mahsus ayrı koğuşları bulunan yeni bir hapishane inşa edilmesi gerektiğini bildirmiştir⁹⁸.

Ermenek Hapishanesi

Ermenek kaza hapishanesi hükümet konağının alt katında yer almıştır. Hapishane olarak kullanılan odanın ceza kanunlarının uygulanmasına uygun olmadığı yapılan teftiş sonucunda merkezi hükümete bildirilmiştir. Hapishanenin insanî koşullara sahip olmadığı ve bunun yanı sıra mahkûm güvenliğinin dahi sağlamadığı ifade edilmiştir. Ermenek hükümet konağının hapsetmeye uygun şartları taşıması çeşitli sorunları beraberinde getirmiştir. Öyle ki hükümet konağının korunaklı ve sağlam bir yapı olmaması güvenliğin tesisini zorlaştırmıştır. Bu yüzden teftiş komisyonu hapishanenin hükümet konağından ayrılması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine kaza valiliğinden, hükümet konağı civarından alınacak bir arazi üzerine yeni bir hapishane yaptırılması istenmiştir. Ayrıca arazi bedeliyle birlikte bu hapishanenin inşaatının 29.682 kuruşa mal olacağı bildirilmiştir.

Yeni yapılan hapishanenin yanında bir de kadın hapishanesinin yapılmasına gerek duyulmuştur. Ancak buna izin verilmezse kadınlara kiralamak suretiyle yeni bir yerin tedarik edilmesi istenmiştir. Mevcut kadın hapishanesinin hükümet konağı içinde harap bir vaziyette bulunduğu bildirilmiştir⁹⁹.

Karaman Hapishanesi

Hükmet konağı müstemilatındaki hapishanelere bir diğer örnek ise Karaman kazasında karşımıza çıkmaktadır. Karaman hapishanesinin bulunduğu arazinin arşın değeri 10 kuruştur. Hapishane arazisinin toplam değeri 1176 kuruştur. Hapishanenin inşaat tarzı ve mevcut durumu kesinlikle ihtiyacı karşılayamamaktadır. Harap bir vaziyette olan hapishanede izdiham baş göstermiştir. Kaza kaymakamlığından gönderilen bir yazıda mevcut hapishanenin tamir edilerek istenilen seviyeye getirilemeyeceği için yeniden düzenli, planlı ve büyük bir hapishane inşa edilmesi gerektiği bildirilmiştir¹⁰⁰.

⁹⁸ BOA, DH. MB. HPS, nr. 10/15, lef. 2.

⁹⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 10/15, lef. 8.

¹⁰⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 10/15, lef. 7.

Karapınar Hapishanesi

Karapınar kazası hapishanesinde bazı inşaat faaliyetinin olduğu görülmektedir. Kazadaki hapishanesine inşaat faaliyetlerine 1889 yılından önce gönderilen 400 küsur kuruşla başlanmıştır. Hapishane inşaatının tam olarak hangi tarihte başladığı bilinmemekle birlikte Eylül 1889 tarihinde Karapınar hapishane müdüriyetinden gönderilen bir yazıda devam etmekte olan bir hapishane inşaatının olduğu anlaşılmaktadır. 1889 yılında mevcut inşaatın sona erdirilmesi ve hapishanenin mahkûm istihdamına açılabilmesi için kaza kaymakamlığından tahsisat talebinde bulunulmuştur. 1889 yılı öncesi başlayan inşaatın maddi yetersizlikler nedeniyle devam etmediği ifade edilmiştir¹⁰¹.

Koçhisar Hapishanesi

Koçhisar kazası içinde bir hapishane bulunduğu bilinmektedir. Hapishane hükümet konağının dışında güvenli bir bölgede inşa edilmiştir. Hapishanenin mülkiyeti hükümete aittir. Hapishane büyük bir kayanın üzerinde 800 metre karelik bir alanda kurulmuştur. Arazinin her bir arşın değeri 2 kuruş olarak belirlenmiştir. 1913 yılında Koçhisar kazasında yapılan teftişte hapishanenin mevcut durumunun korunaksız olması hasebiyle mahkûmların ve tutukluların zapt edilmesinde yetersiz olduğu belirtilmiş bir takım tamir faaliyetleri ile gerekli düzenlemelerin yapılabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca hapishanenin sağlık koşullarına sahip olmadığı belirtilmiştir. Gerekli düzenlemelerin yapılmaması halinde mahkûm sağlığının korunamayacağı belirtilmiştir.

Kaza idarecileri tarafından hapishanenin düzenlenmesi için iki ayrı fikir ortaya atılmıştır. Birincisi; yaklaşık olarak 130 liralık bir masrafla 71 metre karelik bir arazi üzerine yeniden ilave olarak dört koğuş inşa edilmesidir. İkincisi ise hapishanenin şimdiki haliyle jandarmaların ikametne tesis edilmiş olan zemin katta ki iki odanın üzerine iki oda daha inşa edilmesi fikridir. Bu yeni yapılan odalara jandarmaların taşınması, jandarmaların bulunduğu odalarında mahkûmlar için düzenlenmesi düşünülmüştür. İkinci seçenekte 80 liralık bir masraf ile hayata geçirilebilecektir. Bu projelerden herhangi birinin hayata geçirildiğine dair bir belge mevcut değildir. Ayrıca Koçhisar erkek hapishanesinde bulunan odalardan birinin geçici süreliğine kadın hapishanesi olarak kullanıldığı da teftiş komisyonu tarafından ifade edilmiştir¹⁰².

Seydişehir Hapishanesi

Seydişehir kazasında 1900 yılından itibaren hapishane olarak kullanılmak için kiralanmak suretiyle bir binanın temin edildiği bilinmektedir¹⁰³. Öyle ki çeşitli tarihlerde binanın kirasının ödenmesi için tahsisatlar gönderilmiştir. Ancak bu binanın ihtiyacı karşılayamadığı gibi oldukça kötü durumda

¹⁰¹ BOA, DH. MKT, nr. 1686/69.

¹⁰² BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 12.

¹⁰³ BOA, DH. TMIK. S, nr. 31/10, lef. 2.

olduğu ve mahkûm sağlığı açısından çeşitli olumsuzluklar barındırdığı yapılan incelemeler ile tespit edilmiştir. 1913 yılında kazada yapılan teftiş sonucunda hapishanesi içerisinde düzenin ve disiplinin sağlanıp, sağlık koşullarının iyileştirilmesinin mümkün olmadığı için yeni bir hapishanenin yapılması gerektiği teftiş komisyonu tarafından ifade edilmiştir. Teftiş raporunda öncelikle 40’ar kişiyi zapt edebilecek büyüklükte iki koğuşun ve bir nezaret odasının bir de gardiyan odasının yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bunlara ilave olarak kaza kaymakamlığından hapishane müstemilatına ek binaların inşa ettirilmesine ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. İnşa edilmesi tasarlanan hapishanenin 60 bin kuruş ile meydana getirilebileceğinin yapılan keşifler sonucu anlaşılmıştır¹⁰⁴.

Sultaniye Hapishanesi

Sultaniye kazasında hükümet konağı dışında, imarethaneden bozma bir hapishane olduğu tespit edilmiştir. İmarethanenin mülkiyeti hükümete aittir. Bunun yanında hapishanenin kazanın en güzel yerinde bulunmasından dolayı birinci derecede değerli arazi üzerine kurulmuştur. Arazinin her bir arşını 5 kuruş kıymetindedir. Hapishane toplam 108 metre kare büyüklüğündedir. Hapishane olarak kullanılan imarethanenin üç bölümden oluştuğu bilinmektedir. 1913 yılında yapılan teftiş sonucunda imarethane bölümlerinden birisinin kesinlikle hapishane için elverişli olmadığı bildirilmiştir. Ancak yeni bir hapishane yapılana kadar geçici olarak kullanılabileceği ifade edilmiştir. Hapishane olarak kullanılan imarethane bölümlerinin hiçbir suretle ışık almadığı son derece karanlık ve havasız olduğu belirtilmiştir. Havalandırma ve ışık sorununun uygun yerlere pencere açmak suretiyle düzenlenebileceği ve bir dereceye kadar meselenin çözüleceği komisyon tarafından bildirilmiştir. Ayrıca hapishanenin bir kısmının yakacak deposu olarak kullanılmakta olduğu belirtilmiştir. Teftiş raporundan sonra tamir faaliyetleri ile imarethanenin hapishaneye dönüştürülmesine yönelik çalışmalara girişilmiştir¹⁰⁵.

1919 yılına gelindiğinde Sultaniye’de hapishane olarak kullanılan başka bir bina olduğu görülmektedir. Yapılan tamir faaliyetlerine rağmen imarethanenin koşullarının iyileştirilememesi nedeniyle başka bir bina hapishane olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu binanın da duvarlarının toprak tuğlalardan yapılmış olması güvenlik zafiyetini ortaya çıkarmıştır. Öyle ki duvarları delmek suretiyle bazı mahkûmlar farklı tarihlerde firar girişimlerinde bulunmuştur. Bu hapishanenin de ihtiyacı karşılamada yetersiz kalması nedeniyle kaza kaymakamlığından Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen bir yazıda diğer kaza hapishanelerinin planına göre yeni bir hapishane inşa edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁰⁶

¹⁰⁴ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 5.

¹⁰⁵ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 13.

¹⁰⁶ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 37/69, lef. 2.

İlgın Hapishanesi

İlgın hapishanesi hükümet konağı müstemilatında yer alan hapishanelerden diğeridir. Hapishanenin bulunduğu arazinin her bir arşın değeri 10 kuruştur. Arazinin toplam değeri ise 1.250 kuruş civarındadır. Hapishane taş ve harçtan yapılan dört koğuştan ibarettir. Kaza kaymakamlığından gönderilen bir yazıda 1913 yılında mevcut hapishanenin ihtiyacı karşılayamadığı için yeni bir hapishane inşa edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, mevcut koğuşların tamire ihtiyacının olduğu dile getirilmiştir. Taban döşemelerinin yenilenip, pencerelerin tamir edilmesi ve ilaveten parmaklıklar takılması gerektiği belirtilmiştir. Abdesthânenin ve muhafaza duvarlarının eksik olan ve tamir edilmesi gereken yerlerinin düzenlenip tamir edilmesi, duvarların içeriden ve dışarıdan harçla sıva yapılarak yenilenmesi, üç adet hava kapısının yeni yapılacak parmaklıklarla değiştirilip istenilen şekle sokulması gerektiği bildirilmiştir. Yapılanlara bazı tamir çalışmalarına rağmen hapishanenin mahkûm istihdamına uygun olmadığı ve yeni bir hapishaneye ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmiştir¹⁰⁷.

C. KONYA VİLAYETİNE BAĞLI SANCAC HAPİSHANELERİ

Konya merkez hapishanesinde ve Konya merkeze bağlı bulunan kaza hapishanelerde olduğu gibi Konya vilayetine bağlı sancak hapishaneleri de kimi zaman hükümet konaklarının alt katında kimi zaman da hükümet konağı müstemilatında yer almıştır. Bunun yanında Sancak merkezlerindeki hapishanelerin çoğunlukla müstakil oldukları ve merkezi bir mevkide yer aldıkları görülmektedir. Ayrıca kaza hapishanelerinde az da olsa kiralama usulüyle hapishane temin edildiği bilinmektedir.

Konya merkez hapishanesinde bulunan mevcut sorunlar sancak hapishanelerinde de varlıklarını devam ettirmiştir. Özellikle binaların harap ve virane görünümü hemen hemen bütün hapishanelerde karşımıza çıkmaktadır. Fizikî yetersizliklere bağlı olarak sağlık koşullarının insanî şartlara uygun olmaması, izdiham sorunu ve güvenliğin sağlanamaması kaza hapishanelerinin diğer ortak problemleridir.

1. Antalya Sancağı Hapishanesi

Antalya sancağı Osmanlı Devleti'nin son döneminde modern bir hapishaneye sahip olan nadir bölgelerden birisidir. Tam olarak hangi tarihte inşa edildiği bilinmemekle birlikte 1900 yılından sonra kurulduğu bilinen hapishanenin içinde kadınlara mahsus koğuşlar bulunmaktadır. Hapishane hükümet konağı dışında bir yerde müstakil olarak inşa edilmiştir. Ancak hükümet konağına çok uzak bir mesafede değildir. Çevresindeki arazinin kıymetine göre her bir arşın 30-40 kuruş değerindedir. Arazinin genişliği 1.600 metre karedir. 1913 yılında sancak hapishanesine gönderilen teftiş komisyonu oldukça geniş bir alana inşa edilmiş olan hapishanenin bazı tamirlerle ihtiyaçları karşılayacak seviyede

¹⁰⁷ BOA, DH. MB. HPS, nr. 10/15, lef. 14.

iyileştirilebileceğini ifade etmiştir. Kanunların uygulanıp, mahkûmların cezalarını uygun hapishane koşullarında çekmelerini sağlamak için bazı fizikî değişikliklere ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. 1- 2 bin kuruşluk tamirat masrafıyla eksikliklerin giderileceği söylenmiştir.

Komisyon raporunda, hapishaneye ek olarak mahkûmlara özel bir hastane yapılması gerektiğine değinilmiştir. Fakir olan mahkûmların sağlığıyla ilgilenilip onlara maddi manevi yardımların yapılmasının önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca hapishanenin asli görevlerinden olan bireyin ahlakının düzeltilmesi ve ıslah edilmesi için bir ibadethâne inşaatının gerektiği belirtilmiştir. Bunun için de ilaveten 30-40 bin kuruşluk tahsisata istendiği bildirilmiştir¹⁰⁸. Bu tamirlerin yapılması halinde mevcut hapishanenin ihtiyacı karşılayabileceği ve yeni bir hapishaneye gerek olmadığı belirtilmiştir. Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda oldukça iyi durumda olan Antalya hapishanesinin sadece mahkûm güvenliğiyle ilgilenmeyip hapishanelerin aynı zamanda bir eğitim ve tövbe mekânı haline getirilmesi meselesine de eğildiği, bu doğrultuda çalışmalar yaptığı görülmüştür.

Akseki Hapishanesi

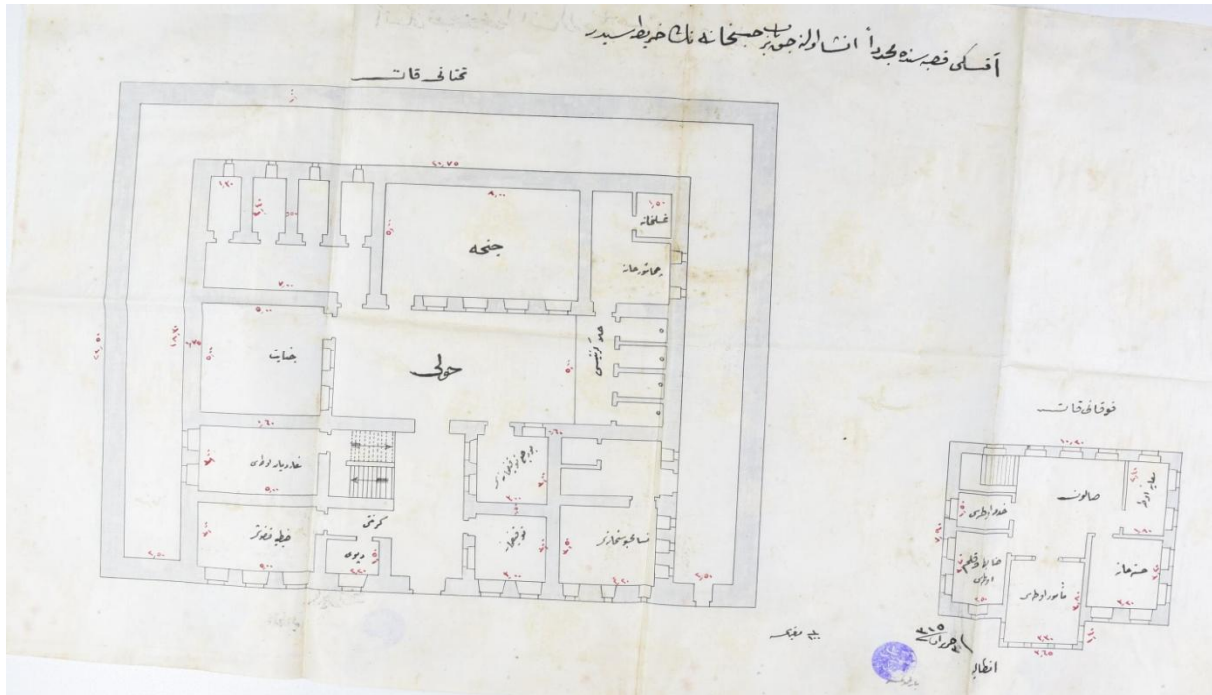
Akseki kazası hapishanesi hükümet konağının bodrum katında yer almıştır. Hapishane olarak kullanılan odaların oldukça dar, rutubetli, havasız ve karanlık bir vaziyette olduğu 1913 yılında yapılan teftiş sonucunda anlaşılmıştır. Teftiş komisyonu ikamet etmeye uygun olmayan bu hapishanede sağlık koşullarının son derece kötü olduğunu ifade etmiştir. İnsanî ihtiyaçları karşılayamayacak durumda olan bu yerin tamir edilerek ıslahının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca hapishanenin son derece harap ve pis bir halde olması nedeniyle, mahkûmlar arasında bazı hastalıkların yayılması ve çeşitli ölüm olaylarına rastlamanın olası bir durum haline geldiği hapishane müdürü tarafından vilayet meclisine bildirilmiştir. Komisyon, zindandan farksız olan bu yerin derhal boşaltılmasının hayati bir önem taşıdığını ifade etmiştir. Kazada hükümete ait ve hapishane inşaatı için uygun bir arazi bulunduğu belirtilmiştir. 136 metre kare büyüklüğünde olan bu arazi üzerine yeni bir hapishane inşa ettirilmesinin zaruri olduğu gönderilen raporlardan anlaşılmaktadır¹⁰⁹.

Ancak Akseki kazasında bu hapishane inşaatı girişimlerinin 1913 yılında başlamadığı bilinmektedir. Öyle ki 1899 yılından itibaren hayata geçirilmeye çalışılan bir hapishane yapım projesinin olduğu görülmektedir. Modern manada yapılması planlanan bu hapishanede mahkûmlar ve tutukluların farklı koşullara konulması gerektiği düşünülmüştür. Ayrıca hapishanede kadınlar için de bir oda ayrıldığı görülmektedir. Bunların yanında çamaşırhane, depo, gardiyan odası, zaptiye koğuşu ve ortada birde havlu bulunan hapishane krokileri hazırlanmıştır. Hapishanenin yanındaki araziye hapishane idari personelinin ikamet edeceği birkaç odadan oluşan küçük bir bina yapılması istenmiştir.

¹⁰⁸ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 10.

¹⁰⁹ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 24.

Bu binada yapılacak olan odalardan birinin hastane olarak kullanılması düşünülmüştür¹¹⁰. Ancak 1899 yılından itibaren farklı tarihlerde yapımı gündeme gelen bu modern hapishanenin 1913 yılında aynı plan eksenin inşa edilmesi fikri tekrar ortaya çıkmıştır. Ancak bu hapishanenin cumhuriyet döneminden önce inşa edilemediği bilinmektedir.

Akseki kazasında inşa edilecek olan hapishanenin planı (BOA, DH, TMIK. S, nr. 26/24, lef. 1.)

Alanya Hapishanesi

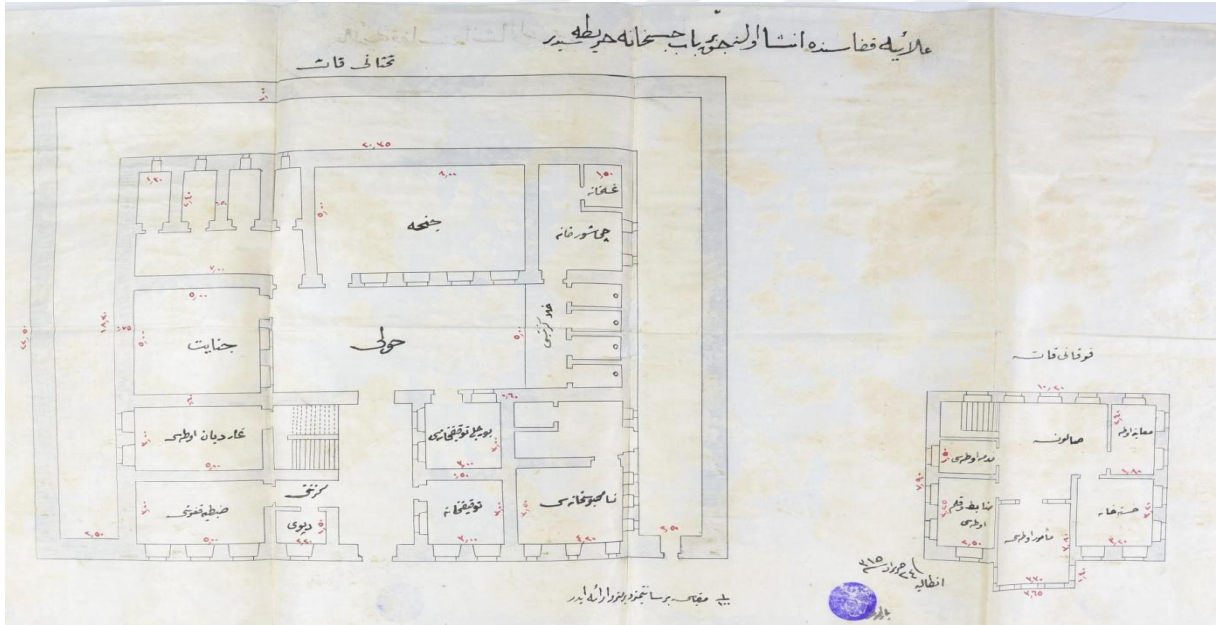
Alanya hapishanesi hükümet konağının altında yer almıştır. Teftiş raporlarından hapishanenin bodrum katında, rutubetli ve sağlık koşullarına uygun olmayan bir odadan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. 1913 yılında hapishaneye yapılan teftişte hapis odasının hiçbir taraftan güneş almadığı tespit edilmiştir. Ayrıca pencere ve havalandırma sistemi bulunmadığı için bu hapis odasının mahkûm ikametine uygun şartları taşımadığı bildirilmiştir. Tamir ile düzenlenip ıslah edilmesinin mümkün olmayacağı belirtilen bu hapis odasının mahkûmların sağlığını tehdit eden sorunları içinde barındırdığı bildirilmiştir. Komisyon, âdeta zindanı andıran bu odanın bir an evvel tahliye edilip, mahkûmların istihdamı için modern tarzda yeni bir hapishane inşa edilmesi gerektiğini ifade etmiştir¹¹¹.

Ancak Alanya hapishanesinde modern tarzda bir hapishane inşa edilmesi fikrinin teftiş komisyonun raporundan çok daha önce ortaya çıktığı bilinmektedir. Son derece harap vaziyette olan koşulların yerine modern tarzda hapishane yapımına 1899 yılından karar verilmiştir. Bunun üzerinde

¹¹⁰ BOA, DH. TMIK. S, nr. 26/24, lef. 1.

¹¹¹ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 23.

kazada çeşitli araştırma ve inceleme faaliyetleri yürütülmüş, akabinde keşif defterleri hazırlanmıştır. Keşif defterlerinden anlaşılacağı üzere cünha ve cinayet mahkûmları için farklı koğuşlar tasarlanmıştır. Hükümlülerle tutukluları ayırmak amacıyla da tevkifhane koğuşlarının yapılması düşünülmüştür. Bunun yanında kadınlar için de bir oda ayrıldığı görülmektedir. Ayrıca çamaşırhane, depo, gardiyan odası, zaptiye koğuşu ve ortada birde havlunun bulunmasına özen gösterilmiştir. Hapishanenin yanındaki araziye de içinde hastanenin bulunduğu ve hapishane idari personelinin ikamet edeceği birkaç odadan oluşan küçük bir bina yapılması istenmiştir. Ayrıca Kaş, Elmalı ve Akseki kazalarında da yapılması planlanan hapishanelerin aynı düzen üzerine inşa edilmesine karar verilmiştir¹¹². Ancak 1899 yılında başlayan hapishane inşa projesinin 1913 yılına gelindiğinde halen hayata geçirilemediği görülmektedir. Farklı tarihlerde bu modern hapishanenin yapımı için kaza kaymakamlıklarından müracaatlar yapılsa da proje cumhuriyet dönemine kadar hayata geçirilememiştir.

Alanya kazasında inşa edilecek olan hapishanenin planı. (BOA, DH. TMIK. S, nr. 26/14, lef. 37.)

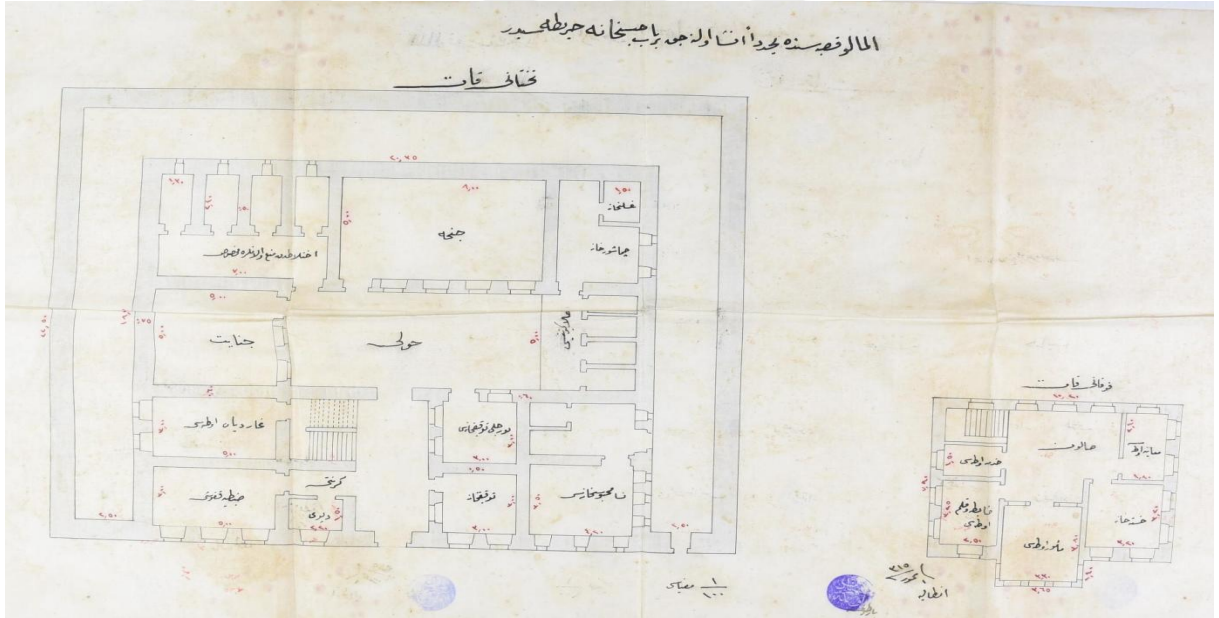
Elmalı Hapishanesi

Elmalı kazası hapishanesinin diğerlerinden çokta farklı olmadığı görülmektedir. 1913 yılında yapılan teftişte hükümet konağının bodrum katında yer alan hapishanenin son derece dar bir yer olduğu ifade edilmiştir. Hapis odalarında pencerenin bulunmaması içeriye ışık ve havanın girmesini engellediği belirtilmiştir. Teftiş komisyonu tarafından, karanlık ve zindan tarzı bir yer olan hapishane odalarında yeterli havanın olmamasından dolayı mahkûmlar arasında özellikle solunum yolu hastalıklarının baş gösterdiği bildirilmiştir. Hapishanenin ikamet ve yaşam şartlarına uygun olmadığı

¹¹² BOA, DH. TMIK. S, nr. 26/14, lef. 37; BOA, DH. TMIK. S, nr. 26/14, lef. 17; BOA, DH. TMIK. S, nr. 26/14, lef. 10; BOA, DH. TMIK. S, nr. 26/14, lef. 14.

belirtilmiştir. Tamir ile ıslahı mümkün olmayacak kadar harap vaziyette olan bu hapishanenin son derece pis ve kirli olduğuna değinilmiştir. Bu bağlamda mevcut hapishanede temizlik ve sağlıktan söz etmenin mümkün olmayacağı bildirilmiştir¹¹³.

1913 yılında harap vaziyette bulunan Elmalı hapishanesinin yerine yeni ve muntazam bir hapishane inşa edilmesi fikri 1899 yılından itibaren gündeme gelmiştir. Modern manada düzenlenip, insanî koşulların temin edilebileceği yeni bir hapishane yapım projesi farklı tarihlerde gündeme gelmiştir. Bu hapishane içerisinde mahkûmların suçlarının cinslerine göre ayrılması istenmiştir. Ayrıca mahkûmların insanî ihtiyaçlarını karşılamak için çamaşırhane, depo, avlu, hastane gibi yerlerin yapılmasına gerek duyulmuştur. Bunun yanında hapishane idarecileri için uygun odaların inşa edilmesi lüzumu üzerine hareket edilmiştir. Elmalı hapishanesinin krokisi Alanya, Kaş ve Akseki hapishaneleriyle eş zamanlı olarak hazırlanmıştır. Ancak 1913 yılına kadar hayata geçirilememiş olan projenin bundan sonraki süreçte de uygulamaya konulamadığı görülmektedir¹¹⁴.

Elmalı Kazası'nda inşa edilecek olan hapishanenin planı (BOA, DH. TMIK. S, nr. 26/14, lef. 10.)

Kaş Hapishanesi

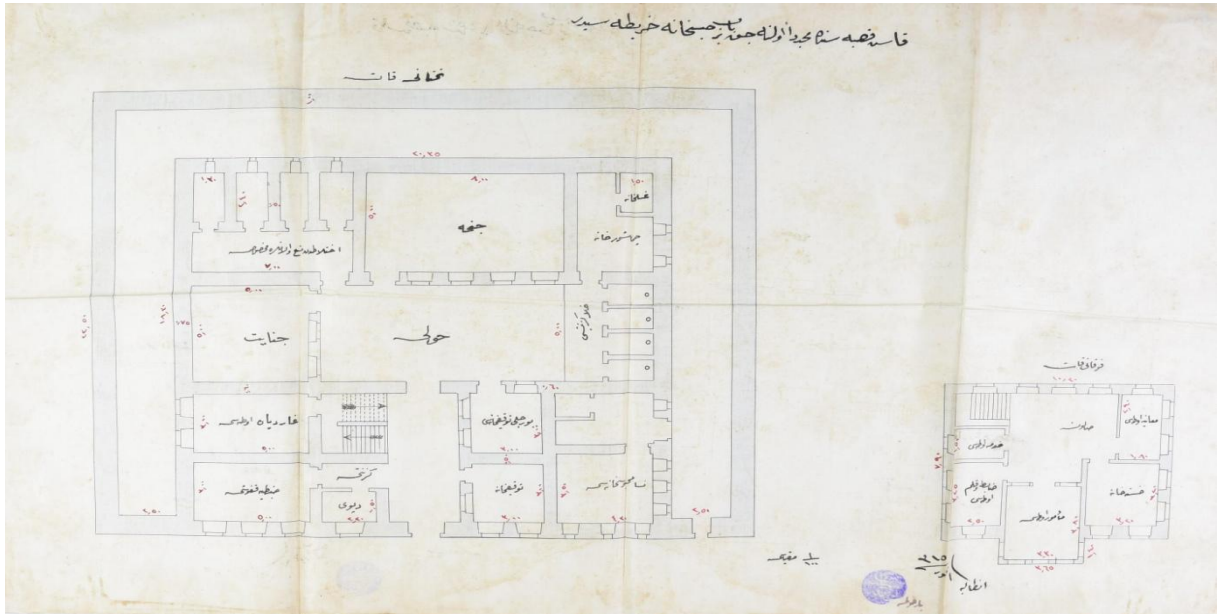
Kaş ise Antalya sancağına bağlı olan bir diğer kazadır. Kaş kaza hapishanesi hükümet konağının alt katında bulunan iki odadan ibarettir. 1913 yılında kazada yapılan teftişte hükümet konağının bodrumunda yer alan ve 60 metre kare büyüklüğündeki odaların hapishane olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. İçinde kaza kaymakamı ve hapishane müdürünün de bulunduğu hapishane teftiş komisyonu mevcut hapishane odalarının ihtiyacı karşılamakta yetersiz kaldığını ifade etmiştir.

¹¹³ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 22.

¹¹⁴ BOA, DH. TMIK. S, nr. 26/14, lef. 10.

Harap bir vaziyette bulunan odaların insanî koşullara sahip olmağı belirtilmiştir. Mahkûm sağlığının korunması ve izdihamın önlenip, güvenliğin sağlanabilmesi için yeni bir hapishane inşa edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bunun üzerine hükümet konağı yakınlarında bulunan ve bir kadının mülkiyetinde olan arazinin satın alınıp buraya kadın hapishanesini de içine alan modern tarzda yeni bir hapishane inşa edilmesi fikri gündeme gelmiştir. Bunun üzerine Kaş kaymakamlığından yeni hapishane inşaatı için gerekli tahsisatın gönderilmesi ve inşaatı için Dâhiliye Nezareti'ne çeşitli yazılar gönderilmiştir¹¹⁵.

Ancak bu yeni hapishane inşaatına yönelik istekler 1913 yılından çok önce başlamıştır. 1899 yılından itibaren kaza kaymakamlığından müstakil bir hapishane inşa edilmesine yönelik taleplerin geldiği tespit edilmiştir. Hatta çeşitli keşif çalışmaları yapılmış inşa edilmesi planlanan hapishanenin krokisi hazırlanmıştır. İnşa edilmesi planlanan modern Kaş hapishanesinde cünha ve cinayet mahkûmları için farklı koğuşlar tasarlanmıştır. Bunun yanında hükümlülerle tutukluları ayırmak maksadıyla tevkifhane koğuşlarının yapılması düşünülmüştür. Ayrıca kadınlar için de bir oda ayrıldığı görülmektedir. Ayrıca çamaşırhane, depo, gardiyan odası, zaptiye koğuşu ve ortada birde havlunun bulunmasına özen gösterilmiştir. Yapılması planlanan hapishanenin yanındaki araziye de içinde hastanenin bulunduğu ve hapishane idari personelinin ikamet edeceği birkaç odadan oluşan küçük bir bina inşa edilmesi gerektiği düşünülmüştür¹¹⁶. Ancak 1913 yılındaki teftiş raporundan anlaşıldığı üzere bu plan hayata geçirilememiştir. Hatta 1913 yılında yeniden yapılması istenen hapishanenin de aynı plan ekseninde inşa edilmesi istenmiştir.

Kaş Kazası'nda inşa edilecek olan hapishanenin planı (BOA, DH. TMİK. S, nr. 26/14, lef. 17.)

¹¹⁵ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 21.

¹¹⁶ BOA, DH. TMİK. S, nr. 26/14, lef. 17.

2. Burdur Sancağı Hapishanesi

Konya vilayeti dâhilinde kısmen daha iyi durumda bulunan hapishanelerden birisi de Burdur sancağında yer almıştır. Hükümet konağı müstemilatında kurulan hapishane 2.091 metre karelik bir alan üzerinde yer almıştır. Hapishane çeşitli eksikliklerle beraber 1911 senesinde inşa edilmiştir. Diğer kaza hapishanelerinde olduğu gibi bu binanın inşaatında da taş ve kerpiç kullanılmıştır. Ancak 1913 yılında sancağa gönderilen teftiş heyetinin raporundan anlaşıldığı üzere hapishane inşaatı tam olarak bitmemiştir. Muhafaza duvarları ve hapishanenin içerisindeki bazı yerlerin inşaatı tahsisat eksikliği yüzünden tamamlanamamıştır. Komisyon heyetinin incelemeleri sonucunda hapishanenin muntazam bir şekilde yapılandırılması için 39.200 kuruşa ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Böylece 1911 yılında başlatılan inşaat ve tamir faaliyetleri 1915 yılında tamamlanabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca kaza kaymakamlığı tarafından hapishane inşaatının tamamen durmadığı mahalli imkânlarla kısmen de olsa devam ettiği bildirilmiştir¹¹⁷.

Tefenni Hapishanesi

Tefenni hapishanesi hükümet konağı müstemilatında yer almıştır. 1913 yılında yapılan bir teftişle son derece rutubetli olan binanın yalnızca güneş gören iki odasının bulunduğu tespit edilmiştir. Bu odalara da 10 kişiden fazla mahkûm konulmasının mümkün olmadığı teftiş komisyonu tarafından ifade edilmiştir. İzdihâmın yanı sıra hapishane odalarındaki rutubet mahkûmlar arasında çeşitli rahatsızlıkların baş göstermesine sebep olmuştur. Hastalıklardan korunmak için mahkûmların yere hasır serip, bu hasırlar üzerine oturdukları ve burada yatmaya başladıkları bildirilmiştir. Ancak bu hasırların kısa bir sürede küflenip kullanılamayacak hale gelmesi de rutubet sorununa çözüm bulunmasını zorlaştırmıştır. Komisyon tarafından, harap bir vaziyette olup, ışık görmeyen havasız odalarda mahkûm tutulmasının gayri insanî bir durum olduğu belirtilmiş ve uygun bir mahal bulunarak yeni bir hapishane inşa edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Fizikî sıkıntıların ve sağlık sorunlarının yanı sıra Tefenni hapishanesinde diğer kaza hapishanelerinden farklı bazı problemler meydana gelmiştir. Öyle ki hapishanenin etrafında yer alan arazinin değerli olması çeşitli sorunlara yol açmıştır. Alıcısına göre dönümü 30-40 liraya kadar değer bulan bu arazinin talep görüyor olması, alım satım faaliyetlerini çoğaltmıştır. Bu bağlamda hapishane çevresindeki toprakların sürekli el değiştirmesi güvenlik zafiyeti sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu da hapishanede düzenin sağlanmasını güçleştirmiştir. Mahkûmlar dış dünyayla daha kolay irtibat kurabilir hale gelmiş ve hapishane bir tecrit mekânı olmaktan çıkmıştır. Teftiş komisyonu bu sorunları

¹¹⁷ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 9.

da göz önünde bulundurarak Tefenni hapishanenin daha uygun bir yere taşınması gerektiğinin altını çizmiştir¹¹⁸.

3. Isparta Sancağı Hapishanesi

Konya vilayeti içerisinde diğerlerine nispeten daha iyi durumda olan hapishanelerden birisi Isparta livasında yer almaktadır. 1898 yılında Isparta'ya yapılan teftişte hapishanenin adli işleri yürütmekte başarılı olduğu görülmüştür. Bunun yanında bazı nizamsızlıklar bu dönemde Isparta hapishanesinde de mevcuttur¹¹⁹. Isparta hapishanesi Konya vilayeti dâhilindeki pek çok kaza hapishanesinin aksine hükümet konağı dışında kurulmuştur. Hapishane içerisinde mahkûm koğuşlarının haricinde hastane, çamaşırhane, bakkal, gardiyan odaları, imam odası, jandarma ve zabitan koğuşlarının olduğu bilinmektedir. Hapishane 2.150 metre karelik bir alana kurulmuştur. Oldukça geniş bir araziye kurulan Isparta hapishanesi modern tarza en yakın şekilde inşa edilmiştir. Ancak 1913 yılında sancağa gelen teftiş komisyonu, her ne kadar diğer kaza hapishanelerine oranla daha iyi durumda olsa da bu hapishanenin de bazı tamir ve düzenlemelere ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Mahkûm, jandarma ve zabitan koğuşları tamir edilip boyanması şartıyla hapishanenin muntazam bir hale getirilmesinin mümkün olduğu belirtilmiştir. Komisyon, bu tamir faaliyetlerinin 40 bin kuruş ile yapılabileceğini bildirmiştir. Gerekli tahsisatın temini ile hapishanenin uygun şartlara getirilebileceği belirtildikten sonra mümkün olursa hapishaneye yeni odaların eklenebileceği ve yetersiz kısımlarının genişletilmesi gerektiğine de değinilmiştir¹²⁰.

Eğirdir Hapishanesi

Eğirdir Hapishanesi de hükümet konağının alt katında yer alan bir odadan ibarettir. Kazada 1913 yılı başlarında yapılan bir teftişte 24 erkek mahkûmun bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak teftiş heyeti tarafından hapishanenin 15 kişinin muhafazasına yetecek büyüklükte olduğu ifade edilmiştir. Oldukça küçük olan hapishanenin mahkûm sağlığını tehdit edecek boyutta harap olduğu belirtilmiştir. Hapishanenin tamir edilerek düzenlenmesinin ve ıslah edilip mahkûmların istenilen refah seviyesine ulaştırılmasının mümkün olmadığı bildirilmiştir. Komisyon kazadaki hapishane sorunun çözülmesinin ancak yeni bir hapishane inşa edilmesiyle mümkün olacağını belirtmiştir¹²¹.

Karaağaç Hapishanesi

Kazada hükümet konağı müştemilatında yer alan bir hapishanenin bulunduğu bilinmektedir. Hapishanenin bir bahçe içerisinde kurulduğu ve etrafının çitlerle çevrili olduğu tespit edilmiştir. 350 metre kare büyüklüğündeki bir alanda bulunan hapishane arazisinin her bir arşın değeri 25 kuruş

¹¹⁸ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 6.

¹¹⁹ BOA, DH. TMİK. S, nr. 22/77, lef. 3.

¹²⁰ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 30.

¹²¹ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 26.

olarak tahmin edilmiştir. Hapishanenin tahta parmaklıklarla çevrili bir bahçenin arkasında yer aldığı bilinmektedir. Hapishaneye yaklaştıkça pis ve tiksinti uyandıran kokuların geldiği *Tanin* gazetesi muhabiri Ahmet Şerif Bey'in yazısından anlaşılmaktadır. Burayı bizzat ziyaret eden Ahmet Şerif Bey hapishanedeki kokulara dayanamayıp burnunu eliyle kapattığını ifade etmiştir. Tahta parmaklıklardaki ufak bir kapıdan içeri girilince esas hapishane bölümü başlamaktadır. Küçük bir bahçeden geçildikten sonra hapishane odasına girilmektedir. Ahmet Şerif Bey tarafından odanın son derece havasız ve karanlık olduğu ifade edilmiştir. Duvarda yanan küçük bir lamba aracılığıyla odanın az da olsa aydınlatılmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Tavan çökmüş, duvarların sıvaları sökülmüş, zeminin döşemesi parçalanmış olan bu hapishanede mahkûmların sefalet içerisinde yaşadığı belirtilmiştir. Rutubet yüzünden odada ki her şey sararmıştır. Hükümet konağının abdesthânesinin bu odanın bitişiğinde olduğu ve lağımın da odanın altından geçtiği için hapishanenin bu kadar pis koktuğu ifade edilmiştir. Ahmet Şerif Bey 1909 yılında Karaağaç hapishanesine yaptığı gezide buranın insanî açıdan hiçbir şartı taşımadığına dair raporlar hazırlamıştır¹²².

Ancak daha sonra Karaağaç hapishanesinde bazı tamir ve ilave inşaat faaliyetinin yapıldığı görülmüştür. 1913 yılında yapılan teftiş raporundan anlaşıldığı üzere hapishanenin koşulları iyileştirilmeye çalışılıp, rutubet, aydınlatma ve darlık sorununa çözüm getirilmiştir. Mevcut hapishane alanına ilaveler yapıp genişletilmiştir. Hapishanede abdesthâne ve çamaşırlanma odasını içine alan kısmın Ahmet Şerif Bey'in raporundan birkaç yıl sonra inşa edildiği belirtilmiştir. Mahkûm ihtiyaçlarını karşılamak için eski hapishanenin genişletilip yenilendiği ifade edilmiştir. 1913 yılı başlarında Konya vilayeti dâhilinde bulunan kazaların aksine herhangi bir hapishaneye ya da tamir faaliyetine ihtiyaç duymayan nadir hapishanelerden biri olarak Karaağaç hapishanesi karşımıza çıkmaktadır¹²³.

Uluborlu Hapishanesi

Uluborlu kazasında da bir hapishane olduğu arşiv kayıtlardan anlaşılmaktadır. Hapishane hükümet konağının alt katında biri 16 ve diğeri 14 metre kareden oluşan iki odadan ibarettir. 1913 yılına ait teftiş raporunda toplam 30 metre kare büyüklüğünde olan mevcut hapishane odalarının mahkûmları uzun süre ikamet ettirmeye kesinlikle uygun olmadığı belirtilmiştir. Sağlık koşullarının son derece kötü olduğu belirtilmiş, havasız ve harabe vaziyetteki hapis odalarında bulunan mahkûmların yeni bir hapishane inşa edilene kadar başka bir yer kiralanarak oraya nakledilmelerinin zaruri olduğu komisyon tarafından ifade edilmiştir.¹²⁴ Ancak bu konu ile ilgili her hangi bir girişim yapıp yapılmadığı bilinmemektedir.

¹²² Gazel, "Tanin Muhabiri Ahmet Şerif Bey", s. 145.

¹²³ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 27.

¹²⁴ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 25.

Yalvaç Hapishanesi

Yalvaç'taki hapishane ise diğerlerinin aksine hükümet konağı dışında kiralama usulüyle temin edilmiş bir hanedir. 1913 yılına ait teftiş raporunda kiralama usulüyle temin edilen bu hapishanenin sağlık koşulları açısından mahkûm istihdam etmeye uygun olmadığı ve son derece dar olduğu için ihtiyacı karşılamakta yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Bunun üzerine Hükümet konağı müstemilatındaki yarım dönümlük arazi üzerine yeni bir hapishane inşa bildirilmiştir. Buraya yeni bir hapishane inşa edilerek kazadaki mahkûmların güvenliklerinin ve zapt edilmelerinin kolaylıkla sağlanabileceği Yalvaç kazası kaymakamlığı tarafından ifade edilmiştir¹²⁵.

4. Niğde Sancağı Hapishanesi

Niğde sancağında diğer kazalardan farklı olarak bu dönemde iki ayrı hapishaneye sahiptir. Hapishanenin birisi hükümet konağı müstemilatındadır. Diğer hapishane ise hükümet konağına 500 metre mesafedeki kale mevkiinde eski kale harabeleri arasında yer almıştır. Hükümet konağı civarındaki hapishane livanın önemli ve değerli bir mevkiinde olmasından dolayı her bir arşını 5 kuruş değerindedir. Hapishanenin bulunduğu yerin metre karesi 318 ve çevresindeki bahçe ve gezinti yerleri ise 452 metre karedir. Eski kale civarındaki hapishane arazisinin ise arşını 1 kuruş değerindedir. Kale hapishanesi 289 metre kare, hapishane çevresindeki alan ise 236 metre karedir. Hapishanelerin toplam kapladıkları alan 1.295 metre kare olarak belirlenmiştir. Niğde sancak merkezinde bulunan hapishanelerin diğer kaza hapishanelerine oranla daha geniş bir alanda kurulu olduğunu görülmektedir. Bu durum hapishanelerin daha çok mahkûmu muhafaza edebileceği anlamına gelmiştir. Ancak her iki hapishanede her ne kadar çok sayıda mahkûm istihdam edilmesinde yarar sağlamışsa da istenilen modern şartlara sahip değildir. Modern bir şekilde düzenlenip, ceza kanunlarının hakkıyla uygulanabileceği yeni bir hapishane yapılması gerektiği Niğde kaymakamlığından bildirilmiştir. Sancakta bulunan her iki hapishanedeki mahkûmların böylece birleştirilebileceği ifade edilmiştir.

1913 yılında yapılan hapishane teftişi sonucunda Niğde sancağına yeni bir hapishane yapılması gerektiğine karar verilmiştir. Hükümet civarındaki boş arazinin yeni hapishane inşaatı için oldukça uygun olduğu bildirilmiştir. Güvenliğin sağlanıp, asayişin korunması ve mahkûmlarının sağlıklarına dikkat edilebilmesi için bu yeni hapishanenin muntazam bir şekilde inşa edilmesi zaruri görülmüştür. Ayrıca içinde Niğde kaymakamının da bulunduğu teftiş komisyonu tarafından, Niğde hapishanelerinin ıslahı ve kurumsallaştırılmasının batı tarzı hapishane planlarının kullanılmasıyla mümkün olabileceği belirtilmiştir.¹²⁶

¹²⁵ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 28.

¹²⁶ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 29.

Aksaray Hapishanesi

Aksaray hapishanesi de diğer kaza hapishaneleri gibi hükümet konağı müstemilatında yer almıştır. 1913 yılında yapılan bir teftiş raporunda hapishanenin bazı bölümlerinin harap durumda olduğu ancak bir takım tamir faaliyetleri ile mevcut hapishanenin düzenlenip ihtiyacı karşılayabileceği belirtilmiştir. 6 bin kuruş masrafla tamiratın yapılabileceği böylece yeni bir hapishane inşaatına gerek kalmayacağı ifade edilmiştir. Bunun yanında hapishane müstemilatında olup jandarma dairesinin alt katında kadın hapishanesi olarak kullanılan odalar bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu odaların kadınların özel ve hassasiyet durumlarına uygun olmadığı için 10 bin kuruş masrafla yeni bir kadın hapishanesi inşa edilmesi gerektiğine değinilmiştir¹²⁷.

Arapsun Hapishanesi

Hükümet konağının alt katında 3 odadan ibaret bulunan Arapsun kazası hapishanesinin 21 metre kare büyüklüğünde olduğu tespit edilmiştir. 1913 yılında yapılan teftiş sonucunda Arapsun kazasındaki hapishanenin oldukça dar olduğu ve sağlık koşullarının son derece kötü olduğu belirtilmiştir. Harap bir vaziyette bulunan hapishanenin tamir ile düzenlenip ıslah edilemeyeceği ve mevcut durumun düzeltilmesinin mümkün olmadığı bildirilmiştir. Kaza kaymakamlığı tarafından, virane vaziyette bulunan ve ıslah edilmesi mümkün olmayan hapishane odaları yerine uygun bir mahalde yeni bir hapishanenin inşa edilmesi için gerekli tahsisatın gönderilmesi istenmiştir. Ayrıca kazada kadın hapishanesi olmadığı bildirilmiş ve bir de kadın hapishanesine ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir¹²⁸.

Bor Hapishanesi

Bor kazasında kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı hapishane odalarının bulunduğu mevcut teftiş raporlarından anlaşılmaktadır. Hapishane odaları hükümet konağının alt katında yer almıştır. Toplamda 408 metre büyüklüğündeki hapishanede üçü erkekler için biri de kadınlar için olmak üzere dört odanın bulunduğu bilinmektedir. 1913 yılında kazada yapılan teftiş sonucunda her ne kadar kazada diğerlerine oranla daha geniş bir hapishane bulunsa da hapishanenin kesinlikle sağlık koşullarına uygun olmadığı belirtilmiştir. Hapishanede izdihamın, kalabalık ve bununla bağlantılı olarak asayişsizliğin hüküm sürmekte olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Bor kaymakamlığından yazılan bir yazıda hapishanenin hükümet konağı içerisinde yer almasından dolayı koğuşlarda meydana gelen sorunların hükümeti de etkilediği ve mevcut asayişsizliklerin şehrin güvenliğine zarar verecek

¹²⁷ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 17.

¹²⁸ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 18.

boyutlara ulaştığı bildirilmiştir. Hükümetin saygınlığına gölge düşürecek derecede büyük sıkıntıların yaşanıyor olmasının ciddi bir sorun haline geldiği vurgulanmıştır¹²⁹.

Nevşehir Hapishanesi

Nevşehir’de de hükümet konağının alt katında bir hapishane olduğu bilinmektedir. Dördü erkeklere ikisi kadınlara ait olmak üzere toplam altı odadan ibaret olan hapishanene 340 metre kare büyüklüğündedir. 1913 yılı başlarında yapılan teftişte 48 erkek ve 8 kadın toplam 56 mahkûmun tutulduğu hapishane odalarının 15 kişiden daha fazla mahkûm istihdam edemeyeceği ifade edilmiştir. Mahkûm sayının artması durumunda güvenlik zafiyetlerinin ortaya çıkabileceği uyarısında bulunulmuştur. Kazadaki asayiş sorunlarını çözmek ve suçluları zapt etmek için mevcut odaların genişletilemeyeceğinden hükümet konağının önündeki araziye biri erkek biri kadınlar için iki hapishane inşa edilmesi gerektiği kaza kaymakamlığı tarafından ifade edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda yeni hapishanelerin 61.745 kuruşla vücuda getirileceği anlaşılmıştır¹³⁰.

Ulukışla Hapishanesi

1913 yılı başlarında Ulukışla kazasında bir hapishane bulunduğu bilinmektedir. Kiralama usulü ile temin edilen bir hâne hapishane olarak kullanılmıştır. Bu hanenin iki odalı olduğu ve son derece dar bir vaziyette bulunduğu yapılan teftişler sonucunda belirtilmiştir. Ayrıca harap bir vaziyette bulunan hapishane odalarının sağlık koşullarına uygun olmadığı ifade edilmiştir. Mahkûm sağlığını tehdit eden durumların bulunması ve izdiham sorunu nedeniyle mevcut hânenin ihtiyacı karşılamakta yetersiz olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle kaza merkezinde yeni bir hapishanenin inşa edilmesi gerektiği komisyon tarafından ifade edilmiştir¹³¹.

Ürgüp Hapishanesi

Ürgüp hapishanesi hükümet konağının bodrumundan ayrılan iki odadan ibarettir. Odalardan biri 9.5 metre uzunluğunda 5.5 metre enindedir. Diğeri ise 15 metre uzunluğunda 5.5 metre enindedir. 1913 yılında yapılan bir teftişte hapishanenin harap ve virane bir halde bulunduğu ifade edilmiştir. Oldukça dar olan hapis odalarının ihtiyacı karşılayamadığı belirtilmiştir. İzdihamın baş göstermesi ve sağlıksız koşulların hüküm sürmesi nedeniyle mahkûmların bu odalarda tutulmasının sakıncalı olduğu bildirilmiştir. Bunun yanında teftiş komisyonu mevcut hapishane odalarının hiçbir şekilde tamir ile ıslah edilemeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca kazada kadınlara ait bir hapishanenin bulunmadığı da belirtilmiştir¹³².

¹²⁹ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 15.

¹³⁰ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 20.

¹³¹ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 16.

¹³² BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 19.

D. HAPİSHANELERDEKİ SAĞLIK KOŞULLARI

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine denk gelen hapishanelerin kurumsallaştırılması çabası çeşitli problemleri beraberinde getirmiştir. Mahkûmların ceza süreleri boyunca ıslah edilmeleri amaçlanmış olsa da maddi yetersizlikler nedeniyle hedeflenen sonuca ulaşamamıştır. Hükümet hapishane problemlerinin düzeltilmesi için bir takım plan ve projeler hazırlamış, çıkartılan nizamnameler doğrultusunda hapishanelerin mevcut kötü durumunun iyileştirilmesi ve modernleştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Ancak çıkarılan kanunların ve hazırlanan projelerin uygulamaya geçirilemediği görülmektedir. Bunun en önemli sebebi modern ve düzenli bir hapishane görünümü için yeni ve tam teçhizatlı binalara ihtiyaç duyulmasıdır. Öyle ki yapılan bütün inşaat ve tamir faaliyetlerine rağmen hapishaneler zindan görüntüsünden kurtulamamıştır. Her ne kadar zindandan hapishaneye dönüşümü sağlamak için çeşitli çalışmalar yapılsa da arşiv kaynaklarından anlaşıldığı üzere bu girişimler başarıya ulaşmamıştır.

Bilindiği üzere hapishanenin temel görevi suçu sabit olan mahkûmların bir yere kapatmak suretiyle dış dünyayla temasını kesmektir. Tutukluların başka bireylere zarar vermesini engelleyerek toplumun düzenini sağlamak ve olası asayiş sorunlarını gidermek hapishanenin esas amaçlarından biridir. Bunun yanında hapishanenin mahkûmlara karşı bazı sorumlulukları da bulunmaktadır. Mahkûmların can güvenliğini korumak ve sağlıklı koşullarda yaşamalarını sağlamak hapishanenin temel görevi olmuştur. Bunun yanında mahkûmlara mümkün olduğunca eğitim vererek suçlarından dolayı pişmanlık duymalarını ve ıslah edilmelerini sağlamak hapishanenin hedefleri arasında yer almıştır. Mahkûmların tahliye edildikten sonra yeni hayatlarına hazırlanmaları hatta onların meslek edinmeleri gerektiği de çıkarılan çeşitli kanunlarla belirtilmiştir. Ancak gerek Konya hapishanelerinde gerekse diğer vilayetlerdeki hapishanelerde bu hedeflerin gerçekleştirilemediği görülmektedir. Hapishanelerin perişan halleri özellikle sağlık koşullarının kötülüğü mahkûm hayatını tehdit etmiştir. Mahkûmlar arasında yayılan salgın hastalıklar da dâhil olmak üzere hemen bütün problemlerin nedeni bir türlü tamir edilemeyen hapishaneler olarak görülmüştür.

Öte yandan vilayetlerdeki yerel idarecilerin hapishanelerin problemlerine kayıtsız kalmadıkları bilinmektedir. Nitekim 1898 yılında Konya valisi Ferid Bey vilayete bağlı kaza hapishanelerinde bazı teftişler yapmış ve izlenimlerini bir tezkire ile İstanbul'a bildirmiştir. Isparta ve Burdur sancaklarında adli işlerin yolunda olduğu belirtilmiş, ancak bunun yanında diğer hapishanelerin düzen ve tertipten uzak olduğunu, fizikî yetersizlikler yüzünden mahkûmların bazılarının hastalandığını ve sağlık koşullarının uygun olmadığını ifade etmiştir. Vali Ferid Bey yazısında derhal hapishanelerin düzene sokulması gerektiğini belirtmiştir. İntizamlı bir hapishane oluşturmanın zarureti üzerinde durduktan sonra hapishanelerin bazı bölümlerinin değiştirilerek ıslah edilmesi gerektiğini bildirmiştir¹³³. Vali

¹³³ BOA, DH. TMIK. S, nr. 22/77, lef. 1.

Ferid Bey teftişlerini yalnızca merkez ve sancak hapishaneleriyle sınırlı tutmamış diğer kaza hapishanelerini de dolaşmıştır. Konya merkez hapishanesi ve tevkifhanelerin sağlık koşullarının uygun olmadığına ek olarak kaza hapishanelerinin de harap ve viran bir halde olduğunu belirtmiştir. Bir an evvel sağlık koşullarının düzeltilmesini istemiştir. Vali Ferit Bey bu problemlerin ortaya çıkmasını önlemek için hapishanelerin sık sık teftiş edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca sağlık koşullarının düzeltilmesinin binaların fizikî şartlarının iyileştirilmesine bağlı olduğunu belirtmiştir¹³⁴.

Fizikî eksikliklere ilaveten Konya vilayeti hapishanelerinin sağlık sorunlarından birisi de aşırı derecede dar olan odalara kapasitenin iki üç katı mahkûm konuluyor olmasıdır. Bazı hapishanelerde mahkûmların yatmak bir yana ayakta dahi duramayacak kadar kalabalık oldukları bilinmektedir. Bu yoğunluk 1909 yılın da Beyşehir hapishanesinde çeşitli hastalıkların yayılmasına neden olmuştur. Bazı mahkûm ve tutuklular hastalıklara yakalanıp hayatlarını kaybetmiştir. Kalabalık nedeniyle hastalıkların kolaylıkla yayılması, oksijen yetersizliği bunun yanında yetersiz beslenme de eklenince mahkûmların kolaylıkla hastalandıkları bilinmektedir. Özellikle solunum yolları hastalıklarının kolaylıkla bulaştığı kaydedilmiştir¹³⁵. Hapishanelerin tamamen karanlık olması da bir diğer sorundur. Penceresi olmayan odalarda tutulan mahkûmların güneş ışığından mahrum kalması bazı deri hastalıklarına neden olmuştur. Güneşin ve havanın girmedığı yerlerin en önemli problemi rutubettir. Rutubet yüzünden sarılık gibi hastalıklar görülmüştür. Yerlerin ve duvarların özellikle sıcak yaz günlerinde sürekli terlemesi, bazı haşaratlara davetiye çıkarmıştır. Böcekler ve rutubet yüzünden yerlerde yatmak bir işkenceye dönüşmüştür. 1909 yılında Karaağaç hapishanesini gezen *Tanin* gazetesi muhabiri Ahmet Şerif Bey, mahkûmların yüzlerinde kan kalmadığı ve sarı ölü renginde olduklarını ifade etmiştir. Âdeta yaşayan ölüler haline gelen bu insanların sıhhat dilendiklerini belirtmiştir¹³⁶. Burada ölüme terk edildiklerini düşünen mahkûmlar tamamen kendilerinden umudu kesmişler ve kaderin onları bu hale getirdiğine inanmışlardır.

Burdur hapishanesinde de aynı sorunlarla mücadele edilmeye çalışıldığı bilinmektedir. Köhne vaziyette olan hapishanenin aşırı kalabalık olması mahkûm sağlığını tehdit etmiştir. İzbe halindeki hapishanelerde tutulan insanların sağlıklı bireyler olmasının beklenemeyeceği ifade edilmiş ve en azından olası ölüm vakalarının önüne geçmek için binanın tamir edilip genişletilmesi gerektiği bildirilmiştir¹³⁷.

Toplu yaşam alanlarında temizliğin ne kadar önemli olduğu göz önüne alındığında, sağlığı koruman tek yolunun tertip, düzen ve hijyen olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda mahkûmların öncelikle kişisel temizliklerine dikkat etmeleri istenmiştir. 1880 hapishaneler kanunnamesiyle herkesin ellerini yüzlerini yıkamaları, sabun kullanmaları, en az haftada bir kez kıyafetlerini yıkamaları ve

¹³⁴ BOA, DH. TMIK. S, nr. 22/77, lef. 4.

¹³⁵ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 8.

¹³⁶ Gazel, "Tanin Muhabiri Ahmet Şerif Bey", s. 149.

¹³⁷ BOA, DH. TMIK. S, nr. 53/15.

hamama götürülmeleri gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca olası bitlenmenin önüne geçmek amacıyla düzenli olarak saçların hapishane berberi tarafından tıraş edilmesi maddesi nizamnameye ilave edilmiştir. Mahkûmların tırnaklarını kesmeleri, bedenlerini temiz tutup, elbiselerinin temizliğine dikkat etmeleri önemle ifade edilmiştir. Bunun yanında koğuş temizliğinden de tutuklular sorumlu tutulmuştur. Herkesin dönüşümlü olarak koğuşlarını süpürmesi gerektiği belirtilmiştir. Maalesef ki hapishanelerde bu kanunlara dikkat edilmemiştir. Aşırı izdihama yeterli temiz suyun bulunamaması da eklenince pislik kaza hapishanelerini sarmıştır. Hapishanelerin temizlikten mahrum bir halde olduğunun farkında olan hükümet bu durumun değiştirilmesine özen göstermiştir. Gönderilen telgraflarla mahkûm sağlığına dikkat edilmesi, temizliğin sağlanması üzerinde özellikle durulmuştur. Örneğin, 1913 yılında temizlikten tamamen mahrum olduğu anlaşılan Akşehir hapishanesindeki salgın hastalıklardan haberdar olan hükümet, mahkûmların hayatlarının ve sıhhatlerinin korunması noktasında gecikmelere fırsat verilmemesini istemiştir. Hapishanenin bir an evet hijyen şartlarına uygun olarak düzenlenmesi ve sağlık sorunların temel sebebinin tespit edilmesi istenmiştir. Bu konuda gösterilecek her hangi bir ihmâl’in ölümcül sonuçlara yol açabileceğinden, sağlık koşullarına aykırı durumların süratle çözülmesi ve gerekli önlemlerin eksiksiz olarak alınması gerektiğini bildirilmiştir¹³⁸.

Temizlik sorunlarının yanında hapishanelerin sağlık problemlerinden birisi de mevcut hastaların tedavi edilmesindeki zorluklardır. Çoğu kaza hapishanesinin içersinde hastane olmadığı bilinmektedir. Geçici önlem amacıyla bazı koğuşlar revir haline getirilse de buralarında steril olmaması yüzünden yeni problemler ortaya çıkmıştır. Hastalar kimi zaman tedavi ettirilmek üzere içersinde hastane bulunan liva ya da kaza hastanelerine nakil edilmiştir. Ancak bu nakiller hastalıkların önlenmesinde çözüm olmamış, firarla ya da ölümle sonuçlanmıştır. Bunun üzerine 1896 tarihli tahriratta kazalarda hapishane bulunmaması halinde hane kiralanarak özellikle bulaşıcı hastalıklara yakalanan mahkûmların burada tedavi edilmesi gerektiği bildirilmiştir.

Her geçen yıl artan sağlık sorunlarının yanında, 1915 yılına gelindiğinde Konya vilayeti hapishanelerinde lekeli humma¹³⁹ hastalığının görüldüğü bilinmektedir. Yapılan teftişte hastalığın önlenmesi için kalabalığın azaltılması, mahkûmlar ve onların kullandıkları eşyaların temizlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bunun yanında vilayet merkezinde tecrit odaları kurularak hastalığın yayılması önlenmeye çalışılmıştır¹⁴⁰. Ancak hapishane içersinde çok sayıda ölüm vakasına rastlanmıştır. Düzenlenen talimat ve genelgelerde sorunun çözümü için mahkûmların avlu ve bahçelerde daha fazla vakit geçirmelerine fırsat verilmesi istenmiştir. Temiz hava sayesinde hastaların

¹³⁸ BOA, DH. MB. HPS, nr. 72/18, lef. 2.

¹³⁹ Lekeli humma hastalığının Ağustos 1914’de Arnavutluk’un Avlonya şehrinden gelen muhacirler ile geldiği ve zamanla şiddetli bir salgına dönüştüğü görülür. Bitlerle bulaşan ve özellikle kalabalık ve pis mekânlar olan hapishaneleri tehdit eden bir hastalık olmuştur. Emine Gümüşsoy, “Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinde Eskişehir Hapishanesi”, Tarih Okulu Dergisi, Aralık 2014, Yıl /, S. 20, s. 233.

¹⁴⁰ Gümüşsoy, “Eskişehir Hapishanesi”, s. 233.

daha kolay iyileşeceği düşünülmüştür¹⁴¹. Ancak bu dönemki lekeli humma salgını uzun süre vilayet yetkililerini tedirgin etmiştir. Öyle ki hapishanelerde görülen salgın hastalıkların halk arasında kolaylıkla yayılıyor olması tehlikenin artmasına neden olmuştur. Özellikle bu yüzden mahkûmların bir an evvel iyileştirilmesi için gerekli önlemler alınmaya çalışılmıştır.

Konya hapishanesindeki izdiham, nizamsızlık ve düzensizlik fizikî rahatsızlıkların yanında ruhsal rahatsızlıklara da neden olmuştur. Kalabalık ve pislik içerisinde yaşamak zorunda olan mahkûmlardan akıl sağlıklarını kaybedenler olmuştur. İçinde bulunduğu durumu kabullenemeyen ve kendisini hapishane ortamına ait hissetmeyen mahkûmlarda depresyon ve kişilik bozukluğu belirtileri görülmüştür. Aşırı psikolojik ve fiziksel baskı suçluların psikolojik sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Kanunlar ile işkence yasaklanmış olsa da mevcut durum, açlık ve karanlıkla birleşince mahkûm üzerinde daha ağır travmalara neden olmuştur¹⁴².

Osmanlı Devleti hapishanelerin kurumsallaştırılması çalışmaları içerisinde sosyal devlet anlayışına yöneldiği görülmektedir. Öyle ki mahkûm sağlığına özel bir önem veren hükümet, hasta mahkûmların ilaç masraflarını karşılamaya çalışmıştır. Örneğin, Karaman hapishanesindeki hasta mahkûmlar için verilen reçeteler tahsisat eksikliği yüzünden yaptırılamamıştır. On gündür ilaç verilemeyen hastaların tehlike altında olduğu o bölgeden bildirilmiştir. 1917 tarihinde gönderilen bir yazıyla hapishane için gerekli olan görevli maaşlarının, yeme içme masraflarının ve diğer zaruri ihtiyaçların yanında ilaç temini için de para gönderilmesi istenmiştir¹⁴³. Tedavisi yarım kalan mahkûmların sağlığının tehlikede olduğu belirtilmiştir. Ayrıca hapishanelerin şehir merkezinde yer alması nedeniyle olası salgın hastalıkların halk sağlığını da tehdit edeceği ifade edilmiştir. Bu nedenle hapishanede baş gösteren sağlık ve temizlik sorunlarının en acil şekilde çözülmesine önem gösterilmiştir. Ancak malî eksiklikler ilaç temininde önüne geçmiştir. Öyle Osmanlı Devleti'nin bu dönemde I. Dünya Savaşı'ndan kaynaklı sorunlarla mücadele ediyor olması hapishaneler konusuna gereken öneminin verilmesini engellemiştir. Buna rağmen kısmen de olsa hapishane masrafları için tahsisatların gönderildiği bilinmektedir.

1918 yılı sonlarına doğru eczacıların hapishanelere sermaye yetersizliği nedeniyle ilaç vermemeleri durumu ortaya çıkmıştır. Eczacılar hapishanelerin kendilerine olan borçlarını ödemediği sürece ilaç verilemeyeceğini belirtmiştir. Bu nedenle hasta mahkûmlar için ilaç temin edilemediği, eczacıların sermayelerinin yetersiz olduğunu öne sürerek mevcut alacaklarını tahsil etmeden ilaç vermeyeceklerini belirttikleri hapishane müdürlüklerinden Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir. Hasta mahkûmların durumunun ilaçsızlıktan dolayı kötüye gittiği diğer mahkûmların da açlık nedeniyle hastalandığı ifade edilmiştir. Bunun üzerine merkeze sürekli dilekçeler gönderilmiştir. Hem

¹⁴¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 144/17.

¹⁴² BOA, DH. MKT, nr. 1611/27.

¹⁴³ BOA, DH. MB. HPS, nr. 63/18, lef. 3.

eczacıların mağduriyeti giderilmeye çalışılmış hem de hasta mahkûmlar için bir an evvel ilaç temin edilmek istenmiştir¹⁴⁴. 1918 yılı Konya vilayetinden 139. 700 kuruşluk ilaç ve zaruri ihtiyaçlar için tahsisat istenmiştir¹⁴⁵. Tahsisatın gönderilmesinin hayati olduğu ifade edilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış olması ve ağır mütareke şartları nedeniyle istenilen tahsisat gönderilememiştir.

E. HAPİSHANELERİN BÜTÇESİ

Konya vilayeti dâhilindeki hapishanelere, kuruluşlarından itibaren tahsisat gönderildiği görülmektedir. Her yıl düzenli olarak tahsis edilmeye çalışılan meblağın çoğu zaman yetersiz geldiği bilinmektedir. Hapishane idarelerinden, mahkûm sayısının artması, tamir faaliyetleri, gardiyan maaşlarının ödenmesi ve gerekli yiyeceğin artan fiyatlar nedeniyle temin edilememesi gibi sebeplerle çoğu zaman ek tahsisat talep edilmiştir. Ancak devletin ekonomik sıkıntılar içerisinde olduğu bu dönemde hapishane masrafları ve gönderilen paranın nereye harcandığı hususunda oldukça titiz davranılmış, ek tahsisat gönderilmesine sıcak bakılmamıştır. Hapishane idarelerinden paraların nereye harcandığını bildiren ayrıntılı cetveller gönderilmesi istenmiştir. Yıllık olarak hesaplanan bütçelerde açık oluşmaması için gerekenlerin layıkıyla yapılmasına özen gösterilmiştir. Bütçe açıkları oluşması halinde hapishane idaresi tahkikata tabii tutulmuştur¹⁴⁶.

Konya vilayeti dâhilinde bulunan hapishanelerin bütçesine dair bilgiler 1880 yılına kadar gitmektedir. 1880 yılında hapishanelere 55 bin kuruş ayrılmıştır. Ancak daha sonra Adliye mahkemelerinin taşrada kurulmasıyla birlikte cinayetle zanlı mahpusların hapis müddetlerini tamamlamak için İstanbul'a ve diğer merkez hapishanelere gönderilmeyerek bulundukları yerde kalmaları gerekli görülmüştür. Bu nedenle mahkûm sayısı ve bununla doğru orantılı olarak hapishane masrafları da artmıştır. Dolayısıyla 1880 yılında belirlenen ve 1884 yılına kadar sabit bir şekilde gönderilmesi gereken yıllık 55 bin kuruşluk tahsisatın yeterli gelmediği görülmüştür. Konya vilayeti hapishanesinde bulunan suçlular için 5 sene içinde 299. 211 kuruş masrafın harcanmasına izin verildiği halde, her sene için ayrılan bütçeden daha fazla masraf çıkmasının nedenin araştırılması istenmiştir¹⁴⁷. Aynı sorunun 1885 yılında da devam ettiği görülmektedir. Mahkûm fazlalığı nedeniyle belirlenen 55.000 kuruşluk tahsisat yeterli gelmemiş ve bu tahsisatın 230.000 kuruşa çıkartılması istenmiştir. 230.000 kuruşun gönderilmesinin malîye açısından çeşitli zorluklara sebep olacağı düşünülse de mahkûmların artışı göz önünde bulundurulmuş ve tainat verilmesi zorunluluğuna binaen istenilen miktardaki paranın gönderilmesine karar verilmiştir¹⁴⁸. Ancak gönderilecek olan paranın bir

¹⁴⁴ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 35/110, lef. 1.

¹⁴⁵ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 35/110, lef. 5.

¹⁴⁶ BOA, DH. MKT, nr. 1358/102.

¹⁴⁷ BOA, DH. MKT, nr. 1358/102, lef. 2.

¹⁴⁸ BOA, İ. ŞD, nr. 83/4933, lef. 1-3.

sonraki yılın bütçesinden kesilmesi istenmiş ve hapishanenin diğer ihtiyaçlarının da vilayete ait gelir kaynaklarından karşılanması gerektiği belirtilmiştir¹⁴⁹. 1886 yılında da aynı sorunun ortaya çıktığı görülmektedir. Sabit bir şekilde gönderilen 55 bin kuruşluk tahsisatın yeterli gelemeyeceği ifade edilmiş ve 1886 yılı Konya hapishaneleri masraflarının karşılanması için 230 bin kuruş istenmiştir. Geçmiş senelerde hapishanelere ayrılan bütçe ile kıyaslandığında 175 bin kuruş daha fazla istenen 1886 senesi yıllık tahsisatının mahkûm çokluğundan ve bu mahkûmlara günlük yiyecek verilmesi zorunluluğundan ileri geldiği belirtilmiştir. Bu sebebin geçerli bulunmasıyla 230 bin kuruşun gönderilmesi kabul edilmiştir¹⁵⁰.

Bütçe açıklarının ve hapishane masraflarının her geçen gün artması ve malî sıkıntıların baş göstermesi üzerine 1887 yılında Konya merkez hapishanesi ve kaza hapishanelerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere gönderilecek olan tahsisatın tekrar 55.000 kuruşa indirilmesi gündeme gelmiştir. Ancak vilayet dâhilinde bulunan hapishanelerdeki suçluların yiyecek ve zaruri ihtiyaçlarının karşılanması için bile 30.000 kuruşa ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. Yalnızca Konya merkez hapishanesi masraflarının sene sonuna kadar 80.000 kuruş ve kaza hapishaneleri masraflarının da 150.000 – 160.000 kuruş tuttuğu belirtilmiştir. Verilmesi düşünülen 55.000 kuruşla kesinlikle ihtiyaçların karşılanamayacağı ve mahkûmların sefalet içerisinde kalacağı ifade edilmiştir. Hal böyle iken bir de Malîye Nezaretince, hapishaneler için ayrılan bütçenin % 20 kadar indirilmesi kararı alınmıştır. Zaten 55.000 kuruş iken yetersiz olan Konya hapishaneleri tahsisatının 44.000 kuruşa indirileceği anlaşılmıştır. Konya vilayeti bu meblağla zaruri ihtiyaçların bile karşılanamayacağı belirtilerek biran evvel bir çözüm bulunması istemiştir. Hapishanelerin idaresinin yürütülebilmesi için 237.500 kuruş tahsisatın gerekli olduğu Konya vilayetinden gönderilen çeşitli telgraflarla ifade edilmiştir¹⁵¹. 1889 yılına gelindiğinde yapılan düzenlemeden anlaşıldığı üzere, Konya hapishaneleri masrafı olarak 1886 senesinde 167. 629, 1887 senesinde 168.517 ve 1888 senesinde 237.500 kuruşun harcandığı görülmektedir. Yapılan bütün tasarruf çalışmalarına rağmen hapishane masrafları ancak bu kadar düşürülebildiği bildirilmiştir¹⁵². 1884 yılından itibaren ayrılan bütçenin yeterli olmadığı görülmektedir. 1890 yılında ve daha sonraki senelerde de bütçe açıkları devam etmiştir. Konya'dan gönderilen telgraflarla sürekli olarak, vilayette bulunan hapishanelerin yıllık masrafları için yeterli tahsisatın gönderilmesi istenmiştir. Hapishanelerin masrafları ayrıntılı olarak bildirilmiş ve mahkûmların sıkıntılı durumları ifade edilmiştir¹⁵³.

Ancak daha sonraki senelerde de malî sıkıntılarla uğraşıldığı görülmektedir. Konya vilayetine 1891 yılından beri hapishaneler masrafı için yıllık 230 bin kuruşa ek olarak 44 bin kuruş ilave edilmiştir. Ancak 1897 senesi sonuna kadar yapılan harcamaların miktarı 687.520 kuruş 30 parayı

¹⁴⁹ BOA, DH. MKT, nr. 1398/61.

¹⁵⁰ BOA, DH. MKT, nr. 1374/79.

¹⁵¹ BOA, DH. MKT, nr. 1581/94; BOA, DH. MKT, nr. 1614/43, lef. 1-2.

¹⁵² BOA, DH. MKT, nr. 1706/67; BOA, DH. MKT, nr. 1660/55.

¹⁵³ BOA, ŞD, nr. 02547/42, lef.17.

geçtiği görülmüştür. Bunun yanında mahkûmların sayısının artmasıyla birlikte merkez ve kazalardaki hapishanelerde bulunan tutuklulara ekmek verilmesi zorunluluğu nedeniyle 176.272 kuruş ilave paraya ihtiyaç duyulduğu vilayetten bildirilmiştir. Ancak yapılan müracaatlara rağmen bu paranın gönderilmediği 1898 Temmuz ayına ait bir belgeden anlaşılmaktadır. 1898 Temmuzundan sonrada tahsisat gönderilmesine yönelik taleplerin devam ettiği görülmektedir¹⁵⁴.

Konya vilayetinden tahsisat istendiği durumlardan birisi de acil yapılması gereken tamirler için olmuştur. 1899 yılında Konya merkez hapishanesinin sağlık koşullarına aykırı bir halde olması ve fizikî eksikliklerden dolayı ortaya çıkma ihtimali olan sorunların giderilmesi için tamir ve inşaat faaliyetlerinin yapılması zaruri görülmüştür. Bunun için 22.134 kuruşa ihtiyaç duyulmuştur. Bu paradan 296 kuruşun bütçe açıklarının kapatılması için kullanılmasına karar verilmiştir. Ayrıca bu tarihlerde Adliye Nezareti bütçesinden Dâhiliye Nezareti bütçesine nakil edilen 170 bin kuruşun da hapishanelerin tamir esnasında yeniden yapılmasına lüzum görülen kısımlarının yapımında kullanılmasına karar verilmiştir¹⁵⁵.

Konya hapishaneleri için 1891 yılından itibaren her sene gönderilen ilave 44 bin kuruşa rağmen mahkûmların yoğunluğu nedeniyle 1901 yılı Mart ayı başından Ağustos sonuna kadar çeşitli masraflara 83. 200 kuruş harcama yapılmıştır. Yılsonuna kadarda bu masrafların artacağı bildirilmiştir. Bütçenin yetersiz kaldığı masraflar için, gerekli olan tahsisatın gönderilmesi istenmiştir. Ayrıca hapishaneler masrafının azaltılmasının mümkün olmadığı belirtilmiş ve mahkûmlara yılsonuna kadar günlük yiyecek verilmesi zaruretine değinilmiştir. Bunun üzerine Kasım 1901 tarihli telgrafname ile istenilen tahsisatın gönderildiği anlaşılmaktadır¹⁵⁶. Hemen her yıl Konya vilayeti hapishanelerinin maddi sıkıntılarla uğraştığı görülmektedir. Gerekli tahsisatın gönderilememesi mahkûmları çeşitli sıkıntılarla mücadele etmek zorunda bırakmıştır. Bu nedenle çoğu zaman gönderilen tahsisatın yetersiz olduğu bilindiği halde mevcut parayla idare edilmesi istenmiştir. Konya vilayeti hapishaneleri için 1909 yılında gönderilen 112 bin kûsur kuruş buna örnektir. 112 bin kuruşun ihtiyacı karşılayamayacağı bilindiği halde hapishane idarelerinin tasarruflu davranması istenmiştir. Böylece kısmen de olsa zaruri masrafların giderilebileceği düşünülmüştür¹⁵⁷.

Hapishane masraflarının karşılanması konusunda bütçe çoğu zaman yetersiz gelmiş ve ek tahsisatlar istenmiştir. Ancak bunun yanında gönderilen paraların nereye harcandığına dair belirsizliklerin olduğu durumlara da rastlanmıştır. Bu belirsizliklerin yanında masraflar için gerekli harcama yapıldıktan sonra bir miktar paranın vilayet dâhilinde kaldığı görülmüştür. Örneğin, 1910 yılında hapishane masrafları için vilayete verilmiş olan 650 bin kuruştan sene sonuna kadar 503. 070 kuruşun harcanarak 146.000 kûsur kuruş paranın kaldığı bilinmektedir. Ancak 1911 yılı içerisinde

¹⁵⁴ BOA, ŞD, nr. 2686/22.

¹⁵⁵ BOA, ŞD, nr. 2698/26.

¹⁵⁶ BOA, DH. MKT, nr. 2571/129.

¹⁵⁷ BOA, DH. MKT, nr. 2896/37.

geçici bütçeden 150.000 ve genel bütçelerden 457. 500, toplam 607. 500 kuruşun tahsis edilmesine rağmen tahsisat miktarı eksik gösterilmiş ve hapishane ihtiyaçlarının karşılanamadığı ifade edilmiştir. Bunun yanında ilave olarak 200.000 kuruş paranın tahsis edilmesi istenmiştir. Bu durumun fark edilmesi üzerine 1910 ve 1911 yılı arasındaki hapishane masraflarının farkı üzerine araştırmalar yapılmasına karar verilmiştir. Ancak sebebin yine artan mahkûm nüfusu olduğu ve günlük yiyecek verilmesi hususunda olası sorunların önüne geçilmek istendiği anlaşılmıştır¹⁵⁸.

Konya vilayeti dâhilindeki hapishanelerin en önemli sorunu iâşe eksikliği olmuştur. Bu yüzden devamlı surette iâşe giderleri için tahsisat istenildiği bilinmektedir. Bu durum 1912 yılında da artarak devam etmiştir. 1912 yılında muhtelif tarihlerde gönderilen telgrafnameler ile iâşe tahsisatı için 3 kıta havalenamede toplam 410.000 kuruş istenmiştir. Ayrıca 3 aylık iâşe giderleri için ek olarak 90.000 kuruş gönderilmiştir. Bahsi geçen 90.000 kuruşun içinden 20.000 kuruşun Niğde için ayrıldığı ve bunun dışında da Niğde hapishanesinin bazı borçlarının bulunduğu tespit edilmiştir. Borçlar nedeniyle Niğde'ye 40.000 kuruş daha gönderildiği görülmüştür.

Konya vilayetinden talep edilen iâşe tahsisatı için 1912 yılının Aralık ayında 100.000 kuruş gönderilmiştir. Ancak 100.000 kuruşun ihtiyacı karşılamada yetersiz olması üzerine 1913 yılı başlarında da iâşe için tahsisat talepleri devam etmiştir. Şubat 1913'te Konya'ya 50.000 kuruşluk bir havalename gönderilmiştir. Ancak bu paranın merkez hapishanesinin ihtiyacını karşılamakta bile yetersiz olması üzerine Niğde hapishanesi için de 30.000 kuruşluk iâşe tahsisatı istenmiştir. Buna ek olarak Teke mutasarrıflığından da hapishane iâşe tahsisatı olmak üzere 10.000 kuruş talep edilmiştir. Niğde sancağı, Teke kazası ve diğer kazalardaki hapishane ihtiyaçlarının her geçen gün artması göz önüne alınarak 50.000 kuruşluk ek tahsisatın bir an evvel gönderilmesi istenmiştir. Ancak iâşe masrafları için 40.000 kuruşluk bir havalenamenin gönderildiği görülmektedir. Bu paranın merkez ve kaza hapishanelerindeki iâşe ihtiyacını tamamen karşıladığını söylemek mümkün değildir. Ancak bir nebze de olsa hapishane idarelerinin maddi olarak rahatlamasını sağlamıştır¹⁵⁹. Daha önceki yıllarda olduğu gibi 1914'ün Şubat ayında da iâşe masrafları ve diğer acil masraflar için havalenamenin bir an evvel gönderilmesi istenmiştir. Her hangi bir gecikme halinde şikâyetlerin artacağı ve ortaya çıkacak olan memnuniyetsizliklerin çeşitli sorunlara yol açacağı belirtilmiştir. Konya vilayetine ulaşan bir telgrafla havalenamenin 20 gün önce gönderildiği ancak henüz Konya vilayetine ulaşmadığı öğrenilmiştir¹⁶⁰.

Hapishanelerdeki sürekli masrafların yanında bir de mahkûm sevki gibi beklenmedik olaylarda tahsisat gönderilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Örneğin 1914 Kasım ayında Antalya'dan Konya'ya gerçekleşen suçlu sevkياتında harcanmak üzere 10.000 kuruşluk havalename

¹⁵⁸ BOA, DH. MB. HPS, nr. 51/3, lef. 1-3.

¹⁵⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 52/15, lef. 1-11.

¹⁶⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 55/6, lef. 1-3.

gönderilmiştir¹⁶¹. Konya hapishanesi için tahsisat gönderilmesi 1915 yılında da devam etmiştir. Özellikle iâşe masrafları için gerekli meblağın gönderildiği kaydedilmiştir¹⁶². 1915 yılının sonları 1916 yılının başlarında Konya vilayeti hapishaneleri tekrar tahsisat talebinde bulunulmuştur. Hapishanede acil ihtiyaçların karşılanamadığı bildirilmiş bunun yanında hasta mahkûmlara ilaç temin edilme zorunluluğuna değinilmiştir. Bu yüzden yıllık bütçe tahsisatından 4.000 kuruş gönderilmesi istenmiştir. 1916 senesi bütçesinin 12. Faslının 3. Maddesinde bu meblağın gönderilmesine karar verilmiştir. Daha sonraki yazışmalardan anlaşıldığı üzere 4.000 kuruşluk tahsisat 5.000 kuruşa çıkartılmıştır. Merkez ve kaza hapishanelerinin acil ihtiyaçlarının giderilmesi için bu paranın kullanılmasına karar verilmiştir. 5.000 kuruşluk ödeme 1916 senesi bütçesinden Nisan 1916 tarihinde gönderilmiştir¹⁶³.

Konya vilayetine hapishane masrafları için her yıl tahsisat gönderilmiş ve Konya merkez hapishanesine gönderilen tahsisatlar, kazalardaki hapishanelerin ihtiyaçlarına göre buradan dağıtılmıştır. Örneğin, 1917 yılında Konya vilayeti dâhilindeki hapishanelerin 5 aylık masraf için düzenlenmiş olan 5.000 kuruştan 800 kuruş Burdur livasına gönderilmiştir. Ancak bu para yetersiz gelmiştir. Bunun üzerine Eylül ayı başına kadar 2.000 kuruşluk tahsisat gönderilmesine karar verilmiştir. Ayrıca Burdur gibi Antalya’da da mahkûmların masraflarının karşılanmasında sıkıntılar yaşandığı görülmüş, liva ve kaza hapishaneleri için yeterli miktarda tahsisat gönderilmesi istenmiştir. Bunun yanında süt, yoğurt, mum ve diğer iâşe masrafları için 40.000 kuruşa ihtiyaç olduğu bildirilmiştir. Ancak mevcut belgelerden anlaşıldığı üzere ilk 5 aylık tahsisattan sonra vilayete herhangi bir meblağ gönderilememiştir. Kış mevsiminin etkisiyle ürünlerin fiyatı artmış ve hapishane için ekmek yapan fırıncılar paralarını alamadıkları için ekmek dağıtımını kesmiştir. Borçların ödenip tekrar ekmek ve diğer gıda maddelerini almak için acilen 350.000 kuruşluk bir havalenamenin gönderilmesi istenmiştir¹⁶⁴. Bu meblağ henüz gönderilemeden Konya vilayetinden iâşe, görevli maaşları ve acil ödemeler için gerekli olan tahsisatın gönderilmesine yönelik telgraflar gelmiştir. Genel hapishane masrafları ve iâşe için 55’er bin kuruş ve tedavi masrafları için 15 bin kuruşluk tahsisatın gönderilmesi istenmiştir. Ancak 1917 yılı Haziran ayında yalnızca 8.000 kuruşluk bir havale gönderilebilmiştir¹⁶⁵. Konya vilayetinin hapishane masrafları için talepleri aynı yılın Temmuz ayında da devam etmiştir. Bu sefer mevcut ihtiyaçlara ek olarak bir de hapishanelerin kira bedeli olan havalenin gönderilmesi istenmiştir. Ayrıca kaza hapishanelerine yeterli tahsisat gönderilmediği için çeşitli huzursuzluklar çıktığı bildirilmiştir. Âdeta açıklıkla mücadele eden mahkûmların düzeninin sağlanması, kira bedellerinin ödenmesi, görevli maaşlarının tanzim edilmesi için acilen tahsisat gönderilmesi istenmiştir. Bunun yanında fırıncılara ve eczacılara olan borçların biran evvel ödenmesi

¹⁶¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 57/43, lef. 1-2.

¹⁶² BOA, DH. MB. HPS, nr. 1552/55.

¹⁶³ BOA, DH. MB. HPS, nr. 60/9, lef. 2-6.

¹⁶⁴ BOA, DH. MB. HPS, nr. 63/44, lef. 2-6.

¹⁶⁵ BOA, DH. MB. HPS, nr. 63/18, lef. 1-2.

gerektiğine de değilmıştır. Uzun yazışmalar ve şikâyetler sonunda nihayet 500.000 kuruşluk tahsisat gönderilmesine karar verilmiştir¹⁶⁶.

1918 yılına gelindiğinde tahsisat gönderilmesi konusunda mevcut sıkıntıların devam ettiği görülmektedir. En çok iâşe eksikliği ve borçluların alacaklarını istemesi nedeniyle zorluklar yaşandığı bildirilmiştir. Konya vilayeti dâhilindeki hapishanelerin ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli tahsisatın gönderilmesi istenmiştir. Konya merkez hapishanesinin yanında belli başlı kaza hapishanelerinin masrafları da tedavi masrafları, diğer masraflar, iâşe masrafları olmak üzere üç ana başlık altında kaydedilmiştir. Öyle ki 1918 yılına ait Konya vilayeti hapishaneleri için istenen tahsisatı incelemek açısından aşağıdaki tablo yararlı olacaktır¹⁶⁷.

Kaza İsmi	Tedavi Masrafları	Diğer Masraflar	İâşe Masrafları	Toplam
Konya Vilayeti	82.000	90.000	82.000	254.000
Sultaniye Kazası	2.000	8.000	5.000	15.00
Akşehir Kazası	3.000	6.200	25.000	34.200
Ereğli Kazası	1.000	6.000	16.000	23.000
Beyşehir Kazası	5.000	4.000	17.500	26.500
Seydişehir Kazası	2.000	5.000	15.000	22.000
Karaman Kazası	24.500	35.000	240.000	299.500
Koçhisar Kazası	3.000	6.500	240.000	249.500
İlgın Kazası	2.500	12.000	20.000	34.500
Bozkır Kazası	1.500	3.000	15.500	20.000
Isparta Sancağı	70.000	40.000	945.000	1. 055.000
Burdur Sancağı	6.200	54.500	190.000	250.700

¹⁶⁶ BOA, DH. MB. HPS, nr. 62/40, lef. 1-8.

¹⁶⁷ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 35/110, lef. 6.

Tablodan da anlaşılacağı üzere 1918 yılında Konya vilayeti dâhilindeki hapishaneleri için toplam 2.534.600 kuruş talep edilmiştir. Ayrıca bu ayrıntılı tahsisat tablosunda başlangıçta Isparta Sancağı için tedavi masrafları tahsisatı olarak 40. 000 kuruş gösterilmiştir. Ancak daha sonra mutasarrıflıktan alınan telgrafta tedavi masrafları için 70.000 kuruşluk bir tahsisat istendiği halde memurların hatası sonucu bunun 40.000 kuruş olarak bildirildiği anlaşılmıştır. Bu yanlışlığın düzeltilmesi ve istenilen tahsisatların biran evvel gönderilmesi istenmiştir¹⁶⁸. Ancak daha sonraki yazışmalardan anlaşıldığı üzere bu tahsisatlar gönderilememiştir. İaşe ve tahsisat yetersizliğinden dolayı merkez ve kaza hapishanelerinden hemen her gün şikâyetler gelmiştir. Hapishane idarecileri borçlulardan dolayı alacaklılarla sıkıntılar yaşadıklarını sık sık dillendirmiştir. Hatta alacaklıların zorluk çıkardıkları âdeta “*laf anlatılamaz bir hale geldikleri*” ifade edilmiştir. Mevcut sorunların giderilmesi, merkez ve kaza hapishanelerinin acil ihtiyaçlarının karşılanması için en azından 1 milyon kuruşluk bir havalenamenin acilen gönderilmesi istenmiştir¹⁶⁹. Ancak bu tahsisatın gönderildiğine dair herhangi bir belge mevcut değildir.

Hapishanelere ayrılan bütçelere bakıldığında Osmanlı Devleti’nin, Konya vilayetindeki hapishanelerin kurulduğu tarihten itibaren mümkün olduğunca buraya tahsisat göndermeye çalıştığı görülmektedir. Ancak çoğu zaman bu tahsisatlar yeterli gelmemiş, mahkûmlar ve idareciler zor durumda kalmıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı’nın cereyan ettiği tarihlerde hapishanelerin malî sıkıntıları son derece artmıştır. Öte yandan dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda birden fazla cephede savaşan Osmanlı Devleti’nin bütün maddi imkânlarını ordu için sarf ettiği ve buna rağmen hapishane ihtiyaçları için az da olsa tahsisat ayırmaya çalıştığı göz ardı edilmemelidir.

¹⁶⁸ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 35/110, lef. 7; BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 34/75.

¹⁶⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 66/62, lef. 1-9.

İKİNCİ BÖLÜM

HAPİSHANELERİN TAMİRAT FAALİYETLERİ

A. KONYA MERKEZ HAPİSHANESİNDEKİ TAMİRAT FAALİYETLERİ

Konya vilayeti merkezinde bulunan hapishanelerin kurulduğu tarihten itibaren hemen her sene tamire ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Müstakil bir Konya merkez hapishanesi inşa edilene kadar hükümet konağının alt katındaki hapishane odalarında bir takım tamir faaliyetleri yapılmış, müstakil hapishane kurulduktan kısa bir süre sonra da tamir faaliyetleri burada devam etmiştir. Konya valiliğinden gönderilen yazılardan anlaşıldığı üzere hükümet konağı altındaki hapishanenin 1880’li yıllardaki durumunun endişe verici bir haldedir. Hapishanenin harap bir vaziyette olması mahkûmlar arasındaki düzenin sağlanmasını zorlaştırmıştır. Buna bağlı olarak da disiplin sorunları ortaya çıkmıştır. Konya valiliğinden Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen yazılarda sık sık hapishanenin kötü durumda olduğunu belirtip şehirdeki güvenliğin temin edilebilmesi için tamire ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Bu istekler üzerine bir takım tamir faaliyetleri başlatılmıştır.

Ancak hükümet konağı altındaki odaların Konya gibi büyük bir vilayetin hapishane ihtiyacını karşılayamayacağı bilinmekteydi. Bunun üzerine 1880 yılından itibaren farklı tarihlerde Konya valiliğinden şehir merkezinde modern tarzda düzenlenecek müstakil bir hapishane inşa edilmesine yönelik başvurular yapılmıştır. Bu başvurular 1886, 1887, 1888 ve 1889 senelerinde de devam etmiştir. Ancak Konya vilayetindeki mevcut hapishane odalarının tamir edilip yeni bir hapishane inşaatına başlayabilmek için 396 bin 200 kûsur kuruşa ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. Dâhiliye Nezareti’nden talep edilen bu meblağın Konya hapishanesi bütçesine ilave edilmesi mümkün olmamıştır. Dâhiliye Nezareti’nden gönderilen cevapta istenilen inşaat tahsisatı için hazineden yeterli miktarda meblağın olmadığı ifade edilmiştir. Ancak bu cevap üzerine Konya valiliğinin inşaat ve tamir için tahsisat talepleri sona ermemiştir. Aksine durumun ciddiyetinin ve tamirinin zaruri bir ihtiyaç olduğunun anlatıldığı pek çok telgraflar gönderilmiştir. Daha önce başlanılan tamirlerinde yarım kalması nedeniyle biran evvel masrafların tedarik edilmesi gerektiği bildirilmiş, hapishanenin durumunun gittikçe kötüleştiği belirtilerek tamirin yapılması zarureti anlatılmıştır¹⁷⁰. Konya valiliğinden gönderilen bu telgraflar üzerine 1886 yılında Konya hapishanesi tamiri için 167 bin 626 kuruşluk, 1887 yılında ise 158 bin 517 kuruşluk tahsisat gönderilmiştir. Ancak 1889 yılında devam etmekte olan tamirat için tahsisatın arttırılması istenmiştir. Dâhiliye nezaretine iletilen bu isteğin ancak yapılacak araştırma ve incelemeler sonucunda kabul edilebileceğine yönelik cevap geldiği tespit edilmiştir. Ayrıca Dâhiliye Nezareti daha önce gönderilen paraların nereye harcandığı konusunda son

¹⁷⁰ BOA, DH. MKT, nr. 1611/27.

derece titiz davranmıştır. 1886-1887 senelerindeki tamirat harcamaları incelenmiştir ¹⁷¹. Alınan malzemenin cinsi, miktarı, inşaatta çalıştırılan usta ve işçilerin ücretleri araştırılmış ne kadar tahsisat gönderildiği, ne kadar harcama yapıldığı, bütçede açık olup olmadığı sıkı bir incelemeye tâbii tutulmuştur.

1889 yılında Konya’da devam etmekte olan hapishane inşaatının bütçe yetersizliği nedeniyle yarım kaldığı Konya valiliğinden gönderilen yazılardan anlaşılmaktadır. Ancak daha sonra 1899 yılında kadar inşaat faaliyetleri peyderpey gerçekleşmiş 1899 yılında Konya merkezdeki umumi hapishanenin inşaatı tamamlanabilmiştir¹⁷². 1899 yılında Konya merkez hapishanesinin inşaatı bittiği halde tamir faaliyetleri hemen her yıl devam etmiştir. Konya vilayet merkezinden tamiratlar için tahsisat istenirken aynı zaman da hapishane tamiratında kullanılacak usta ve malzeme listeleri de hazırlanmıştır. Öyle ki Konya hapishanesi tamirinde çalışacak olan ustaların günlük çalışma ücreti 20 kuruş, kalfaların 12 kuruş ve işçilerin 6 kuruş olduğu tespit edilmiştir. Tavanın tamiri için her bir metreye 6 kuruşluk bir malzeme alınacağı, abdesthâne tamiri içinse her bir metrede 7.22 kuruşa ihtiyaç olduğu belirtilmiştir¹⁷³. Birkaç ay sonra vilayet hapishanelerinin keşif evraklarının gönderildiği bilinmektedir. Konya valiliği inşaat mevsimi olan yaz aylarının yaklaşıyor olması nedeniyle bir an önce gerekli tahsisatın gönderilmesi istenmiştir. Tahsisat gönderilirse yaz aylarının başlangıcında tamir faaliyetlerine başlanabileceği ve inşaatın kış gelmeden bitirileceği ifade edilmiştir. Tamiratın zarureti anlatılırken Konya hapishanesinin tamirinin gecikmesi hâlinde suçluların cezalandırılmayacağına değinilmiştir. Fizikî koşulların iyileştirilip katillerin, hırsızların en kısa sürede icabına bakmak için tamiratın tamamlanması zaruri görülmüştür¹⁷⁴.

Durumun ciddiyetini kavrayan merkezi yönetim Konya tamirat masrafları için gerekli tahsisatı 1900 yılının Mart ayında göndermiştir¹⁷⁵. Havalenamenin Konya’ya ulaşmasından sonra hemen harekete geçilerek tamir faaliyetlerine hız kazandırılmıştır. Ekim 1903 tarihine kadar Konya vilayetine hükümet konakları, tevkifhane ve hapishane tamir ve inşası için farklı tarihlerde toplam 2 milyon 73 bin 79 kuruş gönderilmiştir. Bu meblağ ile tamir faaliyetleri başlatılmış ve devam etmiştir. Ancak 1901 senesi içerisinde tamamlanamayan tamir masrafının bir sonraki yılın bütçesine ilave edilmesi kabul edilmemiştir. 1901 senesi için ilaveten 11 bin 985 kuruş tamir masrafı istenmiştir. Ancak her sene için ayrılan tahsisatın o sene yapılan tamiratta kullanılması gerektiği ifade edilmiştir. Konya hapishanesi için gönderilen tahsisatın tamirat ve inşaat faaliyetlerinin muntazam bir şekilde tamamlanması için yeterli gelmediği gerekçesiyle merkezden 2 milyon 32 bin 990 kuruş talep edilmiştir. Ancak yıl içerisinde Konya vilayetine bağlı sancak ve kazaları da kapsayacak biçimde taşra inşaat ve tamirat masrafı için dâhiliye bütçesinden 5 milyon 200 küsur kuruş ayrıldığı belirtilerek

¹⁷¹ BOA, ŞD, nr. 2547/42, lef. 5.

¹⁷² BOA, DH. MKT, nr. 1611/27.

¹⁷³ BOA, ŞD, nr. 2698/26, lef. 3.

¹⁷⁴ BOA, DH. TMIK. S, nr. 29/36, lef. 1.

¹⁷⁵ BOA, DH. TMIK. S, nr. 29/36, lef. 5.

bunun mümkün olmadığı ifade edilmiştir¹⁷⁶. Bütün taşra hapishanelerinin tamire muhtaç bir vaziyette olduğu düşünülürse Konya vilayeti için ayrılan miktarın oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Yine de yıl içerisinde ihtiyaç dâhilinde Konya hapishane tamiri için ilave tahsisatların gönderildiği görülmektedir¹⁷⁷. 1903 senesi sonlarında hâlâ hükümet konakları ve hapishanelerin inşa ve tamir edilemediği görülmüş ve masraf için gerekli olan meblağın 1903 senesi bütçe hesabına eklendiği bildirilmiştir. Bunun yanında 1903 yılında Konya vilayetine bağlı bulunan ve hapishanesi bulunmayan kazalarda yeni bir hapishane inşa edilmesi gerektiği gündeme gelmiştir. Ayrıca 1903 yılında Dâhiliye Nezaretinden gönderilen bir yazıda, ihtiyaç halinde tutukluların ve mahkûmların geçici süreliğine istihdam edildiği Konya askeri mekânlarının tamiri için de gerekli muamelenin yapılacağına belirtilmiştir¹⁷⁸.

1906 yılına gelindiğinde Konya merkez hapishanesi ve kaza hapishanelerindeki tamir ve düzenleme faaliyetlerinin devam ettiği görülmektedir. Konya merkez hapishanesindeki mahkûm yoğunluğu nedeniyle binanın genişletilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Ayrıca hapishanedeki bazı bölümlerin harap vaziyette olması nedeniyle Konya valiliğinden Dâhiliye Nezareti'ne bir telgraf gönderilmiştir. Telgrafta hapishanenin iyileştirilmesi için tamire ihtiyaç duyulduğu belirtilmiş ve inşaat faaliyetleri için gerekli tahsisatın gönderilmesi istenmiştir. Mahkûm yoğunluğu göz önde bulundurularak istenilen tahsisat gönderilmiştir. Tamir faaliyetlerine başladıktan sonra Konya valiliği tamiratın gidişatını bir rapor ile Dâhiliye Nezaretine bildirmiştir. Bu raporda hapishanenin genişletildiği ve öncekine oranlı daha düzenli bir hale getirildiği ifade edilmiştir. Ayrıca yeterli paranın olması halinde inşa ve tamir faaliyetlerinde önemli bir mesafe kat edileceği belirtilmiştir¹⁷⁹.

Konya vilayet merkez hapishanesindeki inşaat ve tamir faaliyetleri 1914 yılında da devam etmiştir. Öyle ki Konya valiliğinden gönderilen bir telgrafnamede hapishanede güvenliğin sağlanabilmesi için muhafız duvarlarının yeniden inşa edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Olası firar olaylarına meydan vermemek için yıkılmak üzere olan muhafız duvarlarının bir an evvel tamir edilmesinin zaruri olduğu belirtilmiştir. Bazı yerlere yeniden duvarlar yapılması gerektiği ifade edildikten sonra toplam masrafın 1.581 kuruş olduğu bildirilmiş ve yeterli tahsisatın gönderilmesi talep edilmiştir. Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen cevapta inşa edilmesi planlanan muhafız duvarların boyutlarının ve gerekli malzemenin ayrıntılı olarak gösterildiği keşif evraklarının gönderilmesiyle beraber istenilen tahsisatın gönderileceği bildirilmiştir¹⁸⁰.

Konya vilayetinden hapishane tamir ve inşaatı için Dâhiliye Nezareti'nden istenilen tahsisatın gelmediği ya da gönderilen meblağın ihtiyacı karşılamada yeterli olmadığı zamanlarda mahalli

¹⁷⁶ BOA, BEO, nr. 166661, lef. 1.

¹⁷⁷ BOA, BEO, nr.166661, lef. 1.

¹⁷⁸ BOA, BEO, nr. 166661, lef. 2.

¹⁷⁹ BOA, DH. TMIK. S, nr. 62/10.

¹⁸⁰ BOA, DH. MH. HPS, nr. 116/38, lef. 4.

idarenin, masraflar için gerekli olan paranın temini sorununu kendi imkânlarıyla çözmeye çalıştığı görülmektedir. Öyle ki vilayet içerisindeki hükümete ait malların kiralanması, mülkiyeti hükümete ait olan bazı arazilerin satılması ve vergilendirme gibi yöntemlerle gelir elde edilmeye çalışılmıştır¹⁸¹. Elde edilen gelirlerle hapishanelerin tamir faaliyetlerine kısmen de olsa devam edilmiştir.

B. KONYA MERKEZE BAĞLI KAZA HAPİSHANELERİNDEKİ TAMİR FAALİYETLERİ

Tamir faaliyetleri yalnızca Konya merkez hapishanesinde gerçekleşmemiştir. Konya vilayetine bağlı bulunan sancak ve kaza hapishanelerinde de bazı tamir ve inşaat faaliyetleri görülmüştür. Öyle ki Aralık 1899'a gelindiğinde Konya vilayetinde inşa ve tamir edilecek hapishanelerin belirlenmiştir. Konya hükümet konağının ve Konya hapishanesinin tamirinin yanında, Ereğli kadın hapishanesinin inşaatı ve Akşehir Hükümet Konağı inşaatına dair mazbata ve keşif namelerin gönderildiğini görmekteyiz¹⁸².

1889 yılında bütün vilayet, sancak ve kazalarda nizamlı bir hapishane olmasına yönelik karar alınınca Konya vilayetinde bulunan hapishanelerin durumuyla ilgili bir teftiş çalışması yapılması istenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda ihtiyaç halinde kaza hapishanelerinin genişletilmesi, tamir edilip, modern bir şekilde düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca yeni hapishane yapımına ihtiyaç duyulan yerlerde masraflar için gerekli bütçenin miktarıyla ve mevcut hapishanenin tamiri için harcanacak meblağın miktarının belirlenip ardaki farka göre hareket edilmesi gerektiği bildirilmiştir¹⁸³.

Vilayet dâhilinde inşaatı devam eden birden fazla hapishane olduğu zaman bütçelerinin ayrılması gerektiği düşünülmüştür. Aynı livada dahi olsa her bir hapishane tamir ve inşaatı için ayrı düzenlemelerin yapılması istenmiştir. Böylece bir inşaat masrafı diğerinin önüne geçmeyecektir. Malî sıkıntıların ortaya çıkması engellenecek, vilayet ve liva içerisindeki harcamalar ihtiyaca göre adil bir şekilde düzenlenecektir.

Akşehir Hapishanesi

Akşehir hapishanesinde bazı tamir faaliyetlerinin olduğu bilinmektedir. 1916 yılında Konya valiliğinden Dâhiliye nezaretine gönderilen bir yazıda vilayete bağlı bulunan kaza hapishanelerinin durumuna değinilmiş ve Akşehir hapishanesinin fizikî koşullarının mahkûm istihdamına uygun olmadığı belirtilerek harap vaziyette olan koşulların tamir edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle Akşehir hapishanesindeki abdesthânenin acilen tamir edilmesi için 260 kuruşluk tahsisat istenmiştir. Ayrıca diğer kazalarda devam eden hapishane tamirleri nedeniyle harcanacak para

¹⁸¹ BOA, BEO, nr. 166661, lef. 3.

¹⁸² BOA, DH. TMIK. S, nr. 29/36, lef. 3.

¹⁸³ BOA, DH. MKT, nr. 1686/69.

kalmadığı belirtilmiş ve mahkûm sağlığının korunması için abdesthâne tamirinin bir an evvel yaptırılmasının zaruri bir ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir¹⁸⁴.

Beyşehir Hapishanesi

Fizikî şartların elverişli olmadığı için tamire ihtiyaç duyan hapishanelerden birisi de Beyşehir hapishanesidir. Beyşehir hapishanesinin 1910 yılında yirmi kişiyi zapt edecek büyüklükte iki koğuştan ibaret olduğu bilinmektedir. Hapishane müdürlüğünden gönderilen bir yazıda oldukça dar olan binanın duvarlarının kolaylıkla yıkılabilecek derecede çürük olduğu ifade edilmiştir. Tavan ve duvarların dikmeler aracılığıyla ayakta durduğu belirtilmiştir. Fizikî koşulları son derece kötü olan hapishanede mahkûm muhafazasının meşakkatli bir iş olduğu bildirilmiştir. Çatının zeminden 1 metre 70 santimetre yükseklikte olmasından dolayı mahkûmların çeşitli sıkıntılar yaşadığı ifade edilmiştir. Ayrıca hapishanenin hiçbir yerden güneş alamamasının rutubet sorununu ortaya çıkardığı belirtilmiştir. Bu nedenlerden dolayı mahkûmlar arasında bazı hastalıkların baş gösterdiği ve hapishanenin tutukluların ıslahını sağlamak yerine bedenlerini mahvetmeye vesile olduğu ifade edilmiştir. Bunlara ilave olarak yaz mevsiminde rutubetin artması, havalandırmanın olmaması gibi nedenlerle hastalıkların çoğalmasından endişe duyulduğu bildirilmiş ve bir an evvel hapishanede tamir faaliyetlerine başlanarak olası ölümlerin önüne geçilebileceği belirtilmiştir. Bunun üzerine kazdaki mühendisler tarafından hazırlanan hapishane inşaat planı Nisan 1910'da Dâhiliye Nezareti'ne takdim edilmiştir. Ancak her hangi bir cevap alınamadığı için aynı plan ve inşaat talebi Kasım 1910'da tekrar gönderilmiştir.

Ancak inşaat izninin ve gerekli tahsisatın gönderilmemesi üzerine hapishanedeki mevcut sorunlara ilaveten hapishanenin arka duvarının tamir edilemeyecek bir halde olduğu ve yıkılmaya yüz tuttuğu Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir diğer yazıda ifade edilmiştir. Ayrıca duvarın yıkılması halinde tutukluların enkaz altında kalacağı ve bazı istenilmeyen durumların ortaya çıkabileceği belirtilmiştir. Hapishanenin mevcut hali ile kullanılmasının kesinlikle mümkün olmadığı bildirilmiştir. İleride meydana gelebilecek kazaların sorumlusu olmamak için hapishanenin durumunun tekrar bildirildiği belirtilmiştir. Gerekli önlemler alınmazsa esef verici olayların meydana gelebileceği uyarısında bulunulduktan sonra hapishanenin harap halinin Erkan-ı Harbiye müfettişleri ve Müdde-i Umumisi efendileri tarafından bizzat görüldüğü ifade edilmiştir. Ayrıca *Tanin* gazetesi Muhabiri Şerif Bey'in iki yıl önce kazaya ait izlenimlerini yazdığı sırada hapishanenin bir mezbahadan ibaret olduğunu ortaya koyduğu belirtilmiştir. Beyşehir'den merkeze farklı tarihlerde gönderilen yazılarda kaza hapishanesinin durumu göz önüne serilmeye çalışılmıştır. Kaza yöneticileri resmen hapishanenin

¹⁸⁴ BOA, MB. HPS, nr. 116/38, lef. 15.

tamir edilmesi için bir mücadele vermiştir. Bunun sonucunda hapishanedeki harap yerlerin tamir edilmesi için tahsisat gönderilmiş ve tamir faaliyetlerine başlanmıştır¹⁸⁵.

Bozkır Hapishanesi

1914 yılı başlarında Bozkır kazası hapishanesi oldukça kötü şartlarda bulunmaktaydı. Konya valiliğinin isteğiyle kazada kurulan bir heyet hapishanenin durumunu incelemiş ve yapılan araştırmalar sonucunda oluşturulan teftiş raporu Dâhiliye Nezareti'ne sunulmuştur. Raporda hapishanedeki mevcut mahkûmun istihdam edilemediği gibi koğuş duvarlarının çökmek üzere olduğu belirtilmiştir. Hapishanenin korunaklı olmaması güvenlik zafiyetini ortaya çıkarmıştır. Mahkûmların sağlığının korunamaması ve binanın sağlam olmamasının yanında henüz yakalanmamış olan suçluların varlığı da önemli bir sorun teşkil etmiştir. Öyle ki kazada bulunan suçluların yakalanmasına yönelik takip çalışmaları devam etse de mevcut hapishanedeki mahkûm yoğunluğu nedeniyle izdiham sorunu ortaya çıkmıştır. Hatta Müdde-i Umumi Vekâleti ve Jandarma Takım Kumandanlığı'ndan bildirildiği üzere mahkûmların balık istifi gibi birbirlerinin üzerine oturdukları gözle görülüp izdihamın boyutları anlaşılmıştır. Bu yüzden suçlular yakalansa bile kazada onların tutulabileceği uygun bir yerin bulunmaması ciddi boyutlarda problemlerin doğmasına sebep olmuştur. Teftiş heyeti bu sorunların çözümü için bir takım önlemler alınması gerektiği ifade edilmiştir. Hapishanenin bazı mahallerinin yeni bir hapishane yapıncaya kadar düzenlenmesinin zaruri olduğu belirtilmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen cevapta hapishanede ıslah edilmesi gereken bölgeler tespit edilip gerekli olan malzemenin ve ihtiyaç duyulan meblağın belirlenmesi istenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda Bozkır kazasından gönderilen raporda hapishanesinin tamiri için 3.000 kûsur kuruşa gereksinim duyulduğu belirtilmiştir. Ayrıca hapishaneye yiyecek, içecek ve diğer zaruri ihtiyaçlar için verilen 4.240 kuruşun mahkûm yoğunluğu nedeniyle bitmek üzere olduğu ve tamirat için ilaveten bir bütçe ayrılması gerektiği ifade edilmiştir. Hapishanenin tamirin hayati bir önem taşıdığı belirtilmiş ve malîyeti düşürmek amacıyla mahkûmlardan bazılarının inşaatta çalıştırılabileceği bildirilmiştir. Bu şekilde malîyetin azaltılabileceği ve 2.500 kuruşun gönderilmesinin yeterli olacağı ifade edilmiştir¹⁸⁶.

Tamir faaliyetlerinin başlatılmasının akabinde Bozkır hapishanesine yapılan teftişlerde hapishanenin bir kısmının ahır olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Diğer bölümleri de harap olan hapishanenin ahır olarak kullanılan kısmının da tamir edilerek mahkûmların burada tutulabileceği ifade edilmiştir. Ancak öncelikle zemindeki eksik döşemelerin yeniden yapılması gerektiği bildirilmiştir. Daha önceki raporlarda da belirtildiği gibi kadın ve erkek mahkûm sayısının her geçen gün arttığı belirtilmiş ve ihtiyacın karşılanmasının ancak izdihamı neden olan mahkûmları zapt edebilecek yeterlilikte bir yerin bulunması ile mümkün olacağı söylenmiştir. Fakat kazada böyle bir

¹⁸⁵ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 8.

¹⁸⁶ BOA, DH. MB. HPS, nr. 112/7, lef. 4.

yer olmadığı için mevcut hapisanenin genişletilmesinin zaruri olduğu ifade edilmiştir. Bu açıklamalara ilave olarak Bozkır hapisanesinin planıyla birlikte tamir edilecek yerlerin uzunluğu genişliği, ne şekilde tamir edileceği gibi bilgiler gönderilmiştir. Ayrıca hapisane tamirinde kullanılacak malzeme ve usta ücretleri de ayrıntılı olarak bildirilmiştir. İnşaatta kullanılacak taş 20 kuruş, kuma 10 kuruş, kaba keresteye 285 kuruş, ince keresteye 400 kuruş istenmiştir. 1000 adet tuğlanın da 120 kuruşa temin edileceği ifade edilmiştir. Her bir işçi için günlük 10 kuruş, tesviyeci¹⁸⁷ için 12 kuruş, duvarcı ve diğer ustalar için günlük 25 kuruş, duvar kalfası için 18 kuruş, sıvacı ustası için 25 kuruş, sıvacı kalfası için 18 kuruş ücret belirlenmiştir¹⁸⁸. Bu telgrafa gelen cevapta hapisanenin tamiri için gerekli tahsisatın bütçeye nakil ve ilave edildiği belirtilmiş, Malîye Nezareti'yle haberleşilip gereğinin yapılacağı söylenmiştir¹⁸⁹.

Karaman Hapishanesi

Karaman kazası hapisanesinde 1910 yılı başlarına bir takım tamire faaliyetlerine ihtiyaç duyulmuştur. Karaman kaymakamlığından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir telgrafnamede hapisanede tamir edilmesi gereken bölgelerin bulunduğu ifade edilmiştir. Koğuşların yeniden düzeltilmesi gerektiği ve harap vaziyette bulunan duvarların sağlamlaştırılmasının zaruri olduğu belirtilmiştir. Bunun üzerine tamirat için istenilen tahsisat gönderilmiş 1911 baharından itibaren peyderpey inşa ve tamir faaliyetlerine başlanmıştır¹⁹⁰. Ancak gönderilen tahsisatın yetersiz gelmemesi nedeniyle tamirat bütçesine ilave para nakli yapılması istenmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti daha önce gönderilen paranın nereye harcandığının açıklamasını ve ilaveten istenilen meblağla hangi tamir masraflarının karşılanacağını anlatan bir keşifname gönderilmesini istemiştir. Karaman hapisanesi tamiri için istenilen keşifname gönderilmedikçe tamir masraflarının karşılanmasının mümkün olmayacağı ve bütçe tertibinin yapılmayacağı ifade edilmiştir¹⁹¹. İstenilen bu keşifnamelerin gönderilip tamir faaliyetlerinin tamamlandığına dair herhangi bir kayıt mevcut değildir.

Koçhisar Hapishanesi

Koçhisar hapisanesinde farklı tarihlerde bir takım tamir faaliyetlerinin olduğu görülmektedir. Öyle ki 1912 yılı öncesinde başlatılan hapisane tamirâtı içinde bazı acil ihtiyaçların ortaya çıktığı kaza kaymakamlığından bildirilmiştir. Bunun üzerine acil masrafların karşılanıp tamir faaliyetlerine devam edilebilsin diye Dâhiliye Nezareti'nden 450 kuruşluk ilave bir tahsisat gönderilmesine karar verilmiştir. Ancak kazadan gönderilen bir telgrafnamede Koçhisar hapisanesi tamirlerinden sonra 1912 senesi genel hapisane masrafları için ayrılan altı aylık tahsisattan yalnızca 500 kuruş kaldığı

¹⁸⁷ Metal, tahta ve benzeri gereçlerden yapılmış parçaları istenilen biçime sokmak için onları işleyerek düzelten zanaatçı.

¹⁸⁸ BOA, DH. MB. HPS, nr. 112/7, lef. 7.

¹⁸⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 112/7, lef. 1.

¹⁹⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 13.

¹⁹¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 11.

bildirilmiştir. Bu paranın mahkûm ihtiyaçlarını karşılamakta yeterli olmayacağı ifade edilmiş ve kazalarda devam etmekte olan hapishane tamirleri için 5000 kuruşluk bir bütçeye ihtiyaç olduğu belirtilmiştir¹⁹². 1912 yılından itibaren devam eden tamir faaliyetleri için 1915 yılında yeniden tahsisat istenmiştir. Kaza kaymakamlığından hapishane çatısının yıkılmak üzere olduğu bildirilmiş ve tamirat masrafları için 1.610 kuruşluk bir tahsisat gönderilmesi istenmiştir. Ancak çatının ebatlarının ve gerekli olan malzemenin cinsinin, miktarının, bedelinin belirtilmemesi nedeniyle bu istek Dâhiliye Nezareti tarafından reddedilmiştir¹⁹³.

Seydişehir Hapishanesi

1918 yılında Seydişehir kazası hapishanesinde bazı tamir faaliyetlerinin devam ettiği bilinmektedir. Bu durum I. Dünya Savaşı'nın son safhalarında oldukça sıkıntılı bir durumda olan Osmanlı Devleti'nin hapishane tamirine hala önem vermeye çalıştığını göstermektedir. Ancak maddi sıkıntılar nedeniyle Seydişehir hapishanesinin tamir faaliyetleri sekteye uğramıştır. Seydişehir hapishanesi müdürlüğünden yazılan bir yazıda son derece soğuk geçen kış nedeniyle yeterli yakacağın kalmadığı ve hapishane binasının harap bir vaziyette olduğu merkezi yönetime bildirilmiştir. Hem yakacak almak için hem de daha önceki yıllarda başlatılıp maddi yetersizlikler nedeniyle yarım kalan tamire devam etmek için 100 liralık tahsisat gönderilmesi istenmiştir¹⁹⁴. Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen cevapta hazinede tamirat için para kalmadığı ifade edilmiştir. Ancak tamir sorunu acil olan hapishaneler için bir sonraki senenin bütçesinden ödeme yapılacağı bildirilmiştir¹⁹⁵. Başta Seydişehir olmak üzere Konya vilayeti dâhilinde bulunan ve tamire ihtiyaç duyan diğer kaza hapishanelerinin de tespit edilip tamir gerektiren unsurların ne olduğu bildirildikten sonra istenilen miktardaki paranın bir sonraki sene bütçesinden verileceği Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen bir diğer telgrafla bildirilmiştir¹⁹⁶.

Sultaniye Hapishanesi

1919 yılı Mart ayında Sultaniye kazasında bir tamir faaliyetinin yürütüldüğü bilinmektedir. Kazada uygun bir hapishane olmamasından dolayı hükümet konağına yakın bir yerde inşa edilen imarethane tevkifhane olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak burasının hapishane olmaya elverişli olmadığı bilinmektedir. Öyle ki penceresi olmayan bu binaya hava ve ışığın girememesi büyük bir problem teşkil etmiştir. Zindanı andıran ve tamamen karanlık olan binada mahkûmların sağlıklarının muhafazası son derece zor bir hal almıştır. Kaza kaymakamlığının kararıyla mahkûmların eziyet çekmelerini engellemek için başka bir yer hapishane olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak

¹⁹² BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 20.

¹⁹³ BOA, DH. MB. HPS, nr. 116/38, lef. 6.

¹⁹⁴ BOA, DH. MH. HPS, nr. 66/62, lef. 6.

¹⁹⁵ BOA, DH. MH. HPS, nr. 66/62, lef. 1.

¹⁹⁶ BOA, DH. MH. HPS, nr. 66/62, lef. 2.

duvarları toprak tuğlalardan yapılan bu yeni hapishane de mahkûmların güvenliğini sağlayamamış ve sürekli firar olaylarına rastlanmıştır. Kaza kaymakamlığından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda bu sorunlara bir çözüm getirmek için ilk başta hapishane olarak kullanılan imarethanenin yeniden hapishane haline getirilmesi teklif edilmiştir. Ancak yapılan incelemeler sonucunda buranın hapishane olmaya elverişli olmamasından dolayı tek çözüm yeni bir hapishane inşası olduğu ileri sürülmüştür.

Kaza kaymakamlığından bir yandan Sultaniye'de yeni bir hapishane yaptırılmasına yönelik talepler gönderilirken diğer taraftan tamir faaliyetlerinin devam ettirilmesi istenmiştir. Bu istekler üzerine bir takım tamir faaliyetleri başlatılmıştır. Ancak her firar sonrasında zarar gören duvarların tamir edilmesi önemli boyutlarda masrafların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca firar ve tamir bağlantısı süreklilik arz eden bir sorun haline gelmiştir. Bu durumun farkında olan Dâhiliye Nezareti tamir masraflarını azaltmak için kökten bir çözüm bulmanın mecburi olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁷. Firar hadiselerinin temel nedeninin fizikî eksiklikler olduğu bir kez daha görülmüştür. Güvenliğin sağlanması için harap durumda bulunan hapishanelerin bir an evvel tamir edilmesi gerektiği belirtilmiştir¹⁹⁸. Ancak Sultaniye'ye kazasına yeni bir hapishane yapıldığına dair her hangi bir kayda rastlanılamamıştır. Nitekim dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda arzu edilen bu düzenleme ve tamir faaliyetlerinin hayata geçirilememesi gayet normal olduğu görülmektedir. Öyle ki bu tarihlerde I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti parçalanma sürecine girmiştir.

İlgın Hapishanesi

1914 yılında İlgın hapishanesinde bazı tamir faaliyetlerinin olduğu görülmektedir. Dâhiliye Nezareti'nden 1914 yılı içerisinde Konya vilayeti genelinde tamir faaliyeti yapılacak olan kazaların belirlenmesi ve tamir için gerekli olan malzemenin türünün, cinsinin, boyutunun ayrıntılı olarak yazıldığı bir raporun gönderilmesi istenmiştir. Konya valisinin de içinde bulunduğu teftiş heyeti kaza hapishanelerinin tamire uygun olup olmadığını ya da ne tarz bir tamire ihtiyaç duyulduğunu sayısal veriler ve çeşitli araştırmalar doğrultusunda belirlemiştir¹⁹⁹. Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen keşif evraklarından 1914 yılında İlgın kazası hapishanesinde musluk ve döşeme tamiri yapıldığı anlaşılmaktadır. Hapishane zemin tahtalarının perişan bir halde olmasından dolayı bunların yeni ve daha kullanışlı tahta parkelerle değiştirilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca mevcut muslukların bozulmuş olması nedeniyle yenilerinin takılması gerekmiştir. Dâhiliye Nezareti her iki ihtiyaç için de kullanılmak üzere 1.060 kuruşluk tahsisatın gönderilmesini uygun görmüştür²⁰⁰. Musluk ve parke tamirleri yapıldıktan kısa bir süre sonra İlgın hapishanesi koğuşlarının tamire ihtiyaç duyduğu kaza kaymakamlığından bildirilmiştir. Tamir masrafları için 1.930 kuruşluk ilave tahsisat istenmiştir.

¹⁹⁷ BOA, DH. MB. M, nr. 37/69, lef. 2.

¹⁹⁸ BOA, DH. MB. HPS, nr. 14/66, lef. 3.

¹⁹⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 116/38, lef. 1.

²⁰⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 116/38, lef. 3.

Ancak tamirin hangi kısımlarda gerçekleştirileceği, gerek duyulan malzemenin çeşidi ve tamir süresi gibi bilgilerin merkeze gönderilmemiş olduğu gerekçesiyle bu istek reddedilmiştir²⁰¹. Daha sonra istenilen evrakların gönderilip zaruretin ifade edilmesi üzerine Ilgın kazası hapishanesinin bütün tamir masraflarını karşılamak için 302.420 kuruşluk meblağın gönderilmesine karar verilmiştir. Böylece 1915 yılı başlarında Ilgın hapishanesinde aktif bir tamir faaliyetine girişilmiştir²⁰².

C. KONYA VİLAYETİNE BAĞLI SANCAK HAPİSHANELERİNDEKİ TAMİR FAALİYETLERİ

Konya vilayeti dâhilinde bulunan hapishanelerin inşaat ve tamirlerine yönelik düzenlemelerin yapılmasına önem verilmiştir. Dâhiliye Nezareti'nden 1911 yılında vilayete bağlı bulunan sancak ve kaza hapishanelerinin mevcut durumunu anlatan keşif namelerin gönderilmesi istenmiştir. Mevcut durumun ne olduğu ne tarz bir tamir yapılmasının planlandığı, hangi malzemelere ihtiyaç duyulduğu ve bütün bunlarının malîyetinin ne olduğu ayrıntılı olarak gösterilmediği sürece icraata geçilemeyeceği bildirilmiştir. Ayrıca yeni yapılması planlanan hapishanelerin projelerinin ve krokilerinin sunulması istenmiş, hapishane inşası için ne kadar meblağın gerekli olduğu bilinmeden tahsisat gönderilemeyeceğinin altı çizilmiştir²⁰³.

Kaza ve sancaklardaki hapishane inşaat ve tamir faaliyetlerinin titizlikle yürütüldüğü görülmektedir. Öyle ki inşaat faaliyetleri aciliyet sırasına göre düzenlenmiştir. Kazalardan hapishane inşasına en çok ihtiyacı olanların tespit edilmesi ve bu ihtiyacın sebeplerinin belirlenmesi istenmiştir. Ayrıca hapishanelerin mevcut durumlarının resminin gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yazılı ve görsel belgelerle tamir ve inşaat zarureti kanıtlanan yerlere bütçeden tahsisat gönderilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda Konya vilayeti sancak ve kazalarındaki hapishanelerin oldukça harap bir vaziyette olduğu anlaşılmıştır. Birçok yerde hükümet konaklarının hapishane olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Ayrıca bazı kazalarda ışık ve havadan kesinlikle mahrum olan izbeler hapishane olarak kullanılmıştır. Mahkûmların ve hapishane görevlilerinin insanî şartlardan yoksun bu yerlerde tutulmaları medeniyete aykırı bir durum olarak görülmüştür. Bu açıklama ve incelemelerden sonra Konya valiliği 1912 yılı başlarında tamir ve inşaat faaliyetlerine girişmek için Dâhiliye Nezareti'nden izin istemiştir. İstenilen iznin ve tahsisatın bir an evvel gönderilmesinin önemi üzerinde durulmuştur. Tahsisatın gönderilmesi halinde kış aylarında inşaat hazırlıklarının tamamlanıp bahar başında ıslah faaliyetlerine başlanabileceği ifade edilmiştir. ²⁰⁴.

²⁰¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 116/38, lef. 5.

²⁰² BOA, DH. MB. HPS, nr. 116/38, lef. 10.

²⁰³ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 3.

²⁰⁴ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 9.

Ancak bu tahsisat isteğine cevap gelmemesi üzerine 1912 yılında Konya vilayetinden başka bir telgrafname gönderilmiştir. Bu telgrafnamede vilayette yapılması istenen tamirata gerekçe olarak, hükümet konaklarıyla hapishanelerin çoğunun içlerinde ikamet etmenin tehlikeye sebep olacak kadar harap ve yıkılma tehlikesi altında olduğu gösterilmiştir. Acilen tamir edilmezlerse tamamen yıkılarak can ve mal kaybına neden olacağı belirtilmiştir. Bir önceki yılının tamirat tahsisatının doğal olarak bittiği için 1912 yılı için tamirat tahsisatının gönderilmesi istenmiştir. İstenilen meblağın gönderilmemesi halinde hayati problemlerin ortaya çıkabileceği ifade edilmiştir. Kazalardaki hapishane tamirleri için yeterli miktarda para gönderilmez ise tehlikenin büyüyeceği ve vilayetin oluşacak sorunlardan kendini mesul tutmayacağı bildirilmiştir²⁰⁵. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti'nden Konya vilayetine 1000 kuruşu geçmeyecek şekilde acil tamiratlar için tahsisat gönderilmesine karar verilmiştir. Ancak Konya valiliğinden gönderilen yazıda bu paranın kazalardaki hapishanelerin ihtiyacını karşılayamayacağı belirtilmiştir²⁰⁶. Bunun üzerine merkezi yönetim tarafından, mevcut tehlikelerin savuşturulması ve vilayet dâhilindeki hapishanelerin bir an evvel tamiri için önceki acil tamirat tahsisatına ek olarak 1.250 kuruş gönderilmiştir²⁰⁷. Bu tahsisatlar üzerine bazı kaza hapishanelerinde tamir faaliyetleri başlatılmıştır. Ancak bütün kaza hapishanelerinin harap bir vaziyette olması nedeniyle bu tahsisatlar yeterli gelmemiştir. Kaza hapishanelerin tamirine şiddetle ihtiyaç duymasından dolayı 5.000 kuruşluk tahsisat havalenamesinin gerekliliği Konya vilayetinden gönderilen telgrafname de bildirilmiştir²⁰⁸. İstenilen bu tahsisatın gönderildiğine dair bir belge mevcut değildir. Ancak Osmanlı bütçesini zorlayan bu tamir faaliyetlerinin tamamen durduğunu söylemek mümkün değildir. Birkaç yıl arayla bütçeden tahsisat ayrılmış ve tamir ve inşaata gecikmeli de olsa devam edilmiştir.

Bu dönemde hapishane tamirleri için tahsisat gönderilmesinin belli prosedürler ekseninde yapıldığı görülmektedir. Öyle ki bir kaza hapishanesi tamiri esnasında masraflar 1000 kuruşu geçerse bu miktarın Malîye Nezareti tarafından düzenlenip, ihtiyaca uygun bulunması halinde istenilen meblağın ödenmesi usulü mevcuttur²⁰⁹. Bu yüzden vilayet içinde hangi hapishanesinin tamiri lazım ise oraya ait tamirat bilgilerinin Malîye Nezareti'ne gönderilmesi gerekmiştir. Ancak Konya vilayeti içerisinde inşaatı devam eden pek çok kaza hapishanesi bulunduğu bilinmektedir. Bunun yanında bazı tamir faaliyetleri için 1000 kuruştan çok düşük derecedeki meblağlar içinde tahsisat istenilmektedir. Bu sorunun çözülmesi için vilayet merkezine 10.000 kuruşluk bir tahsisat gönderilmesi istenmiştir. Böylece Konya vilayetinden diğer kazalara gereken meblağ gönderilebilecek ve hapishane tamiri için izin istenmesinden tahsisat gönderilene kadar geçen zaman beklenilmemiş olacaktır. Konya valiliğinden gönderilen yazıda vilayet dâhilinde acilen tamir edilmesi gereken yerlerin 10.000

²⁰⁵ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 16.

²⁰⁶ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 18.

²⁰⁷ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 17.

²⁰⁸ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 19.

²⁰⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 12.

kuruşluk tahsisatın gönderilmesi ile ıslah edilebileceği ve böylece hapishaneler sorununun çözüme kavuşturulacağı ifade edilmiştir²¹⁰.

Ancak istenilen bu paranın gönderilmediği devam eden tahsisat taleplerinden anlaşılmaktadır. Hatta Konya vilayeti dâhilinde bulunan hapishane inşaatları tahsisat yetersizliği nedeniyle kimi zaman yarım bırakıldığı bilinmektedir. Vilayet yetkilileri bu sorunu çözmek için vilayet gelirlerinin bir kısmının tamir ve inşaat faaliyetlerinde kullanılması yöntemini başvurmuşlardır. Bunun yanında yıkılan kale duvarlarındaki taşlar yeni hapishane inşaatında kullanılmış ve mahkûmlar hapishane inşaatlarında çalıştırılarak masraflar en aza indirilmeye çalışılmıştır²¹¹.

1912 senesinde Konya vilayetinden gönderilen bir telgrafta inşaat masraflarını karşılamak için yeni çözüm arayışlarına girildiği görülmektedir. Bazı kaza ve bölgelerde hükümetin şanına uygun hapishanelerin olmadığı birer virane ve harabe halinde olan hükümet konaklarının ya da hapishane olarak kullanılmaya elverişli olmayan binaların kiralanmak suretiyle temin edildiği belirtilerek bu soruna bir çözüm bulunmak istenmiştir. Bu doğrultuda maddi durumu kötü olan kazalardaki inşaat masraflarının devlet tarafından karşılanması, ancak nispeten daha iyi durumda olan kazalarda ahalinin yardımına başvurulması gerektiği ifade edilmiştir. Ahaliden yardım edecek kadar maddi durumu iyi olanların, hapishane ihtiyaçlarının bir kısmını karşılaması istenmiş, eksik kalan paranın da devlet tarafından tahsis edilebileceği belirtilmiştir. Bu şekilde kazalara birer hükümet konağı ve hapishane yaptırılabilceği ifade edilmiştir. Ayrıca acilen tamir edilmesi gereken kaza hapishanelerinin bulunduğu belirtilmiş ve bu kazalar da yapılması planlanan inşaatlar için gerekli olan tahsisatın bir sonraki sene bütçesinden alınıp tamiratın tamamlanması gerektiği bildirilmiştir. Bu tedbirler sayesinde hapishaneler hakkında uzayıp giden şikâyetlerin birkaç sene içerisinde ortadan kaldırılabileceği ve hükümetin şanı muhafaza edileceği belirtilmiştir²¹². Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen cevapta yapılması planlanan düzenlemelerin gerekliliği ve hapishane inşasının önemine vurgu yapıldıktan sonra ahaliden yardım istenmesinin uygun olmadığı belirtilmiştir. Ancak ahaliden zengin kişilerinin kendi gönül rızalarıyla yardım etmelerine bir itiraz olmayacağı ifade edilmiştir. Hükümetin en kısa sürede sorunun icabına bakacağı ve bunun için aciliyet sırasına göre hapishaneye ihtiyacı olan birkaç kazanın belirlenmesi istenmiştir²¹³. Ahaliden yardım talep edilmesi belki o esnada hükümetin yükünü bir nebze hafifletecek olsa da hükümetin otoritesine ve şanına gölge getireceği düşünülmüştür. Osmanlı Devleti'nin bütçesi bütün hapishanelerin yeni baştan tanzim edilmesine uygun olmadığı için, en çok tamire ihtiyaç duyulan bölgeler tespit edilmiş ve zaruri ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmıştır.

Konya vilayeti dâhilinde bulunan kaza ve sancak hapishanelerinde yapılacak tamirlerin tamamı için Dâhiliye Nezaretine ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Hem maddi yetersizlikler yüzünden hem

²¹⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 15

²¹¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 112/7, lef. 4.

²¹² BOA, DH. MB. HPS, nr. 36/3, lef. 2.

²¹³ BOA, DH. MB. HPS, nr. 36/3, lef. 1.

de merkezi otoritenin etkisini her daim hissettirmek amacıyla bütün tamir ve inşa faaliyetleri sıkı bir denetim altında tutulmuştur. Hangi kaza hapishanesinde tamire girişileceğinin ne kadar tahsisata ihtiyaç duyulduğunun yanında inşaatta hangi malzemelerin kullanılacağı, kullanılacak taş ve ağaçların boyutları hatta kaç çivinin çakılacağına kadar bütün tamir faaliyetleri denetlenmeye çalışılmıştır²¹⁴. Tamiratla ilgili ayrıntılı bilgilerin sunulmadığı durumlarda istenilen paranın verilmesi merkezi idare tarafından reddedilmiştir. Kazaların kendi imkânlarıyla yapmak istedikleri inşaat ve tamir faaliyetleri de merkezi yönetimin iznine tabi tutulmuştur. Kaza hapishanelerinde yapılması planlanan bütün yenilikler hapishane yönetimi tarafından merkeze bildirilmiş ve izin istenmiştir. Hapishanelerde izin istenmeden tamir faaliyetlerine girişildiği zamanlarda yetkililer sert bir şekilde cezalandırılmıştır. Ayrıca değinilmesi gerek bir diğer konuda inşaat malzemeleridir. Vilayet dâhilinde bulunan hapishanelerin inşaatında genellikle daha ucuz olan ağaç, taş ve toprak malzemeler kullanılmıştır. Ancak dayanıksız olan bu malzemelerden yapılan hapishaneler kısa sürede harap olmuş ve yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bunun üzerine yeni tamir faaliyetlerine girişilmiştir. Ancak tamir esnasında da aynı malzemelerin kullanılması soruna kökten bir çözüm getirememiştir. Aksine hapishanelerdeki fizikî eksiklikler süreklilik arz eden bir sorun haline gelmiştir. Buna rağmen gerek malzemelerin temininde, gerek inşaatlarda çalışacak ustaların ücretlerinin ödenmesinde ciddi zorluklar yaşanmıştır.

1. Antalya Sancağı Hapishanesi

Kaş Hapishanesi

1902 yılında Kaş kazasında bir inşaat faaliyetine rastlanmaktadır. Son dere harap bir vaziyette bulunan hapishanenin tamir edilmesi gerektiği kaza kaymakamlığından gönderilen bir yazıda ifade edilmiştir. Binanın yıkılmak üzere olduğu belirtilmiş ve mahkûmların çeşitli sağlık problemleriyle mücadele ettikleri bildirilmiştir. Hapishanede tamir faaliyetlerinin başlatılması için gerekli tahsisatın gönderilmesi istenmiştir²¹⁵. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen cevapta gerekli tahsisatın gönderilmesine izin verilmiştir. Ancak hapishanede devam eden tamir faaliyetleri bilindiği için bir önceki senenin tamirat bütçesiyle bir sonraki senenin tamirat bütçesinin ayrılması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca bütçeler arasında izinsiz para nakli yapılması yasaklanmıştır²¹⁶. Her sene için ayrılan tahsisatın o sene içinde yapılan inşaatta kullanılması gerektiğinin altı çizilmiştir.

²¹⁴ BOA, DH. MB. HPS, nr. 116/38, lef. 1-14.

²¹⁵ BOA, BEO, nr. 179631, lef. 1.

²¹⁶ BOA, BEO, nr. 179631, lef. 2.

2. Burdur Sancağı Hapishanesi

1902 tarihli bir havalenam ile sancak ve kaza hapishanelerinin de tamir girişimlerine başlanmıştır²¹⁷. Burdur hapishanesi tamire ihtiyaç duyan mahallerden birisidir. Burdur hapishanesi idaresi tarafından hapishanenin sadece 100 kişiyi istihdam edebilecek bir vaziyette olduğu halde çoğunluğu cinayetle mahkûm olan 200 kişinin bulunduğu bildirilmiştir. Olağanüstü bir izdihamın olduğu hapishanede asayişsizlikler baş gösterdiği ifade edilmiştir. Azılı suçluların bu kalabalık içerisinde zapt edilmesi zaten mümkün değilken bir de hapishanenin köhne ve harap bir durumda olması işleri iyice zorlaştırdığı belirtilmiştir. Fizikî yetersizlikler nedeniyle mahkûmların muhafazasını sağlamak için jandarmaların geceli gündüzlü nöbet tutmaya mecbur edildiği Hapishane müdürlüğünden bildirilmiştir. Mevcut durumun düzeltilmesi için Burdur hapishanesinin yeniden inşa edilmesi istenmiştir. Kaza kaymakamlığından gönderilen bir yazıyla 1902 bütçesine yapılacak ilave tahsisat ile inşaata izin verilmesi talep edilmiştir. Bir an önce tahsisat izni verilmezse inşaat faaliyetlerine girilemeyeceği bildirilmiştir. İstenilen meblağın inşaat sezonundan önce gönderilmesi istenmiştir. İnşaat hazırlıklarının yaz mevsimi başında tamamlanması gerektiği ifade edilmiştir. Yaz aylarının başına kadar inşaat hazırlıkların yapılamaması, gerekli malzemenin temin edilememesi ve inşaata başlanamaması durumunda inşaat mevsiminin geçeceği ve inşaatın bir sonraki seneye kalacağı söylenmiştir. Eğer inşaata bir an evvel başlanmaz ise tamir faaliyetlerinin tamamlanamayacağı ve hapishanenin fizikî koşullarının düzenlenemeyeceği ifade edilmiştir. Bu durum da ise mahkûmların dar ve havasız koşullarda aşırı kalabalık içerisinde bulunmaları nedeniyle salgın hastalıkların ortaya çıkabileceği belirtilmiştir. Ayrıca hapishanede ortaya çıkma ihtimali bulunan tek tehlikenin salgın hastalıklar olmadığı bildirilmiştir. Bunun yanında harap vaziyette bulunan hapishane duvarlarının kolaylıkla aşılabileceği ifade edilmiş, mevcut fizikî koşullar iyileştirilemezse firar girişimlerinin gerçekleşme ihtimalinin de yükseleceği belirtilmiştir²¹⁸.

Burdur hapishanesinde 1902 tarihinde inşa faaliyetlerinin başlatıldığı ancak tahsisat yetersizliği nedeniyle tamamlanamadığı bilinmektedir²¹⁹. Burdur kazası kaymakamlığından yarım kalan tamirlerin tamamlanması için hapishane inşaat masrafında kullanılacak paranın 1902 yılı içerisinde gönderilmesi istenmiştir²²⁰. Bu istek üzerine Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen bir yazıda devam etmekte olan Burdur hapishanesi inşaatı masrafları için kimi zaman bir sonraki senenin bütçesinin ilave istendiğinin tespit edildiği ifade edilmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti tarafından 1902 senesi bütçesiyle bir sonraki sene bütçesi ayrılmış ve bunlar arasında devam etmekte olan tamirde kullanmak için izinsiz para nakli yapılması yasaklanmıştır. Her sene için ayrılan

²¹⁷ BOA, BEO, nr. 143254, lef. 1.

²¹⁸ BOA, DH. TMİK. S, nr. 53/15.

²¹⁹ BOA, BEO, nr. 179631, lef. 1.

²²⁰ BOA, BEO, nr. 179631, lef. 1.

tahsisatın o sene zarfında yapılan inşaatta kullanılması gerektiği ifade edilmiştir²²¹. Burdur kazasındaki tamir faaliyetlerin 1904 yılında da devam ettiği anlaşılmaktadır. Öyle ki Kaza kaymakamlığından 1904 yılı başlarında hapishane tamirâtı için bütçeye ilave tahsisat istenmiştir²²².

1904 yılından sonraki süreçte de Burdur kazası hapishanesindeki tamir faaliyetleri peyderpey gerçekleşmiştir. 1914 sonlarında hapishane müdüriyetinden gönderilen bir yazıda Burdur hapishanesinde aktif tamir çalışmalarının olduğu tespit edilmiştir. Hapishane idaresi koğuş kapılarının kırıldığını, sövelerinin yerinden çıktığını ve buna bağlı olarak güvenliğin sağlanamadığını ifade etmiştir. Kapıların bir an evvel değiştirilmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca koğuş duvarlarının sıvasının dökülmesinin de yeni bir tamir ihtiyacını doğurduğu bildirilmiştir. Burdur kaymakamlığının gönderilen yazıda tamir ihtiyacının aciliğine vurgu yapmış ve tahsisat gönderilmesi istenmiştir. Durumun vahametini anlayan Dâhiliye Nezareti hapishanenin tamir edilmesi için başlangıçta 86 kuruşluk bir tahsisatın gönderilmesine izin vermiştir²²³. Bu tahsisatın sancağa ulaşmasından sonra tamir faaliyetlerine başlanmıştır.

Tefenni Hapishanesi

Tefenni kazası hapishanesinde de 1901 yılından itibaren bazı tamir faaliyetlerinin olduğu bilinmektedir. Ancak Tefenni hapishanesi için istenilen tahsisatın Burdur sancağı hapishanesi ile birlikte talep edildiği görülmektedir. Öyle ki 1902 senesinde her iki hapishanenin tamirat tahsisatı için toplam 1 milyon 943 bin 600 kuruşa ihtiyaç olduğu bildirilmiştir. Ancak 1902 senesinde devlet bütçesinin bu kadar yüksek miktardaki meblağı karşılayamayacağı cevabı alınmıştır. Buna rağmen Tefenni kazası kaymakamlığından sık sık tamirat için tahsisat havalesi istenmiştir. İnşaat mevsimi olan yaz ayları gelmeden tamirat için gerekli olan paranın gönderilmesi talep edilmiştir. Böylece inşaat hazırlıklarının kış aylarında tamamlanıp yaz başında hemen tamir faaliyetlerine girişilebileceği ifade edilmiştir. Bir yandan tahsisat isteyen kaza kaymakamlığı diğer taraftan Dâhiliye Nezareti'nden inşaat için izin belgesi alınmaya çalışılmıştır.

Ancak gönderilen telgraflara herhangi bir cevap gelmemesi üzerine hapishanenin mahkûmları zapt edememesi sorunu ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine hapishane idaresi asayişsizlik ve firar gibi durumların meydana gelmesini engellemek için çözümü kendisi bulmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda mahkûm muhafazasını sağlayan jandarmaların sayısının arttırılması yolu tercih edilmiştir. Başlangıçta faydalı olan bu uygulamanın çok da mantıklı bir girişim olmadığı kısa süre içerisinde anlaşılmıştır. Öyle ki jandarma istihdamı için ek bir bütçeye ihtiyaç duyulmuştur. İlave masrafla jandarma istihdam edileceğine kaza için ayrılan bütçeye küçük bir ekleme yapılarak bir an önce hapishane tamiratına başlanmasının daha mantıklı bir uygulama olacağına karar verilmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye

²²¹ BOA, BEO, nr. 179632, lef. 2.

²²² BOA, DH. TMIK. S, nr. 53/15.

²²³ BOA, DH. MB. HPS, nr. 116/38, lef. 7.

Nezareti'ne gönderilen bir telgrafname de mevcut durum açıklanmış ve gönderilecek tahsisatla asayiş sorunlarının ortadan kaldırılacağı ve jandarma maaşları gibi süreklilik arz eden masrafların da önüne geçilebileceği ifade edilmiştir. Bunun üzerine kazaya bir miktar tahsisat gönderilmiştir.

1901 yılında başlayan hapishane tamiri 1904 yılına kadar devam etmiştir. Kaza kaymakamlığından 1904 yılında tamir faaliyetleri için bütçeye ilave tahsisat eklenmesi istenmiştir. İstenilen tahsisatın gönderilmesine izin verilmiş ve Tefenni kazasında tamir faaliyetleri devam etmiştir²²⁴. Ancak kaza hapishanesinin yapılan tamirlerle muntazam bir hale getirilebildiğini söylemek mümkün değildir. Hemen her yıl kaza hapishanesinin tamir edilmesine yönelik yeni ihtiyaçlar doğmuştur.

3. Isparta Sancağı Hapishanesi

Isparta sancağı hapishanesinde bir takım tamir faaliyetlerin yapıldığı bilinmektedir. 1912 yılında kaza kaymakamlığından gönderilen bir yazıda hapishanenin mahkûm yoğunluğu nedeniyle harap bir hale geldiği ifade edilmiştir. Hapishane binasının korunaklı olmadığı ve mevcut muhafaza duvarlarının yıkılmak üzere olduğu bildirilmiştir. Acilen hapishanenin tamiri yapılmazsa mahkûmların zapt edilemeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca mahkûmlar arasında çeşitli sağlık problemlerinin baş göstermesinin tehlikeli sonuçlar doğuracağına değinilmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen cevapta 665 kuruşun Isparta'daki acil tamir ihtiyacını karşılamak için gönderileceği ifade edilmiştir. Tamir faaliyetleri başladıktan sonra Isparta kaymakamlığından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda hapishanesinde devam etmekte olan tamir masraflarını karşılamak amacıyla 1912 senesinde hapishanenin temel ihtiyaçlarının giderilmesi için gönderilen altı aylık tahsisattan bir takım harcamalar yapıldığı ve bu tahsisattan yalnızca 500 kuruş kaldığı bildirilmiştir²²⁵.

Karaağaç Hapishanesi

1911 yılında son derece harap ve virane bir halde bulunan Karaağaç hapishanesinin ıslahı zorunlu görülmüştür. Fizikî yetersizlikler nedeniyle mahkûm sağlığının bozulmuş olması hapishanenin ıslahı meselesini gündeme getirmiştir. Hapishane müdürlüğünden gönderilen bir telgrafta gerekli önlemler alınmazsa sağlın hastalıkların baş göstereceği uyarısında bulunulmuştur. Ayrıca kaza kaymakamlığından gönderilen yazıda fizikî eksiklikler nedeniyle güvenlik zafiyetinin ortaya çıktığı ifade edilmiş ve hapishanede düzenin sağlanabilmesi için gereken tamirlerin yapılmasının zaruri olduğu belirtilmiştir. Bu açıklamalardan sonra tamir masrafları için tahsisat talebinde bulunulmuştur. Uzun süre bu talebe cevap gelmeyince gönderilen bir başka telgrafta vilayetin diğer kazalarında da aynı derecede tamire muhtaç hapishanelerin bulunduğu belirtilmiştir. Kaza yetkilileri, devlet ekonomisinin son derece kötü olduğunun farkında olduklarını ve her geçen günün artan hapishane tamir faaliyetlerinin bir külfet olarak hazineyi zorladığını bildiklerini ifade etmişlerdir. Ancak en azından 20

²²⁴ BOA, DH. TMIK. S, nr. 53/15.

²²⁵ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 20.

bin kuruşluk bir tahsisat verilirse kaza hapishanesinin içinde bulunduğu kötü koşullarının iyileştirileceği bildirilmiştir. Bu tahsisatla acilen tamir edilmesi gereken yerlerin tamirinin yapılacağı belirtilmiştir. Karaağaç hapishanesinin acil tamir edilmesi gereken yerlerinin masrafı için 20 bin kuruşun tertip edilmesi Dâhiliye Nezareti tarafından kabul edilmiş ve tahsisatın gönderilmesi için Malîye Nezareti'ne yazı gönderilmiştir. İstenilen meblağın kazaya gönderilmesinden hemen sonra hapishanenin tamiri başlatılmıştır²²⁶. Tamir faaliyetlerinin kısa sürede tamamlanıp Karaağaç hapishanesinin moderne en yakın şekilde düzenlendiği 1913 yılına ait bir keşifnameden anlaşılmaktadır²²⁷.

4. Niğde Sancağı Hapishanesi

Niğde sancağı merkezine yakın bir mevkide bulunan kale hapishanesinde farklı tarihlerde bazı tamir faaliyetleri gerçekleşmiştir. 1914 yılında sancak hapishanesinden gönderilen bir yazıda koğuşların harap vaziyette olduğu ve mahkûm sağlığının korunamadığı ifade edilmiştir. Koğuşların yanında abdesthânenin tamir edilmesinin ve yıkılmak üzere olan kirişlerin yeniden yapılmasının gerektiği belirtilmiştir. Hapishanede yapılması düşünülen tamir faaliyetleri için Dâhiliye Nezareti'nden 840 kuruşluk bir tahsisat talep edilmiştir. Tamirin zarureti nedeniyle istenilen meblağ gönderilmiş ve tamir faaliyetlerine başlanmıştır. Ancak kısa süre sonra Niğde kaymakamlığından gönderilen bir yazı ile tamiri devam eden Niğde hapishanesinin üst katına harç yetmediği bildirilmiştir. Ayrıca malîyeti azaltmak amacıyla abdesthâne için saç borular yerine taştan imal edilen boruların ve olukların kullanıldığı buna rağmen gönderilen tahsisatın yeterli gelmediği ifade edilmiştir. Taş olukların kullanımı mümkün ise de taş borularla istenilen seviyede bir iyileştirmenin yapılamadığı belirtilmiştir. Bunun yanında toprak kullanılarak yapılan sıvaların üzerinin harç ile kaplanmasının gerektiği ifade edilmiştir²²⁸. Dâhiliye Nezareti bu açıklamalar üzerine gerekli tahsisatın gönderilmesine izin vermiştir. Ancak gönderilen tahsisat ile tamir faaliyetleri başlamış olsa da tam manasıyla bitirilememiştir. Öyle ki 1915 Şubat ayında kaza kaymakamlığından gönderilen bir yazıda zemin parkelerinin harap bir halde olduğu ifade edildikten sonra tamirin zarureti bildirilmiştir. Koğuşlardaki döşeme tamirinin yapılması için 575 kuruş ilave tahsisat gönderilmesi talep edilmiştir. Dâhiliye Nezareti istenilen miktarı biraz yüksek bulmuş ancak tamirin zarureti bildiği için ilave olarak 336 kuruşun gönderilmesine izin vermiştir²²⁹.

Aksaray Hapishanesi

Aksaray kaza hapishanesinde de bazı tamir faaliyetlerinin yapıldığı görülmektedir. Son derece kötü durumda olan kaza hapishanesinin mahkûm sağlığını tehdit ettiği kaza kaymakamlığından

²²⁶ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 1.

²²⁷ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 27.

²²⁸ BOA, DH. MB. HPS, nr. 116/38, lef. 8.

²²⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 116/38, lef. 12.

bildirilmiş ve bir an evvel fizikî şartların iyileştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti'nden gerekli tahsisat gönderilmiş ve 1914 yılının baharında Aksaray hapishanesi inşa ve tamir faaliyetlerinin başlatılması gerektiği ifade edilmiştir²³⁰.

Bor Hapishanesi

Bor kazası hapishanesinde bir takım tamir faaliyetlerinin bulunduğu bilinmektedir. Bor kazası kaymakamlığından gönderilen bir telgrafnamede hapishanede baş gösteren salgın hastalıkların önlenmesi ve mahkûm sağlığının korunması için hapishanenin bütün duvarlarının badana yapılması gerektiği bildirilmiştir. Hem salgın hastalıkların yayılmasını engellemek ve hem de hapishane temizliğini sağlamak için duvarların kireçlenmesinin zaruri bir ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir. Hapishanenin surumu açıklandıktan sonra duvarların her bir metresinin boyanması için 1 kuruşa gerek duyulduğu belirtilmiştir. Bu masrafların karşılanması için 1914 sonlarında Dâhiliye Nezareti'nden 570 liralık tahsisat istenmiştir. Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen cevapta istenilen 570 kuruşluk tahsisattan 435 kuruşunun gönderilmesinin kabul edildiği bildirilmiştir²³¹. Tamir çalışmaları başlatıldıktan sonra hapishanede beklenmedik bir durum ortaya çıkmıştır. Öyle ki tamir faaliyetleri esnasında hapishanesinin altında bir su kuyusunun bulunduğu tespit edilmiştir. Bunun üzerine hapishane zeminin delinip kuyunun kullanıma uygun olup olmadığının belirlenmesi için çeşitli çalışmalar başlamıştır. Kuyu bulunduktan sonra zeminin tekrar tamir edilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Aynı zamanda hapishanedeki bazı duvarların yeniden yapılmasının zorunluluğu da ortaya çıkınca başta istenen 570 kuruşun eksiksiz gönderilmesi gerektiği Bor kaymakamlığından gönderilen bir yazı ile ifade edilmiştir. Bu açıklamalar üzerine Dâhiliye Nezareti istenilen tahsisatın eksiksiz olarak gönderilmesine izin vermiştir. Tahsisatın gönderilmesinden sonra Bor hapishanesinin badanası için 10 ton kireç alınmış ve yeniden yapılacak muhafaza duvarlarının 90 metre boyunda 6 metre yüksekliğinde olması gerektiğine karar verilmiştir²³².

Ürgüp Hapishanesi

Ürgüp Hapishanesinde tamir faaliyetlerinin başlatılmasının gerekçesi diğer kaza hapishanelerinden biraz farklıdır. Öyle 1912 yılının Ocak ayında kaza hapishanesinden koğuş duvarını delmek suretiyle 11 mahkûm firar etmiştir. Bunun üzerine hapishanenin tamir edilmesi konusu gündeme gelmiştir. Firar hadisesinden sonra merkezden gönderilen teftiş heyeti firara sebebiyet veren olayları araştırırken kaza hapishanesinin çok harap bir vaziyette olduğunu da tespit etmiştir. Hapishanenin acilen tamir edilmesi gerektiği yapılan bu teftişler sonucunda anlaşılmıştır. Ayrıca Ürgüp hapishanesi müdürlüğünden gönderilen bir yazıda hapishanede meydana gelen firar hadisesinin esas sebebi binanın korunaklı olmaması olarak gösterilmiştir. Hapishanenin inşaat ve tamir için

²³⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 112/7, lef. 10.

²³¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 116/38, lef. 8.

²³² BOA, DH. MB. HPS, nr. 116/38, lef. 9.

yeterli tahsisat gönderilmez ise her zaman yeni sıkıntıların doğacağı ifade edilmiştir. Hapishanedeki düzenin sağlanıp, muhafaza sorununa kökten bir çözüm getirilmesi için tamir ve inşaat şarttır denilmiştir²³³. Planlanan muntazam bir hapishane inşa edilene kadar mevcut hapishanenin mümkün mertebe tamir edilerek mahkûmların muhafazasının sağlanması için 1912 yılının Ocak ayında 20 bin kuruşluk tahsisat gönderilmesi istenmiştir. Ancak Dâhiliye Nezareti'nden yazılan bir yazıda firar eden mahkûmların deldikleri duvarının 200 kuruşla tamir edilebileceğinin yapılan araştırmalar sonucunda tespit edildiği ifade edilmiştir. Bu paranın sancağa tamiratlar için daha önce gönderilen 1000 kuruşun içinden temin edilmesi istenmiştir. Fakat kazadan gönderilen cevapta bu 1000 kuruşun tamamen harcandığı ve duvar tamiri için para kalmadığı belirtilmiş ve ilave tahsisat gönderilmesinin zarureti değinilmiştir²³⁴. Bunun üzerine durumun ciddiyetini kavrayan Dâhiliye Nezareti firar nedeniyle yıkılan duvarların acilen tamir edilip, binanın sağlamlaştırılması için gerekli olan 20 bin kuruş tahsisatın gönderilmesine izin vermiştir. İstenilen para kazaya ulaştıktan sonra tamir faaliyetlerine başlanmıştır²³⁵.

Ürgüp hapishanesinde tamir faaliyetlerinin başlamasının ardından Ürgüp'te meydana gelen durumun vilayetteki bütün kaza hapishaneleri için geçerli olduğu anlaşılmıştır. Mevcut hapishanelerin durumları incelendiğinde, hapishane isyanlarından, firar olaylarına kadar bütün güvenlik zafiyetlerinin fizikî muhkemlikle alakalı olduğu görülmüştür. Bunun üzerine hapishanelerde ortaya çıkan sorunların tamir ile değil modern tarzda inşa edilecek yeni hapishaneler ile çözülmesi gerektiği düşünülmüştür. 1912 yılında başlayan tamir faaliyetlerinin akabinde Konya valiliğinden gönderilen bir telgrafname de vilayet dâhilinde bulunan kaza hapishanelerinin en çok tamire ihtiyacı olandan başlanmak kaidesiyle hapishanelerin yeniden yapılandırılması veya merkezi yönetim tarafından belirlenen plana uygun olarak kazalarda yeni hapishaneler inşa edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu tamir ve inşaat faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için bir sonra ki sene bütçesinin özenle düzenlenmesi ve tahsisat ilavesi yapılması gerektiği belirtilmiştir²³⁶. Tamir faaliyetlerinin devam ettiği ancak yeni bir hapishane inşaatının yapılmadığı bilinmektedir.

Hapishanelere yönelik tamir faaliyetleri sık sık gündeme getirilmiş ve hapishanelerin iyileştirilmesi için çeşitli önlemler alınmaya çalışılmıştır. Ancak istenilen sonuç bir türlü alınamamıştır. Neredeyse her yıl tamir faaliyetleri yapıldıysa da eksiklikler bir türlü giderilememiştir. Bunun en önemli nedeni her geçen gün artan mahkûm ve tutuklu sayısıdır. Kapasitesinin çok üstünde mahkûm istihdam etmeye çalışan hapishaneler izdihama dayanamamıştır. Duvarların çökmesi, tavanın akması ve çatı kiremitlerinin düşmesi, abdesthâne su borularının patlaması, lağım giderlerinin tıkanması, kapıların ve pencerelerin kırılması, kapı ve pencerelere parmaklık takma ihtiyacının

²³³ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 7.

²³⁴ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 10.

²³⁵ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 4.

²³⁶ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 5.

doğması, muslukların bozulması, zemin parkelerinin parçalanması, duvar sıvalarının dökülmesi, badana ihtiyacı, binayı ayakta tutan kolonların hasar görmesi, zeminin ve duvarların mahkûmlar tarafından delinmesi, temel tamir ihtiyaçlarını doğurmuştur. Hapishane inşaatında daha çok kerpiç kullanılmıştır. Toprak ve taştan imal edilen binaların yıkılması daha kolay olduğu için hapishaneler sürekli tamire ihtiyaç duymuştur. Ancak tamir esnasında da aynı malzemeler kullanılmıştır. Demir yerine taş tercih edilmiş, çimento harç yerine toprak harç kullanılmak durumunda kalınmıştır. Bu da istenilen sonuçların alınmasını engellemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONYA VİLAYETİ HAPİSHANELERİNDEKİ MAHKÛMLAR VE HAPİSHANE GÖREVLİLERİ

A. MAHKÛMLAR

1. Suç Çeşitleri ve Mahkûmlara Dair İstatistikler

Konya vilayetindeki mahkûmlar tutuldukları hapishanelere ve koğuşlara yerleştirilme hususunda suçlarının derecesine göre ayrılmaya çalışılmıştır. Cinayet gibi ağır suçlardan mahkûm olanlar Konya merkez vilayet hapishanesine gönderilirken, hafif suçlardan hüküm giyenler bulundukları bölgelerin hapishanelerinde tutulmuşlardır. Kanunlara göre mahkûmların suçları üç ana başlık altında toplanmıştır. Adam öldürme ve zina gibi suçlar cinayet, vurma, yaralama, hırsızlık gibi suçlar cünha kapsamında yer almıştır. Kabahat ise daha çok hafif suçları ve para cezalarına yönelik suçları içine almıştır. Bir meslek veya zanaatın yapılmasına ara verilmesi gereken suçlardır. Kanunlara göre cinayet suçu ile yargılananlara idam, müebbet hapis, müebbet sürgün, geçici kürek, rütbenin elinden alınması, ömür boyu memuriyetten men edilmek ve medeni haklardan mahrum bırakmak gibi ağır cezalar verilmiştir. Cünha suçundan yargılananlara bir haftadan üç yıla kadar hapis, geçici sürgün, memuriyetten atılma ve para cezası verilmiştir. Kabahat suçundan yargılananlara ise hafif hapis ve hafif para cezaları verilmiştir²³⁷. Ağır ceza mahkûmları çoğunlukla olarak merkez vilayet hapishanelerinde tutulmuştur. Cünha ile mahkûm edilenler liva hapishanelerine gönderilmiş, kabahat ile mahkûm olanlar ise bulundukları kazada hapsedilmiştir. Ancak yoğunluk, mahkûm istihdam sorunu, sevk esnasında yaşanan problemler yüzünden kazalarda cinayet mahkûmlarının tutulması örneğine de rastlanılmıştır.

Konya vilayeti hapishaneleri ile ilgili yaptığımız araştırmalarda mahkûmlar hakkında tutulan yoklama cetvellerine ulaşılmıştır. Cetvellerde tutuklular mahkûm ve mevkuf yani tutuklu olarak ikiye ayrılmıştır. Bunlar suç çeşitlerine göre sıralanmıştır. Ayrıca yoklama cetvellerinde kadın mahkûm ve tutuklulara ait bilgilere de yer verilmiştir. Suçluların sayısal durumu belirlenmek amacıyla tutuklu ve hükümlülere dair dört aylık dönemlerde kayıtlar oluşturulmuş ve merkeze düzenli olarak gönderilmiştir. Bir yıl içerisinde üç kez yoklama yapılmıştır. Birinci yoklama Mart başından Haziran sonuna kadar olan dönemi, ikinci yoklama Temmuz başından Ekim sonuna kadar olan dönemi ve üçüncü yoklama Kasım başından Şubat sonuna kadar olan dönemi içine almıştır. Ancak bu cetvellerin muntazam olarak gönderildiğini söylemek mümkün değildir. Öyle ki kimi zaman kazalara ait cetveller yılda bir kez gönderilirken kimi zaten üç kez gönderilmiş kimi zamanda hiç gönderilmemiştir. Çalışmamız dâhilinde Konya vilayetine ait mahkûm yoklama cetvelleri 1912, 1914, 1915, 1916 ve

²³⁷ Şen, *Osmanlı'da Mahkûm*, s. 18.

1917 senelerinde gönderilmiştir. Ayrıca 1913 senesine ait bir keşif defterinde o yıl hapis bulunan mahkûmların sayısına ulaşılmıştır. Ancak mahkûmların yalnızca kadın ve erkek şeklinde ayrıldığı için işlenen suçun cinsine ve dağılımına ulaşılamamıştır. Bunun yanında Konya merkez hapishanesinden gönderilen bazıları yoklama cetvellerinin aylara göre tasnif edilmesinden dolayı tabloda da ay ay verilmiştir. Aşağıda verilen tablolarda yıllara göre Konya vilayeti dâhilindeki hapishanelerin içinde barındırdığı hükümlü ve tutuklu sayısına ve bunların işledikleri suçun cinsine ulaşmak mümkündür. Ayrıca aynı yıla ait yoklama cetvelleri arasında farklılık bulunduğu durumlarda yoklama cetvelinin sayısı bildirildikten sonra suçlulara dair bilgilere yer verilmiştir.

	1912					
Bulunduğu Hapishane	Mahkûmun İşlediği Suç			Mevkufun işlediği suç		
	Cinayet	Cünha	Kabahat	Cinayet	Cünha	Kabahat
Konya Hapishanesi	554	78	-	288	38	-
Akşehir Hapishanesi	-	35	-	2	18	-
Beyşehir Hapishanesi	-	10	-	4	1	-
Seydişehir Hapishanesi	-	6	-	-	16	-
İlgın Hapishanesi	-	17	-	-	16	-
Karaman Hapishanesi	-	31	-	6	6	-
Bozkır Hapishanesi	-	14	-	14	-	-
Ereğli Hapishanesi	-	8	-	-	10	-
Koçhisar Hapishanesi	-	14	-	-	-	-
Ermenek Hapishanesi	-	26	-	-	-	-
Antalya Hapishanesi	67	43	-	104	63	
Alanya Hapishanesi	-	15	-	3	-	-
Kaş Hapishanesi	-	1	-	5	2	-
Elmalı Hapishanesi	-	18	-	-	4	-
Niğde Hapishanesi	179	33	-	12	257	-
Aksaray Hapishanesi	2	15	-	14	4	-
Nevşehir Hapishanesi	-	14	-	10	3	-
Ulukışla Hapishanesi	-	-	-	11	3	-

Arapsun Hapishanesi	-	1	-	2	10	-
Burdur Hapishanesi	125	36	-	32	5	-
Isparta Hapishanesi	135	70	-	13	33	-
Niğde Hapishanesi	-	-	-	-	-	-
Uluborlu Hapishanesi	-	8	-	-	1	-
Tefenni Hapishanesi	-	3	-	6	16	-
Ürgüp Hapishanesi	-	16	-	2	-	-
Karaağaç Hapishanesi	17	-	-	2	63	-
Yalvaç Hapishanesi	-	4	-	-		-
Eğirdir Hapishanesi	-	5	-	3	-	-

Bulunduğu Hapishane	1913 ²³⁸
	Mahkûm Sayısı
Konya Hapishanesi	995
Ereğli Hapishanesi	46
Karaman Hapishanesi	76
Ermenek Hapishanesi	35
Akşehir Hapishanesi	89
Seydişehir Hapishanesi	45
Beyşehir Hapishanesi	35
İlgın Hapishanesi	22
Bozkır Hapishanesi	51
Bor Hapishanesi	54
Aksaray Hapishanesi	145
Arapsun Hapishanesi	39
Ürgüp Hapishanesi	13

²³⁸ BOA, DH. MB. HPS. M, 10/15, Lef. 30.

Niğde Hapishanesi	450
Ulukışla Hapishanesi	48
Isparta Hapishanesi	268
Uluborlu Hapishanesi	25
Eğirdir Hapishanesi	24
Karaağaç Hapishanesi	38
Yalvaç Hapishanesi	25
Antalya Hapishanesi	526
Alanya Hapishanesi	58
Kaş Hapishanesi	19
Akseki Hapishanesi	28
Elmalı Hapishanesi	28
Burdur Hapishanesi	204
Tefenni Hapishanesi	43
Koçhisar Hapishanesi	46

	1914 ²³⁹					
Bulunduğu Hapishane	Mahkûmun İşlediği Suç			Mevkufun işlediği suç		
	Cinayet	Cünha	Kabahat	Cinayet	Cünha	Kabahat
Konya Hapishanesi (Kasım Ayı)	366	113	-	272	94	-
Konya Hapishanesi (Aralık Ayı)	383	114	-	358	91	-
Konya Hapishane (Ocak Ayı)	374	114	-	379	107	-
Konya Hapishanesi (Şubat Ayı)	369	94	-	373	126	-
Akşehir Hapishanesi (1. Yoklama)	-	30	1	11	3	-
Akşehir Hapishanesi (3. Yoklama)	-	23	10	5	-	-
Beyşehir Hapishanesi (3. Yoklama)	-	-	-	15	-	-

²³⁹ BOA, DH. MB. HPS, 151/29, Lef. 1- 12; BOA, DH. MB. HPS, 21/4, Lef. 4-25

Seydişehir (3. Yoklama)	-	4	-	-	3	-
İlgın Hapishanesi (1. Yoklama)	-	17	-	21	-	-
İlgın Hapishanesi (3. Yoklama)	-	1	-	18	-	-
Sultaniye Hapishanesi (3. Yoklama)	-	1	-	7	7	-
Karaman Hapishanesi (1. Yoklama)	-	274	100	39	26	25
Ereğli Hapishanesi (1. Yoklama)	-	73	-	15	8	
Ereğli Hapishanesi (2. Yoklama)	-	4	-	4	-	-
Koçhisar Hapishanesi (1. Yoklama)	10	10	22	8	-	-
Koçhisar Hapishanesi (3. Yoklama)	3	53	57	26	-	-
Bozkır Hapishanesi (3. Yoklama)	-	3	-	8	-	-
Tefenni Hapishanesi (1. Yoklama)	-	10	-	-	17	-
Isparta Hapishanesi (1. Yoklama)	117	58	3	105	-	-
Niğde Hapishanesi	140	7	-	145	-	-
Uluborlu Hapishanesi (1. Yoklama)	1	4	4	5	-	-
Eğirdir Hapishanesi (1. Yoklama)	-	1	-	-	18	-
Karaağaç Hapishanesi	-	8	-	16	-	-
Yalvaç Hapishanesi (1. Yoklama)	-	78	-	-	9	-
Arapsun Hapishanesi (1. Yoklama)	1	5	-	-	3	-
Eğirdir-Karaağaç-Uluborlu Hapishaneleri (3.Yoklama Cetveli)	2	6	5	20	-	-

	1915 ²⁴⁰					
Bulunduğu yer	Mahkûmun İşlediği Suç			Mevkufun işlediği suç		
	Cinayet	Cünha	Kabahat	Cinayet	Cünha	Kabahat
Konya Hapishanesi (Mart Ayı)	321	118	-	317	7	-
Konya Hapishanesi (Nisan Ayı)	328	147	-	272	18	-

²⁴⁰ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 22/15, lef. 2-20; BOA, DH. MB. HPS, nr. 156/77, lef. 1-18; BOA, DH. MB. HPS, nr. 157/36. lef. 1-18.

Konya Hapishanesi (Mayıs Ayı)	327	138	-	228	4	-
Konya Hapishanesi (Haziran Ayı)	160	93	-	127	2	-
Konya Hapishanesi (Temmuz Ayı)	121	51	-	105	69	-
Konya Hapishanesi (Ağustos Ayı)	124	78	-	103	84	-
Konya Hapishanesi (Eylül Ayı)	135	100	-	126	17	-
Konya Hapishanesi (Ekim Ayı)	135	93	-	89	15	-
Konya Hapishanesi (3. Yoklama)	584	306	-	356	16	-
Akşehir Hapishanesi (1.Yoklama)	-	13	2	1	10	-
Akşehir Hapishanesi (2.Yoklama)	-	24	10	5	13	18
Akşehir Hapishanesi (3. Yoklama)	-	6	-	-	7	-
Beyşehir Hapishanesi (1.Yoklama)	-	-	-	1	6	-
Beyşehir Hapishanesi (2. Yoklama)	-	-	-	1	-	-
Beyşehir Hapishanesi (3. Yoklama)	-	7	-	2	2	-
Seydişehir Hapishanesi (1.Yoklama)	-	3	-	-	1	-
Seydişehir Hapishanesi (2.Yoklama)	-	-	-	-	9	4
Seydişehir Hapishanesi (3. Yoklama)	-	-	-	-	3	16
Ilgın Hapishanesi (1.Yoklama)	-	1	-	18	-	-
Ilgın Hapishanesi (2.Yoklama)	4	-	-	-	-	13
Ilgın Hapishanesi (3. Yoklama)	-	5	-	-	9	-
Bozkır Hapishanesi (1.Yoklama)	-	3	-	8	-	-
Bozkır Hapishanesi (2.Yoklama)	-	-	-	7	-	-
Karaman Hapishanesi (2. Yoklama)	36	33	-	413	8	-
Karaman Hapishanesi (3. Yoklama)	21	5	-	105	6	-
Ereğli Hapishanesi (1.Yoklama)	-	79	-	2	-	-
Ereğli Hapishanesi (2.Yoklama)	-	1	-	2	10	-
Ereğli Hapishanesi (3. Yoklama)	1	6	-	3	5	-
Sultaniye Hapishanesi (2.Yoklama)	-	-	-	10	-	-

Sultaniye Hapishanesi (1.Yoklama)	-	2	-	-	6	-
Sultaniye Hapishanesi (3. Yoklama)	-	-	-	6	-	-
Koçhisar Hapishanesi (1. Yoklama)	3	53	57	26	-	-
Koçhisar Hapishanesi (2. Yoklama)	-	3	4	24	-	-
Koçhisar Hapishanesi (3. Yoklama)	-	7	44	20	-	-
Burdur Hapishanesi	82	26	-	7	-	-
Burdur Hapishanesi (3. Yoklama)	77	21	-	10	-	-
Tefenni Hapishanesi	-	7	-	-	18	-
Tefenni Hapishanesi (3. Yoklama)	-	1	-	15	20	-
Isparta Hapishanesi (2. Yoklama)	28	12	-	85	-	-
Isparta Hapishanesi (3. Yoklama)	38	19	-	72	-	-
Uluborlu Hapishanesi (1. Yoklama)	1	7	-	17	-	-
Uluborlu Hapishanesi (2. Yoklama)	-	4	-	22	-	-
Uluborlu Hapishanesi (3. Yoklama)	-	17	-	-	23	-
Eğirdir Hapishanesi (2. Yoklama)	-	3	-	-	-	-
Eğirdir Hapishanesi (3. Yoklama)	-	-	2	2	3	-
Karaağaç Hapishanesi (2. Yoklama)	3	6	-	15	29	-
Karaağaç Hapishanesi (3. Yoklama)	3	2	-	-	-	-
Yalvaç Hapishanesi (1. Yoklama)	-	35	30	-	9	9
Yalvaç Hapishane (2. Yoklama)	-	13	18	-	-	-
Yalvaç Hapishane (3. Yoklama)	-	-	-	8	-	-
Arapsun Hapishanesi	1	5	-	-	3	-

	1916 ²⁴¹					
Bulunduğu Hapishane	Mahkûmun İşlediği Suç			Mevkufun işlediği suç		
	Cinayet	Cünha	Kabahat	Cinayet	Cünha	Kabahat
Konya Hapishanesi (Mart Ayı)	321	118	-	317	7	-
Konya Hapishanesi (Nisan Ayı)	328	147	-	272	18	-
Konya Hapishanesi (Mayıs Ayı)	327	138	-	228	4	-
Konya Hapishanesi (Haziran Ayı)	160	93	-	127	2	-
Konya Hapishanesi (2.Yoklama)	341	104	-	168	25	-
Konya Hapishanesi (3.Yoklama)	584	306	-	356	16	-
Akşehir Hapishanesi (1.Yoklama)	-	5	-	-	8	-
Akşehir Hapishanesi (2.Yoklama)	-	13	2	1	10	-
Akşehir Hapishanesi (3.Yoklama)	-	6	-	7	-	-
Beyşehir Hapishanesi (1.Yoklama)	-	2	-	-	8	-
Beyşehir Hapishanesi (2.Yoklama)	-	2	-	-	8	-
Beyşehir Hapishanesi (3.Yoklama)	-	7	-	2	2	-
Seydişehir Hapishanesi (1.Yoklama)	-	9	-	-	3	18
Seydişehir Hapishanesi (2.Yoklama)	-	4	-	-	2	24
Seydişehir Hapishanesi (3.Yoklama)	-	-	-	16	1	-
Ilgın Hapishanesi (1.Yoklama)	-	1	-	-	3	-
Ilgın Hapishanesi (2.Yoklama)	-	2	-	-	17	-
Ilgın Hapishanesi (3.Yoklama)	-	5	-	-	9	-
Bozkır Hapishanesi (1.Yoklama)	-	-	-	14	-	-
Bozkır Hapishanesi (2.Yoklama)	-	-	-	25	-	-
Bozkır Hapishanesi (3.Yoklama)	77	11	-	26	-	-
Karaman Hapishanesi (1.Yoklama)	35	2	-	62	-	-
Karaman Hapishanesi (2.Yoklama)	39	7	-	87	6	-

²⁴¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 158/3, lef. 1-13; BOA, DH. MB. HPS, nr. 158/15, lef. 1-3; BOA, DH. MB. HPS, nr. 26/62, lef. 1-19.

Karaman Hapishanesi (3.Yoklama)	21	1	-	94	3	-
Ereğli Hapishanesi (1. Yoklama)	-	2	1	9	-	-
Ereğli Hapishanesi (2. Yoklama)	-	4	-	26	-	-
Ereğli Hapishanesi (3. Yoklama)	1	6	-	3	5	-
Sultaniye Hapishanesi (1.Yoklama)	-	-	-	1	-	-
Sultaniye Hapishanesi (2.Yoklama)	-	-	-	2	-	-
Sultaniye Hapishanesi (3.Yoklama)	-	2	-	6	-	-
Koçhisar Hapishanesi (1.Yoklama)	-	81	18	23	-	-
Koçhisar Hapishanesi (2.Yoklama)	-	28	27	29	-	-
Koçhisar Hapishanesi (3.Yoklama)	-	7	44	20	-	-
Burdur Hapishanesi (1.Yoklama)	77	21	-	10	-	-
Burdur Hapishanesi (2.Yoklama)	73	16	-	36	-	-
Tefenni Hapishanesi (1.Yoklama)	-	3	-	4	5	-
Tefenni Hapishanesi (2.Yoklama)	-	7	-	11	-	-
Tefenni Hapishanesi (3.Yoklama)	3	-	-	3	5	-
Isparta Hapishanesi (1.Yoklama)	51	22	-	58	-	-
Isparta Hapishanesi (2.Yoklama)	56	7	-	82	-	-
Isparta Hapishanesi (3.Yoklama)	38	19	-	72	-	-
Uluborlu Hapishanesi (1.Yoklama)	1	7	-	10	-	-
Uluborlu Hapishanesi (2.Yoklama)	-	9	-	12	-	-
Uluborlu Hapishanesi (3.Yoklama)	-	8	-	-	23	-
Eğirdir Hapishanesi (1.Yoklama)	-	1	-	-	6	-
Eğirdir Hapishanesi (2.Yoklama)	-	1	-	3	-	-
Eğirdir Hapishanesi (3.Yoklama)	-	-	2	2	3	-
Karaağaç Hapishanesi (1.Yoklama)	3	2	-	-	-	-
Karaağaç Hapishanesi (2.Yoklama)	2	-	-	15	-	-
Karaağaç Hapishanesi (3.Yoklama)	3	1	-	5	-	-

Yalvaç Hapishanesi (1.Yoklama)	2	18	3	15	2	5
Yalvaç Hapishanesi (2.Yoklama)	-	7	5	5	7	4
Yalvaç Hapishanesi (3.Yoklama)	-	32	-	8	-	-

	1917 ²⁴²					
Bulunduğu Hapishane	Mahkûmun İşlediği Suç			Mevkufun işlediği suç		
	Cinayet	Cünha	Kabahat	Cinayet	Cünha	Kabahat
Konya Hapishanesi	382	43	-	184	-	-
Akşehir Hapishanesi	-	7	3	3	7	1
İlgın Hapishanesi	-	7	-	-	18	-
Bozkır Hapishanesi	-	7	-	26	-	-
Karaman Hapishanesi	-	7	-	26	-	-
Ereğli Hapishanesi	-	18	-	14	25	-
Sultaniye Hapishanesi	-	-	-	-	1	13
Burdur Hapishanesi	57	8	1	43	-	-
Tefenni Hapishanesi	-	2	-	-	11	-
Isparta Hapishanesi	37	13	-	74	-	-
Uluborlu Hapishanesi	-	20	-		23	-

2. Hapishanelerdeki Firar Olayları

Hapsetme olgusunun ortaya çıktığı tarihten itibaren firar olayları da meydana gelmeye başlamıştır. Konya hapishanelerindeki mahkûmların bazıları da çekecekleri cezayı hak etmediklerini düşünmeleri ya da hapishane şartlarının elverişsiz durumunun bahane edilmesi nedeniyle hapisten kaçmaya yeltenmiştir. Firar olayları kimi zaman planlı bir hareket olurken kimi zaman da güvenlik zafiyetinden dolayı ortaya çıkmıştır. Jandarma ve gardiyanların bir anlık dalgınlıkları firar ile sonuçlanmıştır. Daha önceki başlıklarda ayrıntılı olarak değinildiği gibi Konya vilayeti dâhilinde bulunan hapishanelerin büyük çoğunluğunun derme çatma binalardan oluşması güvenlik zafiyetlerine

²⁴² BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 33/80, lef. 1-13

sebebiyet vermiştir. Harabe halinde bulunan hapishanelerde mahkûmların muhafazası oldukça güç olmuştur. Ancak firar hadisesinin önlenmesi son derece önemli ve titizlik gerektiren bir konu olarak görülmüştür. Firarların esas nedeni binalardaki hasarlar olduğu için öncelikle tamire ihtiyacı olan yerlerin düzenlenmesi istenmiştir²⁴³.

Konya vilayetindeki hapishanelerde meydana gelen firar olaylarının büyük çoğunluğu hapishanelerin fizikî eksiklerinin kullanılması suretiyle gerçekleşmiştir. Öyle ki toprak malzemeden inşa edilen hapishanelerin suçluları zapt etmesi oldukça zor olduğundan kerpiçten yapılan Ürgüp kaza hapishanesinde çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Hapishanenin harap bir vaziyette olmasından yararlanan 12 mahkûmun 1912 yılında duvarları delerek firar etmiştir. Duvarları kolaylıkla delen mahkûmlar gecenin karanlığından yararlanıp gözden kaybolmuşlardır. Bunlardan 3 tanesi kısa süre içerisinde yakalanmıştır. Diğerlerinin de kazanın her tarafında arandığı kayıtlara geçmiştir²⁴⁴. Hükümet tarafından, Ürgüp hapishanesinde gerçekleşen firar hadisesine şiddetle tepki verilmiştir. Firara sebebiyet veren etmenlerin tespit edilip, sorumluların biran evvel bulunup, cezalandırılması istenmiştir²⁴⁵. Hapishane görevlilerin bu işe karışıp karışmadığı araştırılmıştır. Merkezi yönetim tarafından firar hadisesinden mahalli memurlar sorumlu tutulmuştur. Kişisel taviz nedeniyle firarın gerçekleştiği ifade edilmiştir. Memurlarının tamamının denetim altına alınması ve yaptıkları işten sorumlu tutulmaları istenmiştir. Gevşeklik ve baştan savmacı şekilde davranan memurların hesap vermesi ve en ağır şekilde cezalandırılmaları gerektiği belirtilmiştir²⁴⁶. İstenilen ayrıntılı bilgiler üzerine, Ürgüp hapishanesinde 1912 yılında toplam 33 mahkûm bulunduğu bunlardan 14'ünün aynı koğuştaki tutulduğu bildirilmiştir. Aynı koğuştaki 14 kişiden 12'sinin firar ettiği kazadan gönderilen telgraftan anlaşılmaktadır. Firarın sebebi olarak ise güvenliği sağlayan jandarma sayısının az olması gösterilmiştir. Her jandarmanın gün içersinde 2-3 saat hapishanenin arka tarafında nöbet tuttuğu ve nöbet mahallerinden koğuşların görünmediği tespit edilmiştir. Ayrıca koğuş duvarlarının sağlam olmasının mahkûmlara gerekli fırsatı sunduğu ifade edilmiştir. Firarilerinin takibi uzun müddet devam etmesine rağmen²⁴⁷ mahkûmların neredeyse tamamı yakalanıp cezalandırılmıştır²⁴⁸. Delinen hapishane duvarlarının da acilen tamir edilmesi istenmiştir. Bunun üzerine tamir faaliyetlerine başlandığı bilinmektedir.

Benzer bir firar olayına da 1914 yılında Konya vilayeti dâhilindeki Beyşehir kazasında rastlanılmıştır. Beyşehir kazasında düzenli, tertipli ve hapishane olarak kullanıma elverişli bir bina olmadığı için Hükümet konağı yakınlarında bir bina kiralanmıştı. Kerpiçten yapılan bu köhne binanın içinde tutulan mahkûmlardan bir kısmı duvarları delmek suretiyle firar etmiştir. Firariler takibe

²⁴³ BOA, DH. MB. HPS, nr. 14/66, lef. 3.

²⁴⁴ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 4.

²⁴⁵ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 5.

²⁴⁶ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 2.

²⁴⁷ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 6.

²⁴⁸ BOA, DH. MB. HPS, nr. 2/25, lef. 10.

alınmış olsa da yakalandıklarına dair her hangi bir kayda ulaşılamamıştır. Bu firar olaylarının önüne geçebilmenin tek yolu yeni ve muntazam bir hapishane yaptırmak olarak görülmüştür. Yeni hapishane yapılamazsa bile en azından firara fırsat verilmeyecek şekilde tamirlerin yapılması istenmiştir²⁴⁹. Vilayetteki bütün kaza hapishanelerinin aynı sorunlarla uğraştığı görülmektedir. Konya vilayetindeki firarlar genellikle duvarları ya da tavanı delmek suretiyle gerçekleşmiştir. Bunun yanında mahkûmlarla yakın ilişkiler kuran gardiyanların rüşvet karşılığında dışarıdan kesici- delici aletler getirmişlerdir. Tutuklular dışarıdan gelen aletleri kullanarak bazen birbirlerini yaralamış bazen de firar için yollar açmışlardır. Öyle ki duvar ve tavan delme işlemi her hangi bir aletin yardımı olmadan pek de kolay olmayacaktır.

1918 yılında Konya merkez hapishanesinde gerçekleşen firar olayı meydana geliş süreci açısından dikkate değerdir. Hapishane için satın alınması gereken gaz, et, süt vs. bedeli olan 35 bin kusur kuruş tahsis edilememiştir. Bu nedenle hapishanenin aydınlatılması için ihtiyaç duyulan gaz alınamamış ve koğuşlar aydınlatılamamıştır. Aynı zamanda bu hadisenin Aralık ayına denk gelmesi problemlerin büyümesine yol açmıştır. Öyle ki koğuşların ısıtılması için yeterli yakacağın olmaması nedeniyle soğuktan korunmak isteyen mahkûmlar havalandırmaları içlerini taş ve toprakla doldurdıkları tencerelerle kapatmışlardır. Soğuktan korunma bahanesiyle mahkûmlar koğuşların hapishane koridorlarıyla olan bağlantısını tamamen kesmiştir. Koğuşların içerisinde kendi hallerine kalan mahkûmların, ısınmak için koğuşlardaki tahta rafları, kapı ve pencere tahtalarını söküp yakıldıkları görülmüştür. Böylece koğuş harap bir hale getirilmiştir. Gaz yetersizliği nedeniyle yeterince aydınlatılamayan koğuşların teftişi imkânsız hale geldiği için içeride gerçekleşen olaylar hapishane idarecileri tarafından fark edilmemiştir. Bunun akabinde çeşitli suçlardan dolayı tutuklanan 9 kişi bir gece yarısı tahtaları kırılan koğuş kapısının kilidini sökerek firar etmiştir. Firarilere yönelik takibat başlatılmış ancak başarılı bir sonuç alınamamıştır. Ayrıca hapishane idaresi tarafından gaz ve diğer ihtiyaç malzemelerinin karşılanamayacağı ve bu nedenle hapishanenin aydınlatılmasının mümkün olamayacağı bildirilmiştir. Gecenin karanlığında mahkûmların muhafaza edilemeyeceği, teftişinin yapılamayacağı ve hapishanede kontrolün sağlanamayacağı ifade edilmiştir²⁵⁰.

Hapishanelerin fizikî eksiklerinin yanında kimi zaman da farklı etmenler firarların tetikleyicisi olmuştur. Öyle ki II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte siyasi suçluları kapsayan bir af kanunu çıkartılınca cezasının üçte ikisini tamamlayan ve adi suçlardan dolayı tutuklu olan bütün mahkûmlar af kapsamına alınmıştır²⁵¹. Ancak daha sonra üçte iki kapsamına girmeyen mahkûmlar için yapılan protestolar

²⁴⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 14/66, lef. 2.

²⁵⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 66/62, lef. 2.

²⁵¹ Cihat Tanış, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Türkiye’de Siyasi Af (1908-1923)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış, Doktora Tezi, Konya 2016, s. 20.

sonucu af genel affa dönüştürülmüş bunun üzerine bütün hapishaneler boşaltılmıştır²⁵². Affın çıkartıldığı 1908 yılında Konya vilayetinde en büyük firar girişimi gerçekleşmiştir. Konya merkez hapishanesinde ad suçlardan dolayı mahkûm olan 1080'den fazla şahıs kendilerinin genel af kapsamında olduklarını iddia etmişler. Mahkûmlar bu gerekçeyle kapıları kırarak firara kalkışmışlardır. Firarı önlemek için görevliler silah kullanmak mecburiyetinde kalmışlardır. Mahkûmların 12'si yaralanmış 2'si ise hayatını kaybetmiştir. Firar girişimi kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Ancak bu olayda firardan çok bir hapishane isyanı görüntüsü olduğu ifade etmek gerekmektedir. Aynı tarihlerde benzeri bir eylemin İstanbul Kartal Tevkifhanesi ve Üsküdar Tevkif hanesinde de olduğu bilinmektedir²⁵³. Başlangıçta af kapsamına alınmayan tutukluların isyana teşebbüs etmiş olma ihtimali son derece yüksektir.

Ayrıca firar olayları içerisinde Konya'da 1920 yılında meydana gelen Delibaş İsyanı esnasındaki hapishanelerin boşaltılması hadisesine de değinmek gerekmektedir. Delibaş, isyanın başarıya ulaşması için Konya merkez hapishanesindeki mahkûmların serbest bırakılmasını ve bu kişilerin silahlandırılmasını istemiştir. Böylece isyancı birliklerinin sayısının ve gücünün artacağını düşünmüştür. Bu fikri uygulamaya geçirmek için hapishanenin güvenliğini sağlamaya çalışan az sayıdaki gardiyan ve jandarma etkisiz hale getirilmiştir. Hapishane kapıları ve kapıların kilitleri kırılarak çeşitli suçlardan hüküm giyen yüzlerce kişi serbest bırakılmıştır. Ayrıca çıkan arbedeler esnasında hapishane binası ateşe verilmiştir. Ancak hapishaneden çıkarılan suçlulardan çoğu Delibaş ve birliklerine katılmaktan ziyade biran evvel Konya'yı terk etme yolunu tercih etmişlerdir. İsyancıların ve azılı suçluların bir anda Konya sokaklarına dökülmesi şehirde tam manasıyla bir asayişsizliğin başlamasına sebep olmuştur²⁵⁴.

3. Hapishaneler Arası Mahkûm ve Tutuklu Nakilleri

Hapishanelerin kurulduğu tarihten itibaren çeşitli sebeplerden dolayı hapishaneler arasında mahkûm ve tutuklu nakilleri yapılmıştır. Ağır ceza almış mahkûmlarla ve hafif ceza almış mahkûmları birbirinden ayırmak, daha muhkem hapishanelerde zapt edilmesi zor olan mahkûmların güvenliğini sağlamak, oluşan izdihamı hafifletmek, asayiş sorunu çözmek, sağlık koşullarını muhafaza etmek nakil sebeplerinden bazılarıdır. Konya vilayeti dâhilinde de sık sık mahkûm nakillerine rastlanmıştır. Kimi zaman Konya'ya mahkûm gönderilirken kimi zamanda Konya'dan tutuklu sevki yapılmıştır. Çalışmamız kapsamındaki ilk sev olayı 1889 yılında gerçekleşmiştir. Kosova ve Selanik bölgesinden 48 kişinin Konya merkez hapishanesine sevk edilmesine yönelik kanun çıkartılmıştır. Bunlardan 16'sının Konya'ya geldiği bilinmektedir. Ancak Konya hapishanesinin mevcut suçluların muhafazası için yeterli olmadığı, dışarıdan gelen mahkûmların zapt edilmesinin imkânsızlığı belirtilmiştir. Bu

²⁵² İlay İleri, "Batı Gözüyle Meşrutiyet Kutlamaları ve Genel Af", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S. 14, s. 6.

²⁵³ BOA, DH. MKT, nr. 1274/30.

²⁵⁴ Önder, Mehmet *Milli Mücadelede Konya Delibaş Hadisesi*, Konya 1953, s. 147-150.

yüzden gelen 16 kişi diğer vilayet hapishanelerine gönderilmiştir. Konya’da donanımlı bir hapishane yapılanaya kadar sevk edilen mahkûmların burada istihdam edilemeyeceği belirtilmiştir.

Aynı yıl içerisinde Konya vilayetinde bulunup kürek cezasına mahkûm edilen 20 kişinin Payas ve diğer uygun bölgelerdeki hapishanelere gönderileceği ifade edilmiştir²⁵⁵. İskenderun’da bulunan Payas kalesi hapishanesine Konya’dan daha sonra tekrar mahkûm nakli yapıldığı mevcut belgelerden anlaşılmaktadır. Öyle ki, Konya merkez hapishanesi ve Niğde livası hapishanesinde cinayet suçundan tutuklu bulunan yedi kişinin hapishanelerdeki asayiş bozduğu bildirilmiş ve biran evvel gerekli muamelenin yapılması istenmiştir. Kanunları ihlal edip sürekli isyan girişiminde bulunan bu şahısların mevcut şartlar altında muhafaza edilmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Düzeni bozdukları için haklarında verilen cezaların dahi onları ıslah etmede yeterli olmaması üzerine, bu azılı mahkûmların en kısa sürede Payas’a nakil edilmelerine karar verilmiştir²⁵⁶. Mahkûmların taşkınlıkları yüzünden mahkeme kararlarının uygulanamadığı görülmüş, bunun yanında asayiş sorunları mevcut ceza kanunlarıyla çözülemeyince nakil yöntemine başvurulmuştur.

Konya’ya mahkûm nakilleri peyderpey gerçekleşmiştir. 1912 yılında Bodrum Hapishanesi’nden Konya’ya 150 kişinin nakledildiği bilinmektedir. Hatta bu mahkûmların Konya hapishanesinin masraflarının artmasına sebep olduğu ifade edilmiştir. Öyle ki 1912 yılında Konya hapishanesi için ayrılan birinci altı aylık bütçenin 250 bin kuruş olduğu ve daha sonra da bu bütçeye üç aylık masraflar için 90 bin kuruş ilave edildiği görülmüştür. Sadece merkez vilayet hapishanesinin aylık iâşe masrafının 23 bin kuruşu geçtiği belirtilerek Bodrum’dan gelen mahkûmlarla beraber masrafların arttığı, bunun yanında kaza hapishanelerinin durumu da düşünülürse ilaveten 150 bin kuruşa ihtiyaç olduğu bildirilmiştir.

Ayrıca 1914 yılında Antalya livasından Konya merkez hapishanesine mahkûm nâkiline dair yazışmaların olduğu tespit edilmiştir²⁵⁷. Cinayet ve cünhadan suçlu bulunan 188 tutuklu ve hükümlünün Konya hapishanesine sevk edilmesi gerektiği Teke sancağından bildirilmiştir²⁵⁸. Sevk edilen mahkûmlardan 34’ünün cinayet, 5’inin cünha suçundan tutuklandığı belirtilmiştir. Bu nakillerden başka 150 kadar kişinin de cinayet suçuyla itham olunduğu ancak davalarının henüz sonuçlanmadığı bildirilmiştir. Konya mahkemesinin bu zanlıların davalarına bakabileceği belirtildikten sonra, 150 kadar zanlının Teke’den Konya’ya sevki istenmiştir²⁵⁹. Zanlıların durumu bilinmemekle birlikte mahkûmlar 21 Kasım 1914 tarihinde sabah yola çıkarılmışlardır. Gelen mahkûmlar Konya ve Niğde hapishanelerinde istihdam edilmiştir. Mahkûmların ıslah edilmeleri için

²⁵⁵ BOA, DH. MKT, nr. 1611/27.

²⁵⁶ BOA, DH. MKT, nr. 1492/98.

²⁵⁷ BOA, DH. MB. HPS, nr. 105/32, lef. 3.

²⁵⁸ BOA, DH. MB. HPS, nr. 105/32, lef. 4.

²⁵⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 105/32, lef. 2.

ayrıca özen gösterilmiştir²⁶⁰. Ayrıca bu mahkûm sevkiyatı esnasında ve sonrasında ortaya çıkan masrafların karşılanması için 10.000 kuruşluk havalename gönderilmiştir²⁶¹.

Konya hapishanesinin 1918 yılında Şam hapishanesinden gönderilen mahkûmların da etkisiyle son derece kalabalıklaştığı bilinmektedir. Hem Konya hapishanesindeki izdihamı gidermek hem de mahkûmların fizikî güçlerinden yararlanmak amacıyla yeni girişimlerde bulunulmuştur. Şöyle ki Konya merkez hapishanesindeki cünha ve kabahat mahkûmlarından güçlü kuvvetli elli kişinin Gebze kaza hapishanesi inşaatında çalıştırılmak üzere Gebze'ye sevki istenmiştir²⁶². Mahkûmlardan bazıları Gebze'ye gönderilmiştir. Ancak bazı firarlar gerçekleşince bu uygulamanın sakıncalı taraflarının olduğu anlaşılmıştır²⁶³. 1918 yılında Akşehir hapishanesindeki izdiham yoğunluğunun yanında, cinayet mahkûmlarının kaza hapishanesinden tutuluyor olmasının uygun olmadığı belirtilmiştir. Bunlardan bir kısmının Gebze hapishanesi yapımında çalıştırılmak üzere sevk edilebileceği ifade edilmiştir. Ancak cinayet mahkûmlarının inşaatta çalıştırılmak üzere nakli uygun görülmemiştir. Çeşitli tehlikelere sebebiyet verilmesinden çekinildiği barızdır. Ayrıca Akşehir hapishanesinde tutulması uygun olmayan bu ağır ceza mahkûmlarının İstanbul ve Tekirdağ'a nakillerinin yapıldığı görülmüştür²⁶⁴.

Konya vilayet dâhilinde bir kazadan başka bir kazaya mahkûm nâkilinin yapılması örneği de karşımıza çıkmıştır. Ancak bu örnekte Konya mülkiye memurlarının Adliye Nezareti'nin emir ve izni olmaksızın mahpusları nakil ettikleri görülmüştür. Cinayet suçuyla yargılanan Hacı Bey namındaki bir kişinin mahkemesi henüz sonuçlanmadan ve cezası kesinleşmeden Dâhiliye Nezareti'nin izni olmaksızın önce Konya vilayeti içerisindeki hapishanelerden birinden diğerine nakil edildiği daha sonra da Sinop hapishanesine gönderildiği tespit edilmiştir. Ancak bu nakillerin hapishaneler nizamnamesinin 8. Maddesi gereğince yasaklandığı bilinmektedir. Konya'dan yapılan mahpus nâkili Adliye Nezareti tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiştir. İcraatın nizamnameye aykırı olduğu belirtildikten sonra nakiller esnasında ortaya çeşitli asayişsizliklerin çıkabileceği de ifade edilmiştir. İzinsiz mahkûm naklinde görev alanların nizamnamenin 85. Maddesi gereğince cezalandırılmaları mümkün olduğundan, mahkûm ve zanlıların kesinlikle diğer mahallere sevkinin uygun olmadığı söylenmiştir. Eğer mahkûmların nakilleri zaruri görülür ise öncelikle izin alınmak gerektiği bildirilmiştir. Bütün bu nakil kaidelerinin Konya vilayetine hatırlatılmasından sonra Hacı Bey adındaki mahkûmun tekrar nakil edildiği hapishaneden Konya merkez hapishanesine getirilmesi istenmiştir. Ayrıca mahkûmun bütün yol masraflarının vilayet tarafından karşılanmasına karar verilmiştir²⁶⁵. Bu olaydan da anlaşılacağı üzere yerel yöneticilerin nakil gibi birden fazla kazayı ilgilendiren kararları tek

²⁶⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr.105/32, lef. 5.

²⁶¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 57/43, lef. 2.

²⁶² BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 34/75, lef. 2.

²⁶³ Emine Gümüşsoy, "19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başlarında Gebze Hapishanesi", *Uluslararası Akça Koca ve Kocaeli Sempozyumu Bildirileri*, C. 2, Kocaeli 2015, s. 1014.

²⁶⁴ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 34/75, lef. 2.

²⁶⁵ BOA, DH. MB. HPS, nr. 104/2, lef. 5.

başına vermeleri çeşitli sorunlara yol açmıştır. Cezası kesinleşmemiş bir mahkûmun değil başka bir sancağa sevki, aynı vilayet dâhilinde birbirine yakın kazalara nakledilmesi bile kesin bir dille yasaklanmıştır. Bu uyarılar üzerine nakil olayına adı karışan memurlar ceza kanunun 52. 54. ve 450. maddelerince mahkûmların idarelerinin ve hapishanelerin düzenin sağlanmasının mülkiye memurlarına bırakıldığını ifade etmiştir. Verilen sevk kararlarının olası firar girişimlerini engellemek ve intizamın muhafazasını amaçladığı belirtilmiştir²⁶⁶. Ayrıca memurlar bu şekilde kendilerini savunurken, 19 Nisan 1910 tarihinde gönderilen bir telgrafa atıfta bulunmuşlardır. Bu telgrafta sevk konusunun kaidelerine değinilmiş, Sinop, Diyarbakır, Burdur, Payas gibi kürek ceza merkezi olarak kullanılan mevkilerde yer olmadığı zamanlarda mevcut mahkûmların vilayet dâhilinde bulunan hapishanelerden hangisinde zapt edilmeleri mümkün ise oraya gönderilmeleri kararı verilmiştir. Hacı Bey isimli şahsın bu telgrafa dayanılarak sevk edildiği belirtilmiştir. Ayrıca Hacı Bey ve onunla beraber hareket eden 7 kişinin kürek cezasıyla bulundukları Sakız hapishanesinde görevlilere saldırıp kapıları kırmaları ve dışarıya çıkıp firara teşebbüs etmeleri üzerine Konya'ya nakillerinin gerçekleştirildiği bildirilmiştir²⁶⁷. Konya vilayetinin uzun müddet Hacı Bey ve mahiyetindekilerin nakli meselesiyle uğraştığı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

Çoğu zaman izdihamı engellemek için başvurulanan nakil uygulamalarına yapılan teftişler sonunda karar verilmiştir. Konya vilayeti hapishanesine 1914 yılında yapılan bir teftiş sonrasında hapishanenin mevcut durumu değerlendirilmiştir. Bununla beraber aşırı izdihamla uğraşan hapishanedeki mahpusların bir kısmının Trablusşam'a nakil edilmeleri fikri ortaya atılmıştır. Ancak mahkûm sevki yapılacak yerin öncelikle tamir edilmesi gerektiği de belirtilmiştir. Konya hapishanesinin insan konulamayacak kadar kötü durumda olduğu ifade edilmiştir. Hapishanenin en önemli sorunlarından birisi bir haftalık hapis cezası alanlarla idam mahkûmu olanların aynı yerde tutulması olduğu bildirilmiştir. Toplam 1040 kadar şahsın aynı yerde kalıyor olması izdiham sorunu doğurmuştur. 10 kişinin dahi oturamayacağı yerlerde 40 kişinin tutulduğu belirtilmiştir. Teftiş müfettişi raporunda kalabalık yüzünden hapishaneye girmekte zorlandığını ifade etmiştir. Hapishane olarak kullanılan binaların harap olduğu ve bu sene kış döneminde duvarların yıkılma ihtimali üzerinde durmuştur. Aşırı kalabalığın olası bir yıkılmadan etkilenmesi muhtemel görülmüştür. Hatta yüzlerce kişinin zarar göreceği belirtilmiştir. Ayrıca bu teftiş raporunda memleketin içinde olduğu hassas durum göz önüne alınıp derhal hapishanenin iyileştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bura özel durumdan kast edilen Avrupalı devletlerin her fırsatta Osmanlı hapishanelerinin kötü hallerini bahane edilerek iç işlerine müdahale girişimleridir. Müfettişler hapishanelerin fizikî ve sağlık koşullarını değerlendirirken dışarıdan gelecek herhangi bir eleştiriye -müdahaleyi- engellemeyi de amaçlamışlardır. Konya hapishanesinin tamir ile ıslah edilemeyeceği belirtildikten sonra yeni bir hapishane inşasının ne kadar külfetli ve meşakkatli bir iş olduğu ifade edilmiştir. Çözüm olarak ise

²⁶⁶ BOA, DH. MB. HPS, nr. 104/2, lef. 6-8.

²⁶⁷ BOA, DH. MB. HPS, nr. 104/2, lef. 10.

cinayetle mahkûm olan 206 şahsın Trablusşam dâhilinde bulunan Hısnül'ekrad kazasının eski merkezinde bulunan kaleye nakilleri düşünülmüştür. Kalenin gayet sağlam ve havadar olduğu belirtilmiştir. Kalenin bazı kısımlarının hapisane olarak kullanmak üzere düzenlendiği yalnızca zemin döşemesinin ve üstünün örtülmesinin kaldığı bildirilmiştir. Kalenin 61.138 kuruşluk bir tamirle mahkûm istihdamına sağlayabileceği düşünülmüştür. Özellikle kürek cezası mahkûmlarının kalede muhafazasının kolaylıkla sağlanabileceği ve Konya hapishanesindeki yoğunluğun giderileceği ifade edilmiştir. Bunun için biran evvel izin ve gerekli tahsisatın gönderilmesi istenmiştir²⁶⁸.

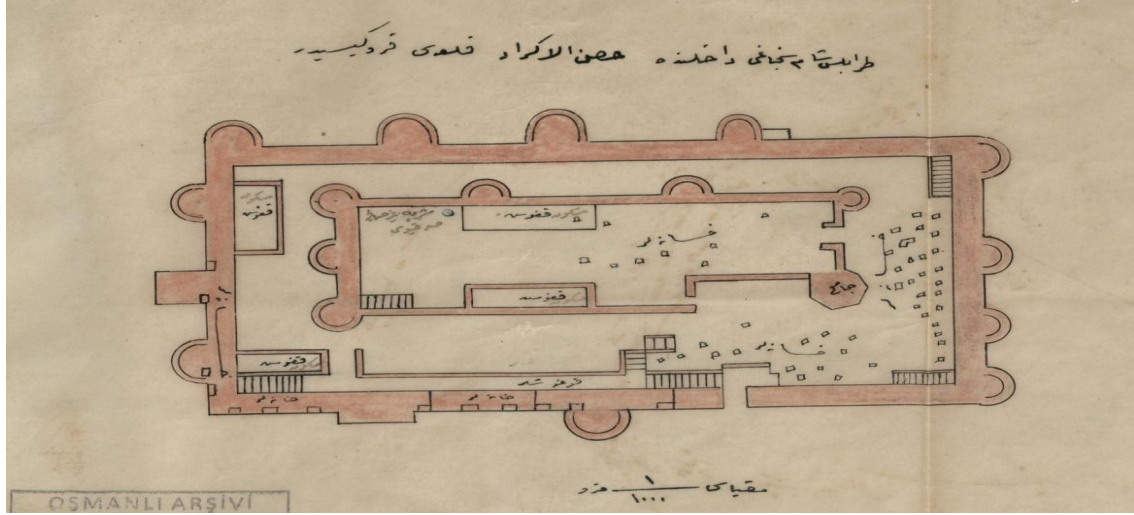
Bunun üzerine kalenin durumuyla ilgili araştırmalar yapılmıştır. Buranın mahkûm ikametine uygun olup olmadığı, genişliği, uzunluğu, etrafında su bulunup bulunmadığı, havasının nasıl olduğu tespit edilmiştir. Hatta kroki ve haritalar gönderilmiştir²⁶⁹. Tahkikat sonucunda kaza halkından bazılarının kale içerisinde ikamet ettiği anlaşılmıştır. Kalenin koğuş ve odalarında yüzden fazla kişinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bunların kale içersinde mahkûmlarla beraber ikamet etmeleri uygun olmadığı için ahalinin kale dışında bir yerde ikamet etmeleri istenmiştir. Kale sakinlerinin tahliyesi için 5-6 bin liralık tahsisat gerekli bulunmuştur. 2000 metre karelik kale de gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra 1500 kürek mahkûmunun burada kolaylıkla tutulabileceği düşünülmüştür²⁷⁰. Yakınlarda su kaynağı olan kalenin Hısnül'ekrad kazasına iki buçuk saat, Trablusşam'a da on iki saat uzaklıkta olduğu bildirilmiştir. Etrafında on beş dakika mesafesinde üç köy olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca havasının son derece elverişli olduğu belirtilmiştir. Kalenin düzenlenip muhkem bir hapisane haline getirilmesi için bütün araştırmalar yapılmıştır. Ancak malî yetersizlikler nedeniyle gerekli tahsisat bulunamamıştır. Yalnızca Konya'dan değil Karahisar ve Bursa hapishanelerinden de aşırı yoğunluğu gidermek amacıyla Hısnül'ekrad kalesine mahkûm nakli yapılmak istenmiştir²⁷¹. Başlangıçta belirlenen miktarın düzenlemeler için yeterli olmaması sorunu ortaya çıkmıştır. Tamir içinde ilave 800 liraya ihtiyaç duyulmuştur. Bu tarihte Konya hapishanesinde başlatılan tamir faaliyetinin yeterli olmayacağı düşünülerek kale hapishanesine mahkûm naklinin daha kurtarıcı bir çözüm olduğu ifade edilmiştir. Ancak başlayan dünya savaşıyla birlikte malî sorunlar artmış ve devlet bütün ilgisini orduya vermek durumunda kalmıştır. Bu nedenle kaleye mahkûm nakli düşüncesi projeden öteye gidememiştir.

²⁶⁸ BOA, DH. MB. HPS, nr. 49/12, lef. 2.

²⁶⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 49/12, lef. 1.

²⁷⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 49/12, lef. 11.

²⁷¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 49/12, lef. 9-16.

Hısnül'ekrad Kalesi krokisidir.²⁷²

Hısnül'ekrad Kalesinin bulunduğu bölgenin haritasıdır.²⁷³

4. Af Uygulamaları

Af yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti'nin geleneksel uygulamaları arasında yer almıştır. Cülus, şehzade doğumları gibi önemli olaylar mahkûmiyetlerinin üçte birini tamamlayan kişilerin affedilmesine vesile olmuştur. II. Mahmut'tan itibaren kutlanmaya başlanan padişah doğum günlerinde af çıkarılmaya başlanmıştır. Daha sonra dini bayramlar ve kazanılan zaferlerde de af beklentisine girilmiştir. Özellikle II. Abdülhamid döneminde maddi sıkıntılar nedeniyle borcunu

²⁷² BOA, DH. MB. HPS, nr. 49/12, lef. 5.

²⁷³ BOA, DH. MB. HPS, nr. 49/12, lef. 5.

ödemeyip hapse düşenlerin padişah tarafından affedildiği görülmüştür. II. Abdülhamid'in tahta çıkış yıl dönümlerinde ve doğum günlerinde af çıkarılması rutin bir uygulama haline gelmiştir. Af uygulamaları ile padişah ve halkın arasında güçlü bir itaat bağının kurulması hedeflenmiştir. Aynı zamanda yeterli tamir ve inşaa faaliyeti yapılamayan hapishanelerdeki aşırı yoğunluk, af uygulamaları ile hafifletilmeye çalışılmıştır. Ancak af kapsamına girecek olan mahkûmlarda bazı özellikler aranmıştır. Örneğin II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yıldönümünde malî suçluların yanında isimleri her hangi bir cinayete karışmayan adi suçlularda affedilmiştir. Cezasının üçte birini tamamlamayanlar bu af kapsamına alınmamıştır. Katiller ve eşkıyalara yönelik aflarda bir takım sınırlandırılmalar getirilmiştir. Ana - baba katilleri af dışında tutulurken idam cezaları müebbet hapse çevrilmiştir²⁷⁴.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte yeni bir af gündeme gelmiştir. Başlangıçta siyasi suçluları korumak gayesiyle çıkartılan af yasası daha sonra genel bir af uygulaması şekline dönüşmüştür²⁷⁵. Bir gelenek haline gelen af uygulamaları devletin son demlerine kadar devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin son padişahı Vahdettin'in tahta çıkış fermanında siyasi suçlardan hapsedilen ve geçici olarak sürgüne gönderilenlerin, adi suçlardan mahkûm olanlardan cezasının üçte ikisini tamamlayanların affedilmesi maddesi yerini almıştır²⁷⁶.

Bu aflardan Konya vilayeti dâhilindeki mahkûmlarında yararlandığı görülmektedir. 1917 yılında Çatalca, Menteşe, Zor, İzmit, Bolu ve Konya hapishanelerinden toplam on altı kişinin affa tabii olduğu bilinmektedir. Bu on altı kişiden ikisi Konya hapishanesinde mahkûmdur²⁷⁷. Affedilecek mahkûmlarda bazı özellikler aranmıştır. 18 yaşından küçük olup cünha ile mahkûm olanların özellikle af kapsamına alınması istenmiştir. Ayrıca küçük yaştaki mahkûmların, diğer mahkûmlar arasında sağlık durumlarının ve ahlaklarının bozulma tehlikesi altında olmaları göz önünde bulundurulmuştur. Af uygulanacak cinayet mahkûmlarının ise ıslah olmuş olmaları ve ahlaklarının düzelmiş olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca hapishanelerde sağlıkları bozulan ve isyankâr davranışlarda bulunmayan mahkûmlardan bazıları ve salgın hastalıklardan zarar görmekte olan mahkûmlarda bu af kapsamına alınmıştır²⁷⁸.

1918 yılına gelindiğinde ise bir başka af çıkarıldığı görülmüştür. Bu af kapsamında Konya, Kütahya, Amasya, Beyşehir, Bor hapishanelerinden toplam 167 kişinin bu tarihe kadar olan cezalarını sorunsuz bir şekilde tamamladığı için kalan cezalarının affedildiği belirtilmiştir. Özellikle iyi hal gösteren, herhangi bir kavgaya karışmayan, huzursuzluk çıkarmayan, kanunlara ve emirlere itaat eden mahkûmların affa tabi tutulduğu görülmüştür. Hapishanelerin asıl amacının suç işlemiş olan bireyi

²⁷⁴ Şen, *Osmanlı'da Mahkûm*, s. 137-139.

²⁷⁵ Aslan, "II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları", s. 42.

²⁷⁶ Şen, *Osmanlı'da Mahkûm*, s. 142.

²⁷⁷ BOA, DH. MB. HPS, nr. 108/14.

²⁷⁸ BOA, DH. MB. HPS, nr. 108/14, lef. 5.

ıslah etmek ve yeniden topluma kazandırmak olduğu belirtilerek affa tabii tutulan mahkûmların nefislerini ıslah ettiklerine ve ahlaklarını düzelttiklerine vurgu yapılmıştır²⁷⁹.

Konya hapishanelerini kapsayan af uygulamaları 1920 yılında da devam etmiştir. Konya, Antep, Amasya, Maraş, Urfa, Sivas ve Tokat hapishanelerinde kesin suretle mahkûm olup ve af kaidelerine uygun davranan on beş şahsın meclis kararıyla kalan cezalarının affedildiği görülmektedir. Bu af kapsamında Konya vilayetine bağlı bulunan Koçhisar hapishanesinde katil suçuyla 2 Ocak 1912 tarihinde tutuklanan Aziz oğlu topal Mehmet isimli şahsın kalan 15 senelik cezası affedildiği bilinmektedir²⁸⁰.

5. Mahkûmların Beslenme Koşulları

Osmanlı Devleti genelinde mahkûmların beslenme şartlarının iyileştirmesi ve belirli bir düzen içerisinde yiyecek verilmesi hususuna 1880 tarihli hapishaneler nizamnamesinde yer verilmiştir. Nizamnameye göre mahkûmlara ekmek, sadeyağı, iç yağı, çorba, sebze, kuru baklagiller ve etten yapılan yemeklerin verilmesi belirtilmiştir. Ancak devletin maddi durumunun yetersizliği nedeniyle mahkûmların beslenme koşullarına gerekli önem verilememiştir. Yemeklerin yapılması bir yana kuru ekmek dahi temin edilememiştir. Konya vilayetine mülhakatlardan ve Konya vilayetinden de Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgraf namelerinde mahkûmların açlıkla mücadele ettiklerine sık sık değinilmiştir. Konya merkez hapishanesindeki ve kaza hapishanesindeki mahkûm ve mevkûflara ekmek verilmediği bu durumda ihtiyaç sahibi olan mahkûmları zor durumda bıraktığı ifade edilmiştir. 1880 nizamnamesi gereği hareket edilmesi istenmiştir.

Ayrıca tevkif edilen ve uzun süre tutuklu bulundurulmuş şahısların bir an evvel mahkemeye sevk edilip cezalarının kesinleştirilmesi istenmiştir. Bu sayede kısmen de olsa hapishanenin ekmek ihtiyacının azaltılması hedeflenmiştir. Mahkûmiyetleri kesinleşmeyen kimselerin aç ve perişan bir halde hapishanelerde tutulmasının kanunlara aykırı olduğuna vurgu yapılmıştır²⁸¹. Ayrıca maddi durumu iyi olan mahkûmlar yiyeceklerini dışarıdan temin edebilmiştir. Kimi zaman gardiyanlar verilen paralar karşılığında dışarıdan erzak almış böylece mahkûmlar yemeklerini kendileri koğuşlarında pişirmiştir. Kimi zamanda mahkûm yakınlarının yiyecekler getirdiği görülmüştür. Mahkûmlarının büyük bir kısmının maddi sıkıntılar içerisinde perişan bir halde olduğu göz önünde bulundurulursa dışarıdan erzak temini ayrıcalıklı bir durum olmuştur.

1886 yılında Konya vilayetine bağlı kaza hapishanelerindeki mahkûm yoğunluğu günlük yiyecek verilmesini zorlaştırmıştır. Mevcut bütçe dâhilinde ihtiyaçların karşılanamaması sorunuyla

²⁷⁹ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 35/51, lef. 1-2.

²⁸⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 16/44, lef. 1-5.

²⁸¹ BOA, DH. MKT, nr. 1853/114.

yüz yüze gelinmiş ve en azından ekmek verilmesi için ilave para gerektiği bildirilmiştir²⁸². Hapishanelerin iâşe masrafının karşılanması için bütçeye ek olarak 55 bin kuruş gönderilmiştir. Ancak Konya vilayeti dâhilindeki hapishanelerde 1.500 kadar suçlunun bulunduğu ve bunların 100 tanesinin fakir ve yardıma muhtaç bir halde olduğu belirtilmiştir. Yapılan hesaplamalarda bu mahkûmların yalnızca 8 aylık ekmek masrafının 53 bin 250 kuruş tuttuğu anlaşılmıştır. Yıl sonuna kadar masrafın 150-160 bin kuruşa varacağı bildirilmiştir. Hapishanelerin iâşesi için ayrılan paranın ilavelere rağmen yetersiz geleceği anlaşılmıştır. Ayrıca Hapishanelerde yeterli gıda temin edilememesi bazı huzursuzluklara sebebiyet vermesinden endişe duyulmuştur. Bu yüzden mahkûmlar arasında herhangi bir isyan girişime engel olmak, beslenme yetersizliği yüzünden hastalıkların ve doğru orantılı olarak da ölümlerin artmaması için gerekli paranın gönderilmesi ısrarla istenmiştir²⁸³. 1900 yılına gelindiğinde de mahkûmların beslenme koşullarının kısmen iyileştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Seydişehir hapishanesindeki mahkûmlar için yeterli miktarda ekmek temin edilemediğinin bildirilmesi üzerine gerekli muamelenin yapılması için tahriratlar gönderilmiştir. En azından mahkûmlara günlük ekmek vermeye gayret gösterilmiştir²⁸⁴.

1912 yılında ise Konya vilayeti hapishanelerinin durumun gittikçe kötüleştiği görülmektedir. Mahkûm ve mevküflardan yardıma muhtaç olanlara erzak verilmesi hususu kanunnamelerde yer aldığı halde uygulamaya geçirilememiştir²⁸⁵. Hapishanelerden istenilen 150 bin kuruşluk tahsisat gönderilmediği için iâşe ihtiyacı hat safhaya ulaşmıştır. Açlıkla mücadele etmekte olan kaza hapishanelerinden peşi sıra telgraflar gönderilmiş, ihtiyacın karşılanmasının ne kadar zaruri olduğu ifade edilmiştir²⁸⁶. 1913 ve 1914 yıllarında durum değişmemiş ve merkezden kaza hapishanelerine tahsisat gönderilememiştir. İstenilen iâşe masrafları ancak 1915 yılı Nisan ayı başlarında gönderilebilmiştir²⁸⁷. Ancak artan mahkûm sayısı nedeniyle gönderilen paralar kısa süre içerisinde tükenmiş ve ihtiyacı karşılayamamıştır. 1917 yılında bu durma geçici çözüm bulmaya çalışan hapishane idarecileri, vilayet ve kazalarda bulunan fırıncılara borçlanma suretiyle ekmek temin etmeye başlamıştır. Fakat bu çözüm yolu da kısa bir zaman içerisinde etkisini kaybetmiştir. Öyle ki fırıncılar sermayelerin yetersizliği nedeniyle kendilerine olan borçlar ödenene kadar hapishanelere ekmek veremeyeceklerini bildirmişlerdir. Örneğin, Isparta hapishanesine ekmek temin eden ekmekçilerin teslimatı kestikleri mutasarrıflıktan bildirilmiştir. Acilen para gönderilmesi ve alacaklılara ödeme yapılması istenmiştir. Mülhakatta bulunan diğer hapishanelerinde aynı durumda olduğu ve hapishanelerin kendi imkânlarıyla bu borçları ödeyemeyeceği, hâlihazırda mahkûmlara iâşe verilemediği merkezi yönetime telgrafla bildirilmiştir²⁸⁸. Mahkûmlar için yeterli miktarda iâşe temin

²⁸² BOA, DH. MKT, nr. 1374/79.

²⁸³ BOA, ŞD, nr. 2547/42, lef. 9.

²⁸⁴ BOA, DH. TMİK. S, nr. 31/10, lef. 2

²⁸⁵ BOA, DH. MKT, nr. 1693/114.

²⁸⁶ BOA, DH. MB. HPS, nr. 52/15, lef. 5-7.

²⁸⁷ BOA, DH. MB. HPS, nr. 55/57, lef. 1-4.

²⁸⁸ BOA, DH. MB. HPS, nr. 66/62, lef. 1-6; BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 35/110, lef. 4.

edilememesinin bir diğ er nedeni ise soğuk kış şartları nedeniyle gıda maddelerinin fiyatının artmasıdır. Mevcut bütçeyle yüksek fiyatlardaki gıda maddelerinin alınması imkânsız hale gelmiştir. Bu nedenle paranın alım gücünün düşmesine paralel olarak 100 bin kuruşluk ilave tahsisat istenmiştir.²⁸⁹.

Yiyecek verilmeyen mahkûmların hapishanelerde huzursuzluklara sebebiyet vermesi irdelenmesi gereken bir diğ er konudur. Hapishanelerde emirleri dinlemeyen mahkûmlar güvenliğinin sağlanmasını zorlaştırmıştır. Bir an evvel kendilerine iâşe temin edilmesini istemişlerdir. Açlık ve sefaletle mücadele eden suçlular ayaklanma girişimlerinde bulunmuştur. İâşe ihtiyacının biran evvel karşılanması istenmiş ve eğer mevcut durum bir süre daha devam ederse acı verici olayların meydana geleceğ i hapishanelerin müdürlüklerinden bildirilmiştir²⁹⁰. 1917 yılı içerisinde Burdur Kaymakamlığı'ndan gönderilen tahkikat raporunda hapishanenin iyileştirilmesi ve hastalıkların önüne geçebilmek için yeterli miktarda iâşenin temin edilmesi gerektiğ i belirtilmiştir. Hapishanelerdeki salgın hastalıkların en önemli sebebi olarak yetersiz beslenme gör lmüştür. Bir de mahbeslerin fizikî şartlarının yetersizliğ i eklenince mahkûmların oldukça zor şartlar altında oldukları belirtilmiştir²⁹¹.

1918 yılında Konya vilayeti hapishanelerinden iâşe masrafları için tahsisat verilmesine yönelik müracaatlar artarak devam etmiştir. Merkez ve mülhakat hapishaneleri için 2 milyon 333 bin kuruşun yalnızca iâşe giderleri için gerekli olduğ u belirtilmiştir. Fırıncıların devamlı surette alacaklarını temin için hapishane idarelerine başvuruda bulundukları ve kendi sefaletlerinin arttığ ı için sızlandıkları bildirilmiş ve biran evvel durumun düzeltilmesi istenmiştir²⁹². Ancak mevcut durumun düzeltilmesi bir yana mahkûmların durumun daha da kötüye gittiğ i gör lmektedir. 1919 tarihli bir telgrafta 1.000 kişiden ibaret olan Konya merkez hapishanesinde ekmek verilmemesinden dolayı ortaya çıkan sorunların ciddi problemlere yol açacağı Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir. Telgrafın devamında halktan yardım toplanarak mahkûmlardan bir kısmının yiyecek ihtiyacının giderildiğ i diğ er kısmının da ağaç yaprakları yemek suretiyle ölmeyecek kadar beslenebildiğ i bildirilmiştir. Bu durumun devam etmesi halinde hapishane yönetiminin güvenliğ i sağlamakta yetersiz kalacağı ayrıca ifade edilmiştir²⁹³.

Konya hapishanesinde dâhilinde bulunan mahkûmların beslenme koşullarının oldukça kötü olduğ u mevcut belgelerden anlaşılmaktadır. Hapishaneler için ayrılan bütçe mahkûmlara iâşe temin edilmesinde yetersiz kalmıştır. Hapishanelerin bu durumunun farkında olan kaza halkı kimi zaman hapishanelere kendi gön l rızasıyla yardımda bulunmuştur. Bu nedenle iâşe eksikliğ i yüz nden son derece zor durumda kalan kaza ve vilayet yöneticileri halktan zorunlu yardım talep etme fikrini gündeme getirmişlerdir. Ancak bu uygulamayla devletin, halk  zerindeki otoritesinin zayıflayacağı düşün lmüşt r. Ayrıca halkın tepki g sterme ihtimal i de g z  n nde bulundurularak bu fikir kabul

²⁸⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 63/44 lef. 5.

²⁹⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 66/62, lef. 7-8.

²⁹¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 108/14, lef. 8.

²⁹² BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 35/110, lef. 1-5.

²⁹³ BOA, DH. MKT, nr. 2896/37.

edilmemiştir²⁹⁴. Hapishane müdüriyetleri fırıncılara borçlanma ve halktan yardım toplama suretiyle sorunu aşmaya çalışsa da kökten bir çözüm bulamamıştır. Borçların artması fırıncıların ve eczacıların hoşnutsuzluğunu beraberinde getirmiştir. Alacaklarını tahsil edemeyen bu kişiler hapishaneye ekmek ve ilaç vermeyi kesmiştir. Bu durum mahkûmların son derece zor durumda kalmasına sebep olurken hoşnutsuzlukları da beraberinde getirmiştir. İaşe temin edilemedikçe mahkûmların isyan ve firar girişimleri artmıştır.

B. HAPİSHANELERİN GÖREVLİLERİ

Konya vilayeti dâhilindeki hapishanelerde hapishane idaresini yürütmek ve güvenliği sağlamak maksadıyla kimi zaman birden fazla memur görev alırken kimi zamanda gardiyanlar hem güvenliği tesis etmekte görevli olmuş hem de idari işlerle ilgilenmiştir. Hapishane müdürü, kâtip, tevkifhane müdürü, tevkifhane kâtibi, tabip, ser gardiyan, gardiyan, muavin, kadın hapishanesi gardiyanı ve hapishane hademesi Konya hapishanelerinde düzeni sağlamaya çalışmışlardır²⁹⁵. Hapishanelerin dış güvenliğinden ise jandarmalar sorumlu olmuştur. Mahkûmların muhafazası ve hapishane içerisindeki asayişin korunması hususunda özellikle gardiyanlara çok büyük görevler düşmüştür. Gardiyanların bu işin üstesinden gelebilecek yapıda olmasına dikkat edilmiştir. Bu nedenle kimi zaman işin ehli olarak görülen emekli askerlerden uygun olanları Konya hapishanesine gardiyan olarak tayin edilmiştir. Askerlik mesleğinde olan tecrübeleri hasebiyle mahkûmların nizama sokulması ve sukutun sağlanması konusunda başarılı olacakları düşünülmüştür. Ayrıca bu kişilerin cüz'i bir miktar karşılığında çalışmaları da hapishane idaresi için cazip bir durum olmuştur²⁹⁶.

Vilayete bağlı bulunan bazı kaza hapishanelerinde ise gardiyan bulunmadığı için gardiyanlık vazifesi jandarma çavuşları, onbaşılar veya erler tarafından yürütülmüştür. Ancak gardiyanların aynı zamanda kâtiplik vazifesi de yapıyor olması hasebiyle, gardiyanlık görevindeki askerlerin içerisinde okuma yazma bilmeyenlerin olması nedeniyle hapishane emirlerinin kayıt altına alınması, evrakların hazırlanması, yazı işlerinin yürütülmesi ve mahkûm yoklama cetvellerinin tutulması işleri sekteye uğramıştır. Bazı kaza hapishanesinde mahkûm isimlerinin yazılı olduğu defterlerin dahi bulunmadığı teftişler esnasında görülmüştür. Hâlbuki tutuklular ve mahkûmlar için ayrı ayrı defterler düzenlenmesi kanunlara göre zorunludur. Gardiyanlık ve kâtiplik görevinde olan askerlerin tevkif ve tahliyelerde de keyfi bir şekilde hareket ettikleri görülmüştür. Tutuklanan ve salıverilen kişilerin isimleri, suçlarının cinsi, tevkif ve tahliye tarihleri kayıt edilmeden işlemler yapılmıştır. Pek çok kişi suçsuz yere hapishaneye alınırken, henüz cezasını tamamlamayan mahkûmlardan bazıları da idari boşluktan faydalanılarak salıverilmiştir. Dolayısıyla gardiyanların görevlerini kötüye kullanıp yolsuzluk yaptıkları tespit edilmiştir. Bununla doğru orantılı olarak gardiyanların rüşvet aldıkları ya da istedikleri

²⁹⁴ BOA, DH. MB. HPS, nr. 36/3.

²⁹⁵ BOA, DH. MB. HPS, nr. 154/14.

²⁹⁶ BOA, DH. MKT, nr. 1772/82.

görülmüştür. Yapılan teftişler sonucunda ortaya çıkarılan bu sorunların en azından okur-yazar bir gardiyan tayini ile çözülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak Konya vilayeti hapishanelerine ekmek tahsisatı için bile para bulunamadığı öne sürülerek gardiyan tayini isteği yerine getirilmemiştir²⁹⁷.

Bunun yanında hapishanelerin yoğunluğunun her geçen gün artması nedeniyle mevcut gardiyanların güvenliği sağlamakta güçlük çekmesi yeni gardiyan tayini gündeme getirmiştir. 1903 yılında Niğde hapishanesine ek olarak 2 gardiyan tayini gerekli görülmüştür. Mahalli yönetimin bu gardiyanların maaşlarını karşılayamayacağı ve hapishanenin güvenliği için bu gardiyanlara şiddetle ihtiyaç duyulduğu gerekçesiyle merkezi vilayetten tahsisat istenmiştir. Gardiyan tayini için gerekli bütçenin ayrıldığı görülmektedir²⁹⁸. Ancak 1905 yılına gelindiğinde Niğde hapishanesinde mahkûm mevcudunun çoğalmas ve yalnızca iki gardiyanın görevli olması sorunların yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur. Niğde hapishanesindeki tutuklu sayısı dört yüzü geçmesi²⁹⁹ nedeniyle mevcut gardiyanların hapishane güvenliğini ve mahkûmların zaptını sağlayamaması yeni sorunları beraberinde getirmiştir. Niğde hapishanesinde mahkûmlar arasında çıkan çekişmeler önce ağız kavgasına daha sonra kavga ve arbedeye dönüşmüştür. Dört kişi ağır, on altı kişi hafif surette yaralanmıştır³⁰⁰. Hapishane görevlilerinin eksikliğinden kaynaklanan bu gibi durumların önlenmesi, tekrar etmemesi ve daha büyük sorunların ortaya çıkmaması için Niğde hapishanesine ilave olarak üç gardiyan tayin edilmesi istenmiştir. Bu tarihte Konya merkez hapishanesindeki mahkûm sayının dokuz yüzü geçmesinden dolayı aynı problemler orada da baş göstermiştir. Mevcut gardiyanlarla güvenliğin sağlanamadığı ve hapishanenin idare edilmesinin zorlaştığı gerekçesiyle Konya merkez hapishanesine ilave olarak beş gardiyanın tayin edilmesi istenmiştir. Yeni tayin edilecek her bir gardiyan için sekiz yüz kuruş tahsisata ihtiyaç duyulmuştur. Vilayet dâhilinde bu tutarın karşılanamayacağı gerekçesiyle Dâhiliye Nezareti'ne çeşitli müracaatlar yapılmıştır³⁰¹. Sekiz gardiyanın sekiz yüzer kuruşla tayin edilmeleri için gerekli olan meblağ hem mahalli yönetimleri hem de merkezi idareyi maddi açıdan zor durumda bırakacağı için tayin işine temkinli yaklaşmıştır. İlave bir masraf olarak görülen tayinlerin gerçekten gerekli olup olmadığını tespit etmek için ciddi araştırmalar yapılması gerektiği söylenmiştir. Gardiyan tayini yapılmadan önce hapishaneler nasıl idare edilmiş ise aynı şekilde yönetilmeye devam edilmesi istenmiştir. Özellikle asayiş hususunda ciddi problemlerin yaşanmadığı hapishanelerde gardiyan tayinlerine sıcak bakılmamıştır³⁰².

Hapishanelerde gardiyan eksikliği nedeniyle ortaya çıkan karışıklıklardan bazılarının firar ile sonuçlandığı görülmüştür. 1918 yılında on beş kişiden beş kişiye indirilen gardiyanların yedi yüz kişilik hapishane mevcudunu muhafaza ve idare edememesi sonucunda dokuz kişinin gece

²⁹⁷ BOA, DH. TMİK. S, nr. 21/49.

²⁹⁸ BOA, DH. MKT, nr. 597/44, lef. 1-5.

²⁹⁹ BOA, BEO, nr. 207749, lef. 3.

³⁰⁰ BOA, DH. MKT, nr. 943/58, lef. 2.

³⁰¹ BOA, ŞD, nr. 423/554, lef. 1-3.

³⁰² BOA, BEO, nr. 207749, lef. 1-3; BOA, DH. MKT, nr. 943/58, lef. 1-5.

karanlığından yararlanarak firar ettiği görülmüştür. Gardiyan tayini yapılmazsa sorunların devam edeceği ve yeni kargaşaların ortaya çıkacağı biran evvel koruma ve muhafız görevlilerinin arttırılması gerektiği ifade edilmiştir³⁰³.

Güvenliğin tesisi için gardiyan tayinlerine önem verilirken aynı zamanda mümkün olduğu kadar gardiyanların çalışma koşullarının iyileştirilmesine dikkat edilmiştir. 1922 yılan ait bir belgede gardiyanların dışarıda nöbet tutukları esnada mevsim şartlarından dolayı şiddetli rüzgâr ve yağmura maruz kaldıkları bildirilmiştir. Gardiyanların soğuk ve yağmurdan korunup görevlerini layıkıyla yerine getirebilmeleri için onlara yağmurluk alınması gerektiği ifade edilmiştir. Açık alanda görev yapacak memurların sağlıklarını korumak ve refahlarını sağlamak amacıyla sarı renkte, kalın ve su geçirmez muşambalardan yapılan yağmurluklardan on adet sipariş edilmiştir. Her bir yağmurluğun 450-500 kuruş değerinde olduğu belirtilmiştir³⁰⁴.

Konya merkez erkek hapishanesinde yukarıda saydığımız görevlilerin dışında bir de imama ihtiyaç duyulmuştur. Mahkûmları eğitmek, onlara ders vermek hem de namaz kıldırmak için hapishaneye imam tayini istenmiştir. Pek çok vilayet hapishanesinde imam olduğu ve Konya hapishanesinin bundan mahrum bırakıldığı belirtilmiştir. Hapishanenin bu durumda olmasının kanunlara da dini vecizelere de uygun olmadığı, mahkûmların ıslahının zorlaştığı bildirilmiş ve biran evvel bir imamın görevlendirilmesi ve maaşının ödenmesi için gerekli tahsisatın gönderilmesi istenmiştir³⁰⁵. Ancak elimizde Konya hapishanesi için imam tayini yapıldığına dair belge mevcut değildir.

Hapishane idarecileri ve özellikle gardiyanlar hapishanenin mahkûmlardan sonra ikinci asli üyesi olmuştur. Düzenin sağlanmasından mahkûmlarının sağlığının korunmasına kadar pek işte hayati önem az etmişlerdir. Öyle ki hapishanede meydana gelen en ufak bir olayda gardiyanlar sorumlu görülmüş ve tahkikata tabii tutulmuşlardır. Bunun yanında görevlerini kötüye kullanan, rüşvet alan, mahkûmlara şiddet uygulayan görevlilerin varlığı da bilinmektedir. Ancak hapishane kurumu ve bu kurumun işleyişi incelenirken hapsedme olgusunun bir parçası haline gelen gardiyanları dışarıda tutmak mümkün değildir. Aşağıdaki tabloda Konya vilayeti dâhilinde bulunan hapishaneler bünyesindeki çalışanların sayısı, aldıkları maaş miktarı ve görevleri mevcut belgeler ışığında gösterilmiştir³⁰⁶.

³⁰³ BOA, DH. MB. HPS, nr. 66/62, lef. 2.

³⁰⁴ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 51/42.

³⁰⁵ BOA, DH. MB. HPS, nr. 93/21, lef. 2.

³⁰⁶ BOA, DH. MB. HPS, nr. 154/14.

Çalıştığı Yer	Memurun Görevi	Sayısı	Aldığı Maaş (Kuruş)
Konya Merkez Hapishanesi	Hapishane Müdürü	1	850
	Hapishane Kâtibi	1	450
	Tevkifhane Müdürü	1	400
	Tevkifhane Kâtibi	1	300
	Tabip	1	250
	Ser Gardiyan	1	400
	Ser Gardiyan Muavini	1	300
	Gardiyan	9	2250
Akşehir Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Ilgın Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Ereğli Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Koçhisar Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Seydişehir Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Ermenek Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Sultaniye Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Beyşehir Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Karaman Hapishanesi	Gardiyan	2	300
Bozkır Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Antalya Teke Sancağı Hapishanesi	Hapishane Memuru	1	400
	Hapishane Kâtibi	1	250
	Ser Gardiyan	1	200
	Gardiyan	4	600
Alanya Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Elmalı Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Akseki Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Kaş Hapishanesi	Gardiyan	1	150

Niğde Sancağı Hapishanesi	Hapishane Memuru	1	400
	Hapishane Kâtibi	1	250
	Ser Gardiyan	1	200
	Gardiyan	4	600
Bor Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Nevşehir Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Arapsun Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Ürgüp Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Aksaray Hapishanesi	Gardiyan	2	300
Ulukışla Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Burdur Sancağı Hapishanesi	Hapishane Memuru	1	400
	Hapishane Kâtibi	1	250
	Ser Gardiyan	1	200
	Gardiyan	4	600
Tefenni Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Isparta Sancağı Hapishanesi	Hapishane Memuru	1	400
	Hapishane Kâtibi	1	250
	Ser Gardiyan	1	200
	Gardiyan	4	600
Uluborlu Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Eğirdir Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Yalvaç Hapishanesi	Gardiyan	1	150
Karaağaç Hapishanesi	Gardiyan	1	150

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONYA VİLAYETİ DÂHİLİNDEKİ KADIN HAPİSHANELERİ

A. HAPİSHANELERİN FİZİKİ DURUMU

Osmanlı nüfusunun neredeyse yarısını oluşturan kadını, suç ve ceza istemi içerisinde çıkarmak mümkün değildir. Cinayet, cürüm, kabahat gibi suçların yanı sıra fitnecilik, dedikodu, bir işe fesat karıştırma ve fahişelik kadınların aktif olarak cezalandırıldıkları suçlardan olmuştur. Tanzimat'tan sonra büyük şehir ve kazalardaki hapisanelerin birer odalarının kadın hapisanesi olarak tahsis edilmesi istenmiştir. Bununla birlikte imam evleri ve muhtar evleri kadın mahkûmlar için hapisane olarak kullanılmıştır. 1858 yılında Binbaşı Gordon'un da katılımıyla toplanan hapisaneler komisyonunda kadın mahkûmların durumuna değinilmiştir. Kadınlar için özel bir hapisane yapılması ve tevkif edilenlerin zaptiye merkezlerine yakın imam evlerinde tutulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca kadın mahkûmların sağlıklarını korumak için hapisanenin yanında bir de hastane yaptırılması gerektiği ifade edilmiştir. Ancak bu tarihte ülke genelinde hapisanelerin kurumsallaşması meselesi yeni başladığı için kadın hapisaneleri konusunda bir ilerleme kaydedilememiştir. Uzun yıllar kadın hapisanesi sorunu hane kiralama yöntemi ile çözülmeye çalışılmıştır. Maddi açıdan zor durumda olan Osmanlı Devleti için bu kira bedelleri ciddi bir külfet haline gelmiştir. 1882 yılına gelindiğinde daha az masrafa yol açacağı hesaplanarak mevcut hapisanelerin uygun yerlerine kadınlar için odalar inşa edilmesi planlanmıştır. Böylece kadın mahkûmlar için kiralanan hanelere ayrıca bütçe ayrılmasına gerek kalmayacağı düşünülmüştür³⁰⁷.

Bu planlama çerçevesinde 1882 yılından sonra ülke genelinde kadın hapisanesi inşaat faaliyetlerine başlanmıştır. Ancak pek çok kaza ve vilayette sayıları az olan kadın mahkûmlar için hane kiralama usulü daha kullanışlı olduğu gerekçesiyle devam ettirilmiştir. Kira bedelleri sorun olmaya devam ederken bunun yanında gardiyan maaşlarını karşılamada yaşanan sıkıntılar ve fizikî koşulların elverişsiz olması nedeniyle mahkûm sağlığının korunamaması diğer problemlerin başını çekmiştir³⁰⁸.

1896 yılına gelindiğinde kadın hapisanesi olmayan kazalarda cinayet, cünha ve kabahat suçları nedeniyle tevkif edilen kadınların cezalandırılması için vilayet dâhilindeki kazalara mümkün mertebe az masrafla birer kadın hapisanesi inşa edilmesi gerektiği tekrar gündeme gelmiştir. Adliye Nezareti'nden gönderilen bir telgrafta kadın hapisanesi inşaatının lüzumu konusuna değinilmiştir. Ayrıca kadın tutukluların bulundukları kaza ve vilayette cezalarını çekmeleri gerektiği başka bir bölgeye nakillerine izin vermediği belirtilmiştir. Bunun üzerine Konya vilayeti dâhilindeki kazaların

³⁰⁷ Ali Karaca, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fahişe Hatunlara Uygulanan Cezalar: Hapis ve Sürgün", *Hapishane Kitabı*, İstanbul 2010, s. 154-156.

³⁰⁸ Tekin, "Osmanlı'da Kadın", s. 93.

çoğunda kadın hapishaneleri kurulmuştur. Ancak bunların genellikle kiralamak usulü ile temin edildiği görülmüştür. Aynı zamanda vilayet dâhilinde kadın hapishanesine ihtiyaç duyulan kazaların belirlenip buralarda hapishane inşası ya da kira bedeli ile hane temin etmek üzere gerekli tahsisatın gönderilmesi için Konya vilayeti tarafından müracaatlar yapılmıştır³⁰⁹. Müracaatlarla birlikte başlatılan incelemeler sonucunda Seydişehir kazasında işledikleri suçlardan dolayı tutuklanan kadınların insan sağlığına aykırı ve hapishane olarak kullanımı mümkün olmayan odacı hanesinde tutuldukları belirtilmiştir. Hapsi gereken kadınların odacı hanesinde tutularak ıslah edilmeleri, edeplendirilmeleri, ahlaklarının düzeltilmesi hatta layıkıyla cezalandırılmalarının bile mümkün olmayacağı ifade edilip, kanun hükümlerine uygun olarak yeni bir yerin temin edilmesi istenmiştir. Mevcut şartlarda hapsetme cezasının amacına ulaşamayacağı söylenerek bir hanenin kira bedelinin ödenmesi suretiyle temin edilecek yeni bir hapishaneye ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. Ayrıca Seydişehir kazası hapishaneleri için ayrılan 100 kuruşluk tahsisatın 1900 senesi dâhilinde kadın tevkifhanesi olarak kullanılan odacı hanesindeki masraflarını karşılamakta yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Bunun üzerine kadın hapishanesi için gerekli tahsisatın gönderilmesine karar verildiği mevcut belgelerden anlaşılmaktadır³¹⁰.

Öte yandan 1899 yılında Konya merkezde bir kadın hapishanesi inşaatı başlamıştır. Bu hapishane müstakil Konya merkez hapishanesinin bitişiğinde bir odadan ibaret olarak inşa ettirilmiştir. Ancak 1902 yılına gelindiğinde bu kadın hapishanesinde bir takım inşaat faaliyetlerinin devam etmekte olduğu görülmektedir. Fizikî yetersizlikler nedeniyle kadın hapishanesi olarak kullanılan koğuşun tamir ettirilmesine ihtiyaç duyulmuştur³¹¹.

Konya’da kadın hapishanesi inşaatı devam ederken aynı tarihlerde Kaş ve Burdur kazalarında da inşaat faaliyetlerine rastlanmaktadır. Hatta Konya vilayetine bağlı bulunan sancak ve kazalarda birden fazla hapishanenin inşaatı devam ettiği için bütçelerinin birbirinden ayrılması gerektiği belirtilmiştir. Bir inşaat masrafının diğerinin önüne geçmesine izin verilmemesi istenmiştir³¹². 1904 yılında Konya, Kaş, Burdur kadın hapishaneleri inşaatı devam ederken Isparta, Yalvaç, Karaağaç, Eğirdir ve Uluborlu kazalarında kiralamak usulü ile kadın hapishanesi temin edildiği bilinmektedir. Isparta kadın hapishanesi için 54 kuruş diğer hapishanelerin kira bedellerini ödemek maksadıyla da 30 kuruş tahsisat gönderilmiştir³¹³.

1912 yılının başlarında ise Konya vilayeti dâhilindeki kazaların çoğunda kadın hapishanesi olmamasından dolayı kadın mahkûmlar için buralarda hane kiralanması usulüne devam edilmiştir. Kadın hapishane olarak kullanılacak olan hanelere mahkûm yerleştirilmeden önce hapishanelerdeki düzenin sağlanması için gardiyanlar temin edilmeye çalışılmıştır. Ancak maddi sıkıntılar nedeniyle

³⁰⁹ BOA, DH. TMİK. S, nr. 31/10, lef. 3.

³¹⁰ BOA, DH. TMİK. S, nr. 31/10, lef. 1.

³¹¹ BOA, BEO, nr. 179631, lef. 1.

³¹² BOA, BEO, nr. 179631, lef. 2.

³¹³ BOA, DH. MKT, nr. 8455/44, lef. 1-3.

Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen bir yazıyla sayıları çok az olan kadın mahkûmlar için hane kiralanması ve gardiyan teminine ayrılan bütçenin tamamen tükendiği ve yeni kiralara ödenmesinin hiçbir şekilde mümkün olamayacağı bildirilmiştir. Kadın hapishanesi sorununun maddi bir külfet getirmesinden dolayı yeni yapılmakta olan erkek hapishanelerinin içinde ya bir odanın kadınlar için tahsis edilmesi ya da hapishanenin bitişiğinde bir koğuşun inşa edilmesi gerektiği ifade edilmiştir³¹⁴. Ancak bu şekilde kadın hapishanesi temin edilemez ise suçları kesinleşip hüküm giyen kadın mahkûmların kadın hapishanesi bulunan civar kazalardan birine gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir³¹⁵. Fakat daha sonra mahkûm sevki konusuna sıcak bakılmadığı görülmektedir. Mahkûmların bulundukları bölgelerde cezalarını çekmeleri gerektiği bildirilmiştir. Bunun üzerine kiralama usulü ile hapishane temini devam etmiştir.

1913 yılına ait bir teftiş raporundan edinilen bilgilere göre, Konya merkez hapishanesinde kadınlar için inşa ettirilen bölümde 26 mahkûmun bulunduğu bilinmektedir. Bu tarihte Karaman kazasında bir kadın hapishanesi mevcuttur. İçerisinde 4 kadın mahkûmun bulunduğu tespit edilen hapishane hükümet konağının alt katındaki bir koğuştan ibaretti. 1913 yılında oluşturulan bu koğuş dar ve küçük olmasından dolayı insanî ihtiyaçları karşılayacak ölçüde değildir. Ayrıca karanlık ve havasız olması sağlık koşullarına aykırı olduğu belirtilip yeni bir kadın hapishanesi inşa edilmesi istenmiştir³¹⁶. Ermenek kazasındaki kadın hapishanesi ise erkek hapishanesinin müstemilatındadır. Fizikî şartları son derece kötü olan, harap ve yıkılma tehlikesindeki bu hapishanenin tamir ile düzenlenmesinin mümkün olmadığı bildirilmiştir. Erkekler için yapılması zaruri olan hapishaneye ek olarak bir de kadın hapishanesi inşa edilmesi gerektiği istenmiştir. Eğer yeni kadın hapishanesi için izin verilmez ise kiralanmak suretiyle kadın mahkûmlar için yeni bir hanenin tahsis edilmesi zorunlu görülmüştür³¹⁷. Konya vilayetinde yer alan Akşehir kazasında ki kadın hapishanesi de hükümet konağı dâhilindedir. Bir odadan ibaret olan hapishane taş temelli ve üzeri toprak malzemeden inşa edilmiştir. Harap bir vaziyette olan hapishane koruma ve zapt etme yetisinden uzak olduğu gibi sağlık koşullarına da uygun değildir. Mevcut hapishanenin tamir edilerek düzenlenmesi ve ıslah edilmesi mümkün olmadığı için yeniden bir hapishane inşa edilmesi ve buraya kadınlara mahsus koğuşların yapılmasının gerekli olduğu bildirilmiştir. Ayrıca 1913 yılında Akşehir kadın hapishanesinde 8 kadın mahkûmun bulunduğu tespit edilmiştir³¹⁸.

Erkek hapishanesine bağlı olarak inşa edilen kadın hapishanesi örneklerinden birine de Ilgın kazasında rastlamaktayız. 1913 yılında mülkiyeti hükümete ait olan hapishanede 1 kadın mahkûmun tutulduğu bilinmektedir. Ancak kadın hapishanesi olarak kullanılan koğuşun tamire ihtiyaç duyduğu

³¹⁴ Ayşe Özdemir Kızıllan, *Osmanlıda Kadın Hapishaneleri ve Kadın Mahkûmlar*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta 2011, s. 93.

³¹⁵ BOA, DH. MB. HPS, nr. 144/74, lef. 1.

³¹⁶ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 7.

³¹⁷ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 8.

³¹⁸ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 11.

görülmüştür. Taban döşemelerinin yenilenmesi, pencerelerin değiştirilmesi ve pencerelere parmaklıklar ilave edilmesi istenmiştir. Ayrıca hapishanenin dış cephesinde meydana gelen çatlaklar ve yıkılan kısımların harç ve sıva ile tamir edildiği bilinmektedir. Bu tamir faaliyetlerinin de etkisiyle Ilgın kadın hapishanesinin diğer kaza hapishanelerinden daha uygun koşullara sahip olduğu görülmüştür. Herhangi bir yoğunluk ve izdiham sorunuyla karşılaşılmadığı da ifade edilmesi gereken bir konudur³¹⁹.

Bozkır kazası hükümet konağının alt katı 1913 yılına kadar kadın tevkifhanesi ve hapishanesi olarak kullanılmıştır. Ancak buranın mahkûmları barındırmakta yetersiz olduğu Dâhiliye Nezareti'nin emriyle kaza idari amirleri tarafında yapılan teftişler sonucunda anlaşılmıştır. Bunun üzerine tutuklu bulunan kadınlar için dışarıda bir hane kiralanması ve bir kadın gardiyan görevlendirilmesi gerektiği Bozkır kaymakamlığından bildirilmiştir. Tevkifhane kirası için 20 kuruş istenmiştir. Ancak daha sonra hane kirası için 20 kuruş yetersiz kalmış ve 40 kuruş istenmiştir. Dâhiliye Nezareti istenilen bu tahsisatın karşılanmasına izin vermiştir. Yıl sonuna kadar gardiyan maaşı ve kira bedeli olarak 590 kuruş 10 paralık havalename gönderilmiştir. 1913 yılı Ağustos ayından itibaren bu hanenin kiralanıp hapishane olarak kullanılmaya başlanmıştır³²⁰. Bu tarihlerde hapishanede 4 kadın mahkûm tutulmaktadır. Ancak yılsonunda kira masrafından kurtulmak ve mahkûm refahını yükseltmek amacıyla erkekler için inşa edilmesi planlanan hapishanenin yanında bir de kadın hapishanesi inşa edilmesi gerektiği ifade edilmiştir³²¹.

Hükümet konağı alt katında yer alan kadın hapishanelerinden biri de Niğde livasına bağlı Bor kazasında bulunmaktadır. Fizikî durumu sağlık koşullarına uygun olmayan bu hapishanede 1913 yılında 1 kadın mahkûmun bulunduğu bilinmektedir³²². Aksaray da Niğde livasına bağlı bulunan bir diğer kazadır. Aksaray'da erkek hapishane müstemilatındaki jandarma dairesinin alt katında bir kadın hapishanesi bulunduğu belirtilmiştir. Ancak buranın kadın mahkûmların hassasiyetlerine uygun olmadığı görülmüştür. Kaza kaymakamlığından kadınlar için 10 bin kuruş masrafla yeniden bir hapishane inşa edilmesine ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir³²³. Niğde livasına bağlı olan Nevşehir kazasında da kadınlara mahsus bir hapishane bulunduğu tespit edilmiştir. 1913 yılında 8 kadın mahkûm bulunduğu bilinen kadın hapishanesi, hükümet konağının alt katında yer alıp iki odadan ibarettir. Hapishanenin her bir odası 40 arşın uzunluğunda ve 32 arşın genişliğindedir. Ancak kaza kaymakamlığından gönderilen bir yazıda mevcut koğuşların ihtiyacı karşılayamadığı gerekçesiyle biri erkek biri kadınlar için iki yeni hapishane inşa ettirilmesi istenmiştir. Durumun vahametini kavrayan merkezi yönetim hapishane inşaatları için gerekli izin ve tahsisatın gönderilmesine karar vermiştir. Kazada yapılan incelemeler sonucunda bu hapishanelerin 61.745 kuruşla vücuda getirilebileceği

³¹⁹ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 14.

³²⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 42/19, lef. 3.

³²¹ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 4.

³²² BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 15.

³²³ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 17.

anlaşılmıştır³²⁴. Ayrıca Niğde'ye bağlı olan Arapsun kazasında bir kadın hapishanesi olmadığı ancak kadın tutukluları koymak için uygun bir mahalde yeni bir hapishane inşa edilmesine ihtiyaç duyduğu 1913 yılında kazadan gönderilen teftiş raporunda bildirilmiştir³²⁵. Ulukışla'da ise kadınlara mahsus bir hapishane olmasına rağmen incelenen yıllar itibarıyla burada mahkûm yoğunluğu olmadığı anlaşılmaktadır. Buna karşın hapishane olarak kullanılan hanenin sağlık koşullarına uygun olmadığı ifade edilerek erkekler için yapılacak olan yeni hapishane ek olarak bir de kadın hapishanesi yapılması gerektiği belirtilmiştir³²⁶.

Isparta sancağına bağlı kazaların çoğunda kadın hapishanesi bulunduğu görülmektedir. Uluborlu kazasında hane kiralamak suretiyle bir kadın hapishanesi temin edilmiştir. 1913 yılında bu hapishanede 2 kadın mahkûm tutulmuştur³²⁷. Eğirdir kazasında da bir oda kiralanarak kadın hapishanesi olarak kullanılmaktaydı³²⁸. Yalvaç kazasındaki durum ise diğerlerinden biraz daha farklıdır. Kadın mahkûmlar imam hanesinde tevkif edilmiş ve burada hapis edilmişlerdir. 1913 yılında 2 kadının imam hanesinde tutulduğu bilinmektedir. Ancak bu halin mahkûm sayısı artması durumunda yetersiz kalacağından yeni bir kadın hapishanesinin yaptırılmasına ihtiyaç duyulmuştur³²⁹.

Konya vilayeti dâhilindeki Antalya sancağındaki erkek hapishanesinin içinde kadınlara özel bir daire inşa edildiği bilinmektedir. Ancak sancak kaymakamlığından gönderilen bir yazıda içerisinde 19 kadın mahkûm bulunan hapishanenin tamire muhtaç bir halde olduğu belirtilmiştir. Hapishanenin yanına bir hastane yapılması ve içinden bir odanın da kadın mahkûmlar için ayrılması gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca mahkûmların ıslah olmaları için ayrıca gayret sarf edilmesinin önemi vurgulanırken bir ibadet haneye ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir³³⁰. Antalya livasına bağlı Alanya kazasında durumun pek iç açıcı olmadığı görülmektedir. Hükümet dairesinde bir oda kadın hapishanesi olarak kullanılmaktaydı. Alanya kazası kaymakamlığından gönderilen raporda hükümet konağının bodrum katında yer alan odanın, penceresiz ve karanlık hatta zindan tarzında bir yer olduğu ifade edilmiştir. Odaya hava ve ışığın girmesi hiçbir şekilde mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bundan dolayı burada tutuklu ve hükümlü olanların sağlıkları tehlikeye atıldığı bildirilmiştir. Ayrıca şiddetli yağmurlarda hapishane çatısının aktığı tutukluların bu yüzden hastalandıkları görülmüştür³³¹. İkamete hiçbir surette uygun olmayan bu hapishanenin tamir ile ıslah edilmesi mümkün olmadığından son

³²⁴ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 20.

³²⁵ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 18.

³²⁶ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 16.

³²⁷ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 25.

³²⁸ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 26.

³²⁹ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 28.

³³⁰ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 10.

³³¹ Tekin, "Osmanlı'da Kadın", s. 93.

derece pis olan hapishanenin tahliye edilip yerine yeni bir hapishane inşa edilmesinin zaruri olduğu ifade edilmiştir³³².

Antalya livasına bağlı bir diğer kaza olan Kaş'ta müstakil bir kadın hapishanesi bulunmadığı ancak 1913 yılında mahkûm olan 2 kadının kiralama suretiyle temin edilen bir evde tutulduğu bilinmektedir³³³. Kiralama yöntemiyle meydana getirilen kadın hapishanelerinden biri de Akseki kazasında bulunmaktadır. 2 meci diye karşılığında kiralanan hanede kadın tutuklu ve hükümlüler tutulmuştur³³⁴. Elmalı kazasında ise hükümet dairesinde bir oda kadın hapishanesi olarak kullanılmıştır. Hapishane hükümetin bodrum katında yer almıştır. Oldukça dar olan bu yerde pencere olmadığı için mahkûmlar yeterli miktarda hava ve ışıktan mahrum kalmıştır. Kaza kaymakamlığından gönderilen bir yazıda bu hapishanede mahkûm istihdamına devam edilmesinin insan sağlığına aykırı olacağından yeni bir hapishane inşa edilmesi istenmiştir. Ayrıca son derece pis ve kötü kokulu bu yerin tamir ile ıslah edilemeyeceği belirtilmiştir³³⁵. Konya vilayetine bağlı Koçhisar kazasında bulunan erkek hapishanesinin içindeki bir oda kadın hapishanesi olarak kullanılmıştır. 1913 senesinde 1 kadın mahkûmun burada tutulduğu görülmüştür³³⁶.

Burdur livasında da bir kadın hapishanesi bulunduğu bilinmektedir. 1913 yılında hapishanede 6 kadın mahkûmun tutulmuştur. Sağlığa pek de elverişli olmayan mevcut erkek hapishanesinin inşaatının tamamlanması ve bir kadın hapishanesi yapılması için 39.200 kuruşa ihtiyaç duyulduğu Burdur kazasından bildirilmiştir³³⁷. Seydişehir kazasındaki kadın hapishanesi ise kiralamak suretiyle temin edilmiştir. Hapishanede 1913 yılında 7 kadın mahkûm olduğu tespit edilmiştir³³⁸. Kiralanarak temin edilen bir diğer kadın hapishanesi ise Beyşehir kazasındadır. 1917 senesi Martından itibaren Beyşehir kadın tevkifhanesi için aylık 20 kuruş kira bedelinin gönderilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Dâhiliye Nezareti'nden yıllık 240 kuruşluk havale name istenmiştir. Daha sonra bu kira bedelinin aylık 30 kuruşa yükseldiği görülmektedir³³⁹. Ayrıca Niğde ve Isparta'da da kadın mahkûmlara ait hapishanelerin bulunduğu mevcut belgelerden anlaşılmaktadır. 1913 yılında Isparta hapishanesinde 9 kadın hükümlü vardır³⁴⁰. Ereğli kazasında bir erkek hapishanesi olduğu halde kadınlara ait bir hapishane yoktur. Ancak kadın zanlıların bulunması bir hapishane ihtiyacını doğurmuştur. Bu nedenle Ereğli kazasından gönderilen yazıda bir erkek bir de kadın hapishanesi inşa edilmesi istenmiştir³⁴¹. Ancak 1914 Ekim tarihli bir rapordan anlaşıldığı üzere Ereğli'de bir hanenin kadın hapishanesi olarak kiralandığı görülmektedir. Ereğli'de kadın hapishanesi olarak kiralanan hanenin müstahkem bir yapı

³³² BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 23.

³³³ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 21.

³³⁴ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 24.

³³⁵ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 22.

³³⁶ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 12.

³³⁷ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 9.

³³⁸ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 9.

³³⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 47/12. lef. 1-4.

³⁴⁰ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 29-30.

³⁴¹ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 2.

olması nedeniyle az bir kuvvetle mahkûmların düzenli ve intizamlı bir şekilde tutulabileceği belirtilmiştir. Ayrıca burada tutulan kadınların refah düzeylerin yüksek olacağı, sağlıklarının muhafaza edilebileceği ifade edilmiştir. Her açıdan uygun görülen bu binanın mahkûmların ihtiyacını fazlasıyla karşılayabileceği söylenmiştir. Bu hanenin kira bedeli aylık 150 kuruş olarak belirlenmiştir. Dâhiliye Nezareti yıl sonuna kadar gerekli bulunan 600 kuruş için tahsisat gönderilmesine karar vermiştir³⁴².

Konya vilayeti dâhilinde kimi zaman kiralamak suretiyle kimi zaman hükümet konağı içindeki bir odanın kadınlara tahsis edilmesi yöntemiyle kimi zaman da mevcut erkek hapishanesi içindeki bir koğuşun kadın mahkûmlara ayrılmasıyla kadın hapishanesi sorunu çözülmeye çalışılmıştır. Ayrıca imam evinin kadın hapishanesi olarak kullanılması örneğine de rastlanmıştır. Erkeklerle oranla sayıları az olan kadın mahkûmların istihdamı daha kolay olmakla birlikte bazen de izdihama sebep olacak durumlar ortaya çıkmıştır. 1916 yılının Mayıs ayında Konya kadın hapishanesinin mevcudu 49 kişiyi geçmiştir. 15'er kişinin sığacağı genişlikte iki odadan ibaret olan hapishanenin ihtiyacı karşılamadığı anlaşılmıştır. Oldukça dar olan hapishanenin içine ışık ve hava girmemesi mahkûm sağlığını tehdit etmekteydi. Bununla beraber yoğunluk nedeniyle mahkûmlar arasında çeşitli hastalıklar baş göstermiştir. Kadın mahkûmlar bu sıkıntılı durumdaki hapishanede bırakılmak istenmemiştir. Buna çözüm olarak Konya Ermenilerinden Ohannis'in evinin kadın hapishanesi olarak kullanılmasının uygun olduğu vilayetten bildirilmiştir. Ohannis'ten kalan hanenin sağlık ve sıhhat şartlarına uygun, toplu yaşam için elverişli, ferah ve kullanışlı bir yer olduğu yapılan incelemek sonucunda anlaşılmıştır. İki katlı olan hanenin üst katında dört oda ve bir salon, altı katında ise üç odadan ibaretti. Ayrıca evin arka cephesinde bir bahçenin ve bahçenin bitişiğinde müstakil iki odanın bulunması buranın hapishane olarak kullanıma son derece elverişli olduğunu göstermiştir. Öyle ki hane içindeki odalar mahkûmlar için tahsis edip bahçedeki odalarında hapishane görevlileri için ayrılması uygun bulunmuştur. Bunun üzerine 3 Nisan 1916 tarihinde hanenin hapishane olarak kullanılması için izin istenmiştir. Tehcire tabi tutulan Ohannis'ten kalan bu hanenin kira bedelinin sahibine ödenmesi şartıyla hapishane olarak kullanılmasına izin verilmiştir. Kira bedeli olarak aylık 150 kuruşun ödenmesine karar verilmiştir. Ayrıca mevcut hapishaneleri yeterli olmayan yerlerde tehcire tabi tutulan Ermenilerden kalan bu tarz hanelerin kira bedellerinin sahiplerine ödenmesi suretiyle hapishane olarak kullanılabileceği ve uygun görülen yerlerin tespit edilip özelliklerinin bildirilmesi istenmiştir³⁴³.

Kadın suçlularla ilgili ortaya çıkan bir diğer problem ise suçları kesinleşen kadınların kazada uygun bir hapishane olmadığı için cezalarının infaz edilememesidir. Böylece cezalar zaman aşımına uğramıştır. Yapılan teftişler esnasında fark edilen bu soruna biran evvel çözüm bulunması

³⁴² BOA, DH. MB. HPS, nr. 48/10, lef. 1-2.

³⁴³ BOA, DH. MB. HPS, nr. 45/50, lef. 1- 5.

istenmiş ve yeni bir hapishane inşaatına kadar bir evin kiralanıp mahkûmların burada tutulmalarının uygun olacağı ifade edilmiştir³⁴⁴.

1918 yılına gelindiği zaman Konya merkez erkek hapishanesi bitişiğinde bulunan kadın koğuşlarında tamir faaliyetlerin başlatıldığı görülmektedir. Konya valiliğinden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda hapishanenin orta ağaçlarının ve duvarların bir kısmının yıkılmaya yüz tuttuğu belirtilmiş ve buranın tamiri için 2300 kuruşa ihtiyaç olduğu bildirilmiştir. Daha sonra hapishanede ayrıntılı bir inceleme yapılmış ve tamir faaliyetleri için gerekli malzeme ve diğer masraflar belirlenmiştir³⁴⁵. Ancak tamir işlemleri için gerekli olan 2300 kuruşun gönderilip gönderilmediği tespit edilememiştir.

Tanzimat'tan itibaren başlanan kadın hapishanelerine dair tartışmalar Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar devam etmiştir. Kadın hapishanesi bulunmayan kazalarda kadın mahkûmların kiralanmış hanelerde tutulmaları en yaygın uygulama olmuştur. Ancak 1921 yılına gelindiğinde son derece büyük malî sıkıntılar içerisinde olan Osmanlı Devleti kira bedelleri ve gardiyan maaşlarını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Hapishaneler için ayrılan bütçeler yeterli gelmediği için inşaat ve tamir faaliyetleri sekteye uğramıştır. Bunun yanında kira bedelini ortadan kaldırmak ve gardiyan maaşı ücretini karşılamak yükümlülüğünden kurtulmak için kadın hapishanesi olmayan kazalarda erkeklerle ait hapishane içindeki bir koğuşun kadın mahkûmlar için ayrılması veya ilave olarak bir koğuş inşa ettirilmesi tekrar gündeme gelmiştir. Ancak erkek mahkûm sayısının fazla olduğu bölgelerde kadınlara özel bir koğuşun ayrılması mümkün olmamıştır. Kadınlara için inşa edilmesi planlanan yeni koğuşlar da gerekli tahsisat gönderilemediği için bir çözüm olamamıştır. Bunun üzerine daha öncede düşünüldüğü gibi mahkûmiyetleri kesin olan kadın mahkûmların kadın hapishanesi bulunan civar kazalardan birine ya da merkez kadın hapishanesine gönderilmesi gerekli görülmüştür³⁴⁶.

B. KADIN MAHKÛMLARA DAİR İSTATİSTİKLER

Konya vilayeti dâhilinde merkez ve birçok kazada kadın hapishanesinin bulunduğu görülmüştür. Hapishanelerdeki mahkûmlar genellikle cünha ve kabahat gibi hafif sayılabilecek suçlardan hüküm giymişlerdir. Bunun yanında az da olsa cinayet kapsamına giren suçlarında kadınlar tarafından işlendiği görülmüştür. Hapishanelerden muhtelif tarihlerde gönderilen yoklama cetvelleri kadın mahkûmların sayısı ve işledikleri suç hakkında bilgi vermektedir. Erkek mahkûm yoklama cetvellerinde olduğu gibi kadın yoklama cetvelleri de yılda üç kez düzenlenmiştir. Ancak bütün yıllara ve aylara ait yoklama cetvelleri arşivlerde mevcut değildir. Çalışmamız kapsamında 1912, 1913, 1914, 1915, 1916 ve 1917 yıllarına ait yoklama cetvellerine ulaşılmıştır. Bunlardan 1913 yılındaki yalnızca mahkûm sayısını bildirdiği için suçun cinsine dair bilgiler mevcut değildir. Ayrıca 1915 ve 1916

³⁴⁴ BOA, DH. MB. HPS, nr. 47/65, lef. 1-2.

³⁴⁵ BOA, DH. MB. HPS, nr. 14/66, lef. 4-5.

³⁴⁶ BOA, DH. MB. HPS, nr. 144/80.

yıllarında aynı yıla ait farklı aylarda gönderilmiş birden fazla cetvel mevcuttur. Bu yüzden tablolara 1. Yoklama, 2. Yoklama, 3. Yoklama gibi ibareler eklenmiştir. Birinci yoklama Mart başından Haziran sonuna kadar olan dönemi, ikinci yoklama Temmuz başından Ekim sonuna kadar olan dönemi ve üçüncü yoklama Kasım başından Şubat sonuna kadar olan dönemi içine almıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde aşağıdaki tablolar kadın mahkûmlara dair suç çeşitlerinin ve yıllara göre mahkûm sayısının anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

1912 ³⁴⁷						
Bulunduğu Hapishane	Mahkûmun İşlediği Suç			Mevkufun işlediği suç		
	Cinayet	Cünha	Kabahat	Cinayet	Cünha	Kabahat
Konya Hapishanesi	8	3	-	2	1	-
Akşehir Hapishanesi	-	3	-	-	-	-
Seydişehir Hapishanesi	-	5	-	1	-	-
Ereğli Hapishanesi	-	-	-	-	1	-
Niğde Hapishanesi	3	1	-	2	1	-
Aksaray Hapishanesi	-	1	-	-	1	-
Nevşehir Hapishanesi	-	4	-	1	-	-
Antalya Hapishanesi	3	3	-	4	2	-
Isparta Hapishanesi	2	2	-	1	3	-
Eğirdir Hapishanesi	-	3	-	-	-	-
Karaağaç Hapishanesi	-	-	-	-	1	-
Tefenni Hapishanesi	-	2	-	-	-	-
Burdur Hapishanesi	1	-	-	2	1	-

³⁴⁷ BOA, DH. MB. HPS, nr. 147/62.

Bulunduğu Hapishane	1913 ³⁴⁸
	Mahkûm Sayısı
Konya Hapishanesi	26
Ermenek Hapishanesi	3
Akşehir Hapishanesi	8
İlgın Hapishanesi	1
Bozkır Hapishanesi	4
Bor Hapishanesi	3
Ürgüp Hapishanesi	13
Isparta Hapishanesi	9
Uluborlu Hapishanesi	2
Antalya Hapishanesi	19
Kaş Hapishanesi	2
Burdur Hapishanesi	6
Tefenni Hapishanesi	1
Seydişehir Hapishanesi	7
Beyşehir Hapishanesi	1
Koçhisar Hapishanesi	1

Bulunduğu Hapishane	1914 ³⁴⁹					
	Mahkûmun İşlediği Suç			Mevkufun işlediği suç		
	Cinayet	Cünha	Kabahat	Cinayet	Cünha	Kabahat
Konya Hapishanesi (Kasım Ayı)	8	-	-	3	-	-
Konya Hapishanesi (Aralık Ayı)	10	-	-	1	7	-
Konya Hapishanesi (Ocak Ayı)	10	-	-	1	8	-

³⁴⁸ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 1-30.

³⁴⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 151/29, lef. 1- 12; BOA, DH. MB. HPS, nr. 21/4, lef. 4-25.

Konya Hapishanesi (Şubat Ayı)	10	-	-	1	10	-
Akşehir Hapishanesi	-	-	-	-	1	-
İlgın Hapishanesi	-	-	-	1	-	-
Karaman Hapishanesi	-	8	-	1	1	-
Ereğli Hapishanesi	-	22	-	-	-	-
Isparta Hapishanesi	1	4	3	1	-	-
Uluborlu Hapishanesi	-	3	-	1	-	-
Eğirdir Hapishanesi	-	-	-	-	1	-
Karaağaç Hapishanesi	-	-	-	2	-	-
Yalvaç Hapishanesi	-	38	-	-	-	-

	1915 ³⁵⁰					
Bulunduğu Hapishane	Mahkûmun İşlediği Suç			Mevkufun işlediği suç		
	Cinayet	Cünha	Kabahat	Cinayet	Cünha	Kabahat
Konya Hapishanesi (Temmuz Ayı)	5	1	-	-	-	-
Konya Hapishanesi (Ağustos Ayı)	5	4	-	-	-	-
Konya Hapishanesi (Eylül Ayı)	5	1	-	-	-	-
Konya Hapishanesi (Ekim Ayı)	4	4	-	-	1	-
Akşehir Hapishanesi (1.Yoklama)	-	2	-	-	-	-
Akşehir Hapishanesi (2.Yoklama)	-	1	-	-	-	-
Seydişehir Hapishanesi	-	-	-	-	-	19
Beyşehir Hapishanesi	-	1	-	1	-	-
Karaman Hapishanesi	6	-	-	17	-	-
Bozkır Hapishanesi	-	-	-	1	-	-
Koçhisar Hapishanesi (1.Yoklama)	-	-	8	1	-	-

³⁵⁰ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 22/15, lef. 2-20; BOA, DH. MB. HPS, nr. 156/77, lef. 1-18; BOA, DH. MB. HPS, nr. 157/36. lef. 1-18.

Koçhisar Hapishanesi (2.Yoklama)	-	-	-	3	-	-
Burdur Hapishanesi	1	-	-	-	-	-
Isparta Hapishanesi	-	2	-	4	-	-
Uluborlu Hapishanesi	-	2	-	2	-	-
Karaağaç Hapishanesi	1	1	-	1	2	-
Yalvaç Hapishanesi	-	1	-	2		-
Arapsun Hapishanesi	1	3	-	-	-	-
İlgın Hapishanesi	-	1	-	2	-	-

	1916 ³⁵¹					
Bulunduğu Hapishane	Mahkûmun İşlediği Suç			Mevkufun işlediği suç		
	Cinayet	Cünha	Kabahat	Cinayet	Cünha	Kabahat
Konya Hapishanesi (Mart Ayı)	13	6	-	4	-	-
Konya Hapishanesi (Nisan Ayı)	14	6	-	3	-	-
Konya Hapishanesi (Mayıs Ayı)	14	6	-	2	-	-
Konya Hapishanesi (Haziran Ayı)	5	2	-	-	-	-
Konya Hapishanesi (2.Yoklama)	4	3	-	4	-	-
Konya Hapishanesi (3.Yoklama)	19	12	-	3	1	-
Akşehir Hapishanesi (1.Yoklama)	-	10	-	1	-	-
Seydişehir Hapishanesi	-	1	-	-	-	-
Beyşehir Hapishanesi (1.Yoklama)	-	1	-	-	8	-
Beyşehir Hapishanesi (2.Yoklama)	-	1	-	-	-	-
Ereğli Hapishanesi (1.Yoklama)	-	2	-	-	-	-
Ereğli Hapishanesi (2.Yoklama)	-	1	-	5	-	-
Eğirdir Hapishanesi	-	-	-		3	-

³⁵¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 158/3, lef. 1-13; BOA, DH. MB. HPS, nr. 158/15, lef. 1-3; BOA, DH. MB. HPS, nr. 26/62, lef. 1-19.

Karaman Hapishanesi (1.Yoklama)	2	1	-	1	-	-
Karaman Hapishanesi (2.Yoklama)	-	-	-	1	-	-
Karaman Hapishanesi (3. Yoklama)	2	-	-	1	-	-
Bozkır Hapishanesi (1.Yoklama)	-	2	-	-	-	-
Bozkır Hapishanesi (2.Yoklama)	1	1	-	2	-	-
Bozkır Hapishanesi (3.Yoklama)	-	-	-	14	-	-
Koçhisar Hapishanesi (1.Yoklama)	-	17	1	2	-	-
Koçhisar Hapishanesi (2.Yoklama)	-	3	-	-	-	-
Burdur Hapishanesi (1.Yoklama)	1	3	-	1	-	-
Burdur Hapishanesi (2.Yoklama)	2	5	-	3	-	-
Isparta Hapishanesi (1.Yoklama)	-	2	-	8	-	-
Isparta Hapishanesi (2.Yoklama)	3	4	-	16	-	-
Isparta Hapishanesi (3.Yoklama)	4	1	-	9	-	-
Uluborlu Hapishanesi (1.Yoklama)	-	9	-	-	6	-
Uluborlu Hapishanesi (2.Yoklama)	-	1	-	1	2	-
Karaağaç Hapishanesi (1.Yoklama)	1	1	-	-	-	-
Karaağaç Hapishanesi (2.Yoklama)	2	-	-	-	-	-
Karaağaç Hapishanesi (3.Yoklama)	1	-	-	-	-	-
Yalvaç Hapishanesi (1.Yoklama)	-	6	-	-	-	-
Yalvaç Hapishanesi (2.Yoklama)	-	1	-	-	9	-
Yalvaç Hapishanesi (3.Yoklama)	-	8	-	-	-	-
Sultaniye Hapishanesi	-	-	-	-	1	-
İlgın Hapishanesi	-	-	-	-	1	-
Tefenni Hapishanesi	-	-	-	1	-	-

1917 ³⁵²						
Bulunduğu Hapishane	Mahkûmun İşlediği Suç			Mevkufun işlediği suç		
	Cinayet	Cünha	Kabahat	Cinayet	Cünha	Kabahat
Konya Hapishanesi	3	6	-	8	-	-
Ereğli Hapishanesi	-	1	-	-	-	-
Bozkır Hapishanesi	-	5	-	2	-	-
Burdur Hapishanesi	2	-	-	2	-	-
Isparta Hapishanesi	-	6	-	10	-	-
Sultaniye Hapishanesi	-	-	-	-	-	1
İlgın Hapishanesi	-	6	-	-	-	-

C. KADIN HAPİSHANELERİNİN SAĞLIK DURUMU

Konya Vilayetindeki kadın hapishanelerinin fizikî olarak insan sağlığının korunmasına uygun olmaması ve beslenme şartlarının yetersizliği nedeniyle kadın mahkûmlar arasında bazı hastalıkların görüldüğü bilinmektedir. Özellikle karanlık ve havasız zindan tarzı yerlerde tutulan kadın mahkûmlar solunum yolu hastalıklarına yakalanmışlardır. Kadınların daha hassas bir yapıda olmaları ve erkeklere oranla hapishane koşullarına daha zor ayak uydurmaları kadın mahkûmlar arasında hastalıkların daha hızlı yayılmasına neden olmuştur. Örneğin 1913 tarihli bir belgede Aksaray kazasında jandarma dairesinin bodrum katında bulunan ve kadın hapishanesi olarak kullanılan koğuşların kadınların hassasiyetlerine uygun olmadığı ifade edilmiştir³⁵³. Bunun yanında dönemin şartları göz önüne alındığında pek çok hapishanede aynı manzaranın olduğu görülmektedir. Akseki kadın hapishanesi ve Karaman kadın hapishanesi bu bakımdan diğer örnekleri teşkil etmektedir. Öyle ki her iki hapishanenin de insan sağlığına aykırı bir vaziyette bulunduğu son derece pis, karanlık, havasız ve ihtiyaçları karşılayamayacak kadar küçük olduğu belirtilmiştir³⁵⁴.

Kadın hapishanelerindeki sağlık sorunlarının tetikleyicilerinden biri de mahkûmlara yeterli miktarda iâşe verilmemesi olmuştur. Oysa ki 1880 hapishaneler nizamnamesinde kadın mahkûmlara ekstra yiyecek verilmesi gerektiğine değinilmiş özellikle hamile ve yanında çocuğu bulunanlara fazladan pay ayrılması istenmiştir. Ancak uygulamada kadın mahkûmlarda erkek mahkûmlar gibi

³⁵² BOA, DH. MB. HPS. M. nr. 33/80, lef. 1-13

³⁵³ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 17.

³⁵⁴ BOA, DH. MB. HPS. M, nr. 10/15, lef. 7-25.

diğer yiyecekler bir yana ekmek dahi bulamamışlardır. Seydişehir kazasındaki kadın hapishanesinin durumu bu açıdan önemlidir. Senelik iâşe tahsisatı 100 kuruş olarak belirlenen hapishanede mahkûmlar âdeta açlık çekmişlerdir. Fakir ve muhtaç durumda olan kadın mahkûmlar yiyecek ihtiyacının yanında mevsim şartlarına uygun giyecek bulmakta da zorlanmışlardır. Devlet tarafından verilmesi gereken kışlık elbiseler temin edilmediği için mahkûmlar soğuk hava koşullarıyla kendi imkânlarıyla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Maddi durumu yetersiz olan mahkûmların yiyecek ve giyecek temin edemeyeceği kaza hapishanelerinden merkez vilayete bildirilmiş ve bir önlem alınmazsa kötü hava koşulları nedeniyle ortaya çıkan hastalıkların ölümlerle sonuçlanacağı belirtilmiştir³⁵⁵.

Öte yandan Konya merkez kadın hapishanesinde mahkûm nüfusunun artmasıyla birlikte 30 kişi kapasiteli mevcut iki koğuşun ihtiyacı karşılamama sorunu ortaya çıkmıştır. Öyle ki bu dönemde kadın hükümlü sayısı 49'a yükselmiştir. 1916 yılında ortaya çıkan bu aşırı yoğunluk ve izdiham kadın mahkûmlar arasında salgın hastalıkların baş göstermesine yol açmıştır. Özellikle lekeli humma hastalığının yaygın olarak görüldüğü bu zamanda mahkûmların hijyenden uzak bu mahbeste tutulmalarının ölümcül sonuçlar doğuracağı düşünülmüştür. Hastalığın genellikle haşeratlerden bulaşıyor olması ve pis bölgelerde daha hızlı yayılması mahkûmların tutuldukları hapishanenin değiştirilmesi fikrini gündeme getirmiştir. Mevcut hapishanenin son derece pis ve havasız olması mahkûmların yerinin değiştirilmesi düşüncesinin temel dayanağı olmuştur. Daha geniş ferah ve sağlık koşullarına uygun olan bir hapishanenin temin edilerek kadın mahkûmların buraya sevk edilmeleri istenmiştir. Bunun üzeri Konya Ermenilerinden Ohannis'in evi kiralanma suretiyle kadın hapishanesi olarak kullanılmaya başlanmıştır³⁵⁶. Hastalıkların önüne geçmek için mahkûmların daha çok temiz hava alması sağlanmaya çalışılmış, bahçelerde geçme ve teneffüs saatleri arttırılmaya gayet edilmiştir. Bunun yanında hastalanan mahkûmların tedavi bölgede bulunan hastanelerde yapılmıştır. Özellikle Konya merkez de bulunan Amerikan Hastanesi ve eczanesi mahkûmların tedavisi konusunda önemli bir rol oynamıştır.

Her ne kadar kadın hapishanelerinde lekeli humma gibi salgın hastalıklar görülmüş olsa da erkek mahkûmlara oranla kadın mahkûmların daha az sağlık sorunu yaşadığı görülmüştür. Bunun nedeni kadınların temizlik konusunda daha hassas olmaları ve uygun şartlar sağlandığında kendi yemeklerini pişirip, koğuş temizliklerini yapıyor olmalarıdır. Hastalıkların temel kaynağının pislik olduğu düşünüldüğünde kadın mahkûmların şahsi temizliklerine de özellikle dikkat ettikleri görülmüştür. Ancak bu durum onları tamamen hastalıklardan korumaya yetmemiştir. Tamire ihtiyaç duyulan harabe yerlerde bulunmaları, odalarının ıstık ve hava almaması, çeşitli haşaratların koğuşlarda olması ve soğuk hava koşulları kadınların çeşitli hastalıklarla uğraşmasına neden olmuştur. Bunun

³⁵⁵ BOA, DH. TMIK. S, nr. 31/10, lef. 1-3.

³⁵⁶ BOA, DH. MB. HPS, nr. 45/50, lef. 4; BOA, DH. MB. HPS, nr. 49/24, lef. 1-2.

yanında hapishanelerde yeterli miktarda iâşe verilemediği için hastalıklarla mücadele etmek son derece zor bir hale gelmiştir.

D. KADIN HAPİSHANELERİNİN GARDİYANLARI

Kadın hapishanelerinde mahkûmların güvenliğinin sağlanması ve kadınların kanunlara uygun olarak belli bir nizam içerisinde cezalarını çekmeleri için gardiyanlar görevlendirilmiştir. Kadın mahkûmlarla ilgilenecek olacak gardiyanın kadın olmasına dikkat edilmiştir. Her vilayet ve kazadaki kadın hapishanelerinde maaşlı birer kadın gardiyan bulundurulması gerekli görülmüştür³⁵⁷. Ancak çoğu zaman gardiyanların maaşlarının ödenmesi konusunda bazı sıkıntılarla karşılaşmıştır. Kira usulü ile elde edilen hapishanelerin kira bedellerine bir de gardiyan maaşları eklenince devlet için ek bir külfet ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 1904 yılında Yalvaç, Karaağaç, Eğirdir ve Uluborlu kazalarında kadın hapishanesi gardiyan maaşı olan aylık 30 kuruş gönderilememiş ve bu paranın daha önce hapishane masrafları için tahsis edilen 262 kuruşun içinden alınması kararı verilmiştir. Ancak Isparta kadın hapishanesi gardiyanında maaşının ödenemediği ve 262 kuruşluk tahsisattan yalnız 22 kuruşun kaldığı ifade edilmiştir³⁵⁸.

Kadın hapishanelerinde gardiyan tayini genellikle hapishane kiralama işlemiyle eş zamanlı gerçekleşmiştir. Öyle ki, 1913 yılında Bozkır kazasında 40 kuruş kirayla temin edilen kadın hapishanesinde güvenliği temini için birde gardiyana ihtiyaç duyuldu bildirilmiştir. Kadın mahkûmların güvenliğini sağlayıp onlarla birebir iletişime geçecek olan kişinin fizikî ve psikolojik olarak güçlü bir yapıda olması gerektiği bildirilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda bu iş için başvuran Saadettin Efendinin karısı Fatma Hanım gardiyan olarak görevlendirilmiştir. Fatma Hanıma göreve başladığı tarihten itibaren aylık 50 kuruş ödenmiştir³⁵⁹.

Kadın hapishanelerinde genellikle kadın gardiyanlar görevlendirilmeye çalışılmıştır. Ancak bazı belgelerde bu görevi erkek gardiyanların yürüttüğü de görülmüştür. 1917 tarihli bir belgede kadın hapishanesine gardiyan tayininden bahsedilirken daha önceki gardiyanın Konyalı Hacı Hasan oğlu Hacı Salih Ağa olduğu anlaşılmıştır. Göreve getirildikten bir süre sonra istifa eden Hacı Salih Ağa'nın 200 kuruş maaşla çalıştığı görülmüştür. Ayrıca bu dönemde merkez ve kaza hapishanelerindeki memur ve müstahdemlerin nizama sokulmaları, nizamname ile belirlenen kriterlere uygun olan adayların sınavdan geçirildikten sonra işe alınmaları gerektiğine karar verilmiştir. Özellikle gardiyanların güvenliği sağlayabilecek kapasitede olmalarına gayret gösterilirken, okuma yazma bilenlerin bu iş için tercih edilmesi istenmiştir. Ancak eğitilmiş ve açık görüşlü gardiyanlar sayesinde hapishanelerin modernleşebileceği ve bu kurumların ıslah edici mekânlar haline geleceği düşünülmüştür. Bu bağlamda tayin edilecek kadın gardiyanlarda da bazı özellikler aranması gerektiği

³⁵⁷ BOA, DH. MB. HPS, nr. 93/21, lef. 2.

³⁵⁸ BOA, DH. MKT, nr. 845/44, lef. 3.

³⁵⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 42/19, lef. 3-4.

bildirilmiştir³⁶⁰. Bunların yanında kimi zaman kadın mahkûmlar için gardiyanlık görevi kiralanan evlerin sahipleri tarafından yürütülmüştür. Ayrıca imam evleri kullanıldığı zamanlarda imamlar ve imam eşleri kadın mahkûmlar arasında nizam ve düzeninden sağlanması için görevlendirilmiştir.

Gardiyanlar, mahkûmların hapishanelerde sorunsuz bir şekilde tutulmasının yanında onların her türlü ihtiyacını dışarıdan temin etmeye de çalışmıştır. Para karşılığında mahkûm siparişleri satın alınmıştır. Gardiyanlar hapis hayatı ve dış dünya arasında âdeti bir köprü vazifesi görmüştür. Kadınlar için hükümet tarafından belirlenen yemeklerin verilmesi, devlet tarafından ve yardımseverler aracılığıyla temin edilen gıda ve giyeceklerin mahkûmlara ulaştırılması da yine gardiyanların yaptığı işler arasındadır. Ancak kimi zaman bu görevin kötüye kullanıldığı görülmüştür. Öyle ki gardiyan maaşlarının tatmin edici miktarlarda olmaması bazı gardiyanların rüşvet almasına yol açmıştır. Çeşitli işler karşılığında mahkûmlardan rüşvet alınmış ya da mahkûmlara gönderilen yardım paralarının ve erzakların büyük bölümü gardiyanlar tarafından gasp edilmiştir. Bu durumun mahkûmların gittikçe fakirleşmesine yol açmıştır. Son derece zor durumda kalan mahkûmlar açlıkla mücadele eder bir hale gelmiştir.

Konya vilayeti dâhilinde bulunan kadın hapishaneleri bünyesindeki çalışanların sayısı, aldıkları maaş miktarı ve görevleri mevcut belgeler ışığında aşağıdaki tabloda gösterilmiştir³⁶¹

Çalıştığı Yer	Memurun Görevi	Sayısı	Aldığı Maaş (Kuruş)
Konya Merkez Hapishanesi	Kadın Hapishanesi Gardiyanı	1	200
Beyşehir Kazası Hapishanesi	Kadın Hapishanesi Gardiyanı	1	150
Bozkır Kazası Hapishanesi	Kadın Hapishanesi Gardiyanı	1	50
Niğde Sancağı Hapishanesi	Kadın Hapishanesi Gardiyanı	1	80
Burdur Sancağı Hapishanesi	Kadın Hapishanesi Gardiyanı	1	50
Isparta Sancağı Hapishanesi	Kadın Hapishanesi Gardiyanı	1	50

³⁶⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 93/21, lef. 3.

³⁶¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 93/21, lef. 1 -2; BOA, DH. MB. HPS, nr. 154/14, lef. 1.

SONUÇ

19. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde her alanda olduğu gibi hapishaneler konusunda da Avrupa merkezli bir modernleşme hareketi başlamıştır. Klasik Osmanlı ceza hukukunda yer almayan hapsedme uygulamaları 19. Yüzyıldan itibaren Osmanlı kanunlarına girmiştir. İnsana verilen değerin değişmesi, bedenin kutsal olduğunun düşünülmesi, bireyin ıslah edilip topluma kazandırılması ve aynı zamanda suçlu bulunan şahsın topluma zarar vermesinin engellenmesi için yeni ve modern hapishanelerin kurulması ihtiyacı doğmuştur. Osmanlı yöneticileri suçlularının insanî koşullara uygun olarak cezalarını çekmesi gerektiğine inanmışlar ve bu doğrultuda bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak hapishane reformlarının tek sebebinin bu hümanist yaklaşımlar olduğunu söylemek mümkün değildir. Öyle ki dağılma sürecine giren Osmanlı Devleti kurtuluşu modernleşmede bulmuş, devletin hemen her kurumunda revizyon hareketi başlatılmıştır. Bununla beraber savaşlarda alınan ağır yenilgiler ve devletin malî iflası Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti topraklarını paylaşma konusunda âdeti bir yarışa girmesine yol açmıştır. Bu amaç doğrultusunda hareket eden Avrupalı devletler hapishanelerin içinde bulunduğu durumu bahane ederek her fırsatta Osmanlı'nın içişlerine karışmışlardır. İç işlerine karışılmasını engellemek isteyen Osmanlı Devleti mevcut hapishanelerin reformu ve yeni hapishane inşa edilmesi hususunda titizlik göstermiştir.

Özellikle 1880 yılında çıkarılan hapishaneler nizamnamesinden sonra Osmanlı Devleti'ndeki pek çok vilayet ve kazada hapishane inşaatları başlatılmıştır. Konya'da başta müstakil merkez hapishanesi olmak üzere modern manada birçok hapishane kurulmuştur. Özellikle Isparta, Niğde, Antalya, Burdur hapishanelerinde düzenin temin edildiği görülmüştür. Ayrıca Konya vilayeti dâhilinde bulunan kaza ve sancakların toplam otuzunda hapishane bulunduğu tespit edilmiştir. Bazılarında kadın hapishanelerinin olduğu hesaplanırsa hapishane sayısının oldukça yüksek olduğu görülecektir. Bu hapishanelerin kimisi müstakil olarak inşa edilirken kimisi de hükümet konaklarının alt katındaki odalarda yer almıştır. Ayrıca hane kiralama yöntemi de hapishane sorununu çözmek için başvurulan bir uygulama olmuştur.

Hapishanelerin genel durumu incelendiğinde özellikle kazalardaki durumunun pek iç acıcı olmadığı görülmektedir. Osmanlı'da köklü bir hapis cezası uygulaması sistemi olmadığı için hapis mekânı olarak kullanılabilecek modern binaların inşa ettirilmesi sorunu bu yıllarda çözülmeye çalışılmıştır. Ancak devletin malî durumunun kötü olması nedeniyle inşaat faaliyetleri arzu edilen sürede tamamlanamamıştır. Bunun yanında inşaat malzemelerinin toprak ve taştan ibaret olması da başka türlü problemlere yol açmıştır. Dayanaksız malzemelerden yapılan hapishane binaları güvenliğin sağlanmasında yetersiz kalmıştır. Bununla bağlantılı olarak mahkûm yoğunluğu, firar gibi nedenlerden dolayı harap olan hapishanelerin tamirine ihtiyaç duyulmuştur. Ancak tamir faaliyetleri esnasında kullanılan malzemenin de toprak ve taştan ibaret olması binanın kısa süre içerisinde eski haline

dönmesine yol açmıştır. Bu da tamir sorununa hapishanelerin gündeminden hiç düşmemesine neden olmuştur.

Öte yandan bu malzemelerin alınması dahi devlet ekonomisi için ciddi külfet haline gelmiştir. Kimi zaman tamir ve inşa faaliyetleri için tahsisat gönderilememiş kimi zaman da tamir kaynaklı bütçe açıkları sıkı takibe alınmıştır.

Fizikî koşulları elverişli olmayan hapishanelerin sorunlarından birisi de sağlık problemleridir. Bodrum katında yer alan pek çok hapishanenin hava ve güneşten mahrum olması mahkûmlar arasında çeşitli hastalıkların yayılmasına neden olmuştur. Buna rutubet sorunu ve izdiham da eklenince hapishanelerde hastalık ve ölüm oranlarında artış yaşanmıştır. Ayrıca mahkûmlara yeterli miktarda iâşe temin edilememesi de hastalıkların artmasına yol açmıştır. İâşe yetersizliği yüzünden açlıkla mücadele etmek zorunda kalan hükümlüler perişan bir hale gelmişlerdir. Bu soruna çözüm bulmak için çabalayan hapishane idarecileri sık sık Dâhiliye Nezareti'nden tahsisat talebinde bulunmuşlardır. Hatta tahsisat gönderilmesi gecikince borçlanmak suretiyle ekmek temin edilmeye çalışılmıştır. Öte yandan zaman geçtikçe Osmanlı Devleti'nin durumunun daha da kötüleşmesi, özellikle Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı yıllarında ülkenin her açıdan çöküntüye uğraması hapishanelerin ihtiyaçlarının karşılanmasını daha da zorlaştırmıştır.

Hapishanelerde fizikî ve maddi eksiklerin yanında düzenin sağlanması ve asayişin temini de bir diğer problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanunlar ile kesinlikle yasaklanmasına rağmen mahkûmlar hapishanelerde ağılık sistemini tesis etmişler, suçta acemi olan genç ve fizikî olarak zayıf kişiler üzerinde kendi nüfuzlarını kurmuşlardır. Bunun yanında firar ve hapishane isyanları bir diğer asayiş problemi oluşturmuştur. Duvarların veya tavanın delinmesi suretiyle pek çok kazada mahkûmların firar ettikleri görülmüştür. Kimi zaman hasta mahkûmlar hastaneye sevk edildiklerinde firar etmişler kimi zaman da hapishaneler arasında mahkûm ve tutuklu nakilleri bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Gardiyanlar her ne kadar güvenliğin tesisi için uğraşsalar da bazı durumlarda başarılı olamamışlardır. Gardiyanların sayılarının yetersiz olması en önemli sorunu teşkil etmiştir. Öte yandan kazalarda mahkûm güvenliğinin sağlanmasının yanında kâtiplik vazifesi de yapan gardiyanların okuryazar olması gerektiği 1880 nizamnamesiyle kararlaştırılmıştı. Ancak buna rağmen Konya vilayeti hapishanelerinde çalışan gardiyanların çoğunun okuma yazma bilmediği tespit edilmiştir. Bu da mahkûm yoklama cetvellerinin tutulamamasına, mahkûmların hiçbir resmi evrak düzenlenmeden keyfi uygulamalarla tahliye edilmesine yol açmıştır.

Tanzimat dönemiyle birlikte gündeme gelen hapishaneler konusu uzun yıllar boyunca Osmanlı Devleti'ni meşgul etmiştir. Konya vilayeti içinde bulunan hapishaneler incelendiğinde devletin hapishane kurumunun önemini kavradığı görülmektedir. Öyle ki hemen her yıl tamir faaliyetleri yapılmış, çeşitli teftişlerle hapishanelerin durumu incelenmiştir. Ayrıca iâşe, yakacak, gardiyan

maaşları, hapishane binalarının kirası gibi çeşitli masraflar için mümkün olduğunca tahsisat gönderilmiştir. Ancak devletin içinde bulunduğu maddi sıkıntılar nedeniyle hapishane reformu istenilen seviyeye getirilememiştir. Avrupa tarzındaki modern hapishane binalarının inşa edilmesi düşüncesi hayalî bir uygulama olarak kalmıştır. Her ne kadar hapishane kurumunun iyileştirilmesi gerektiği kavranmış olsa da bunun hangi doğrultuda yapılacağına dair bir fikir birliği sağlanamamıştır. Kanunların ön gördüğü ıslah edici mekânların tesisi kadim ceza anlayışının da etkisiyle uygulamaya geçirilememiştir. Öyle ki bazı hapishane idarecileri ve gardiyanlar suçlunun beden en cezalandırılması gerektiğini savunmuş ve işkence yöntemlerine başvurmuşlardır. Bu da insanî koşulların temini meselesini zorlaştırmıştır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen hapishane kurumu modern devletin simgesi olarak Osmanlı toplumunda yerini almıştır.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV KAYNAKLARI

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dâhiliye Nezareti Mebâni-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti (DH. MB. HPS)

Nr. 112/7; 47/12; 2/25; 112/7; 36/3; 36/3; 116/38; 112/7; 66/62; 14/66; 144/17; 63/18; 51/3; 52/15; 55/6; 57/43; 1552/55; 60/9; 63/44; 63/18; 62/40; 14/66; 105/32; 57/43; 34/75; 104/2; 49/12; 108/14; 16/44; 52/15; 55/57; 93/21; 154/14; 93/21; 144/74; 42/19; 47/12; 48/10; 45/50; 47/65; 14/66; 144/80; 93/21; 154/14; 63/44; 36/3; 154/14; 34/75; 45/50; 49/24; 14/66; 2/25; 72/18.

Dâhiliye Nezareti Mebâni-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti Muavinliği (DH. MB. HPS. M)

Nr. 35/51; 37/69; 10/15; 51/42; 35/110.

Dâhiliye Nezareti Islahat (DH. TMIK. S)

Nr. 22/77; 26/14; 31/10; 29/36; 53/15; 62/10; 31/10; 31/10; 31/10; 21/49; 22/77; 53/15.

Dâhiliye Nezareti Mektûbî Kalemî (DH. MKT)

Nr. 845/44; 943/58; 943/58; 2896/37; 1772/82; 597/44; 1693/114; 1611/27; 1492/98; 1853/114; 1374/79; 1274/30; 2571/129; 2896/37; 1398/61; 1374/79; 1581/94; 1614/43; 1706/67; 1660/55; 1611/27; 1358/ 102; 1611/27; 1686/69;

Şura-ı Devlet (ŞD)

Nr. 2547/42; 423/554; 02547/42; 2698/26; 2686/22; 2698/26.

Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO)

Nr. 2770/207749; 2396/179631; 2223/166661; 1911/143254.

İrade Dahiliye Nezareti (İ. DH.)

623/43343

İrade Şura-ı Devlet (İ. ŞD)

Nr.83/4933.

B. KONYA TAPU ve KADASTRO V. BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ

115 Pafta, 488 Ada, 3 Parsel, 120 Sayfa Tapu Kütüğü.

C. ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

Akduman, İrem – Gökhan Oral; “Cezaevlerinde Cinsel Taciz ve Tecavüz olayları”, *Hapishane Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.

Aksu, Şener; “Otorite-Yaşamaları İlişkisinde Hapishanenin Yeri”, *Hapishane Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 59 – 68.

Aslan, Taner ;“II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları”, *Akademik Bakış*, Kış 2009, C.3, S. 5, s. 41 – 60.

Ata, Ferudun; “Mütareke Döneminde İtilâf Devletlerinin Hapishanelere Müdahaleleri ve Gayrimüslim Mahkûmları Tahliye Etmeleri”, *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, C. 20. S. 60. Kasım 2004, s. 727 – 743.

Atar, Fahrettin, *İslam Adliye Teşkilatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Atar, Zafer; “20. Yüzyıl Başlarında İstanbul Hapishane-i Umumi’de Mahkûmların Üretim Faaliyetleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2015, S. 34, s. 19-34.

_____; “20. Yüzyılın Başlarında Turgutlu Hapishanesinin Genel Durumu”, *Celal Bayar Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, C. 9. S.1, s. 87 – 102.

Bahar, Halil İbrahim; “Hapishaneler, Sorunlar ve Çözüm Arayışları”, *Hapishane Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 41 – 58.

Bozkurt, Gülnihal; *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi - Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)*, TTK Yayınları, Ankara 2010.

Bozkurt, Nurgül; “XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.21, Bahar 2012, s. 261 – 277.

Demirel, Fatmagül; “Osmanlı Adliye Teşkilatında Yaşanan Sorunların Hapishanelere Yansıması (1876-1909)”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza 18. – 20. Yüzyıllar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 190 – 199.

Demirtaş, Timur; “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi”, *Hapishane Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 3 – 40.

Foucault, Michel; *Hapishanenin Doğuşu*, İmge Yayınları, Ankara 2015.

Gazel, Ahmet Ali; “Tanin Muhabiri Ahmet Şerif Beyin Notlarında Osmanlı Hapishaneleri”, *Hapishane Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 143 – 151.

Gönen, Yasemin Saner; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi”, *Hapishane Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 173 – 183.

Gümüşsoy, Emine; “19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başlarında Gebze Hapishanesi”, *Uluslararası Akça Koca ve Kocaeli Sempozyumu Bildirileri*, C. 2, Kocaeli 2015, s. 1005 – 1018.

_____; “Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinde Eskişehir Hapishanesi”, *Tarih Okulu Dergisi*, Aralık 2014, Yıl 7, S. 20, s. 215 – 249.

İleri, İlay; “Batı Gözüyle Meşrutiyet Kutlamaları ve Genel Af”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 14, s. 1 - 10.

Kanat, Cüneyt; *Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza*, Küre Yayınları, İstanbul 2013.

Karaca, Ali; “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fahişe Hatunlara Uygulanan Cezalar: Hapis ve Sürgün”, *Hapishane Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 152 – 162.

Kızıllıkan, Ayşe Özdemir; *Osmanlıda Kadın Hapishaneleri ve Kadın Mahkûmlar*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2011.

Kızılmaz, Zahir; “Cezaevinin ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 17, s. 44 – 68.

Kortantamer, Samira; “Memluklerde Hapishaneler”, *Hapishane Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 94- 96.

Orat, Jülide A. – Fadimana Çelik; “Diyarbakır Vilayeti Hapishaneleri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 7, İlkbahar 2011, s. 73 – 95.

Önder, Mehmet; *Milli Mücadelede Konya Delibaş Hadisesi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1953.

Özçelik, Mücahit; “Mütareke Dönemi’nde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Güz 2011, Yıl 7, S. 14, s. 16 – 39.

Öztürk, Necdet; “Osmanlı’da Hapis Olayları (1300-1512)” *Hapishane Kitabı*, Kitabevi Yayınları, s. 101 – 129.

Saner, Yasemin; “Osmanlı’nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza 18 – 20 Yüzyıllar*, Derleyenler, Noemi Levy- Alexandre Toumarkine, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007, s. 163 – 189.

Saygılı, Abdullah; “Mikro İktidarın Bir Fiziği: Hapishane”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2004, C. 53, S. 2, s. 177 – 196.

Şen, Hasan; “Osmanlı’da Hapishane Meftumu”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza 18.- 20. Yüzyıllar*, Derleyen: Levy Noemi – Alexandre Toumarkine, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara 2001, s. 200 – 211.

Şen, Ömer; *Osmanlı’da Mahkûm Olmak*, Kapı Yayınları, İstanbul 2007.

Tanış, Cihat; *Meşrutiyetten Cumhuriyete Türkiye’de Siyasi Af (1908-1923)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi) Konya 2016.

Tekin, Saadet – Sevilay Özkes; “Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Hapishane Sorunu”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2008, C. 7, S. 16-17, s. 187 – 201.

Tekin, Saadet; “Dr. Poliçe Bey’in 1918 Tarihli Raporuna Göre Berlin Ve Aydın Vilayeti Hapishanelerine Genel Bir Bakış”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1348/15623.pdf>, Erişim Tarihi: 10.08.2016, s. 205 – 221.

_____; “Osmanlı’da Kadın ve Kadın Hapishaneleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2010, C. 29, S. 47, s. 83 – 102.

_____; “XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti ve Mülhakatındaki Hapishanelerin Genel Durumu”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, S. 4, S. 2, s. 65 – 77.

Temel, Mehmet; “XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağı Hapishaneleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 422 S. 26, 2009, s. 109 – 135. <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/432/> Erişim Tarihi: 5. 6. 2016

Yıldız, Gültekin; *Mapusâne*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012.

EKLER

۳۱

" قونیه ولایتی "

25

سنوی تحفہ	سنوی محفہ	حدود	امانی موریت	مونی موریت	درجہ
	۸۵۰/	۱	حبیب خان مدیر	قونیه ولایت	
	۹۵۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۹۰۰/	۱	قونیه خان مدیر	" " " "	
	۹۰۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۹۵۰/	۱	طیب خان	" " " "	
	۹۰۰/	۱	شیر خان	" " " "	
	۹۰۰/	۱	معاذ خان	" " " "	
	۹۵۰/	۹	علاء خان	۴۵۰	
	۹۰۰/	۱	" " " "	" " " "	
۲۶۸۰۰	۵۰۰/		غلام خان	۱۵۰	
	۱۵۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۱۵۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۱۵۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۱۵۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۱۵۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۱۵۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۱۵۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۵۰۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۱۵۰/	۱	" " " "	" " " "	
۱۶۸۰۰	۱۵۰/		حبیب خان مدیر	۱۵۰	
	۹۰۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۹۵۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۹۰۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۹۰۰/	۹	" " " "	" " " "	
۱۷۹۰۰	۱۵۰/		غلام خان	۱۵۰	
	۱۵۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۱۵۰/	۱	" " " "	" " " "	
	۱۵۰/	۱	" " " "	" " " "	
۷۹۰۰	۱۵۰/		" " " "	" " " "	
۱۰۹۰۰					

مستوفی غلام خان مدیر ۲۸

مستوفی غلام خان مدیر ۲۸

مستوفی غلام خان مدیر ۲۸

EK-I: Konya vilayeti dâhilindeki hâpishanelerde çalışanların görevleri ve aldıkları maaşlara dair cetveldir. BOA, DH. MB. HPS, 154/14, Lef. 22.

[illegible]

TELEGRAMME

تلغرافنامه

دولت علیه عثمانیه تلغراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

دولت تلغراف معاملة لا تدن دولای مسئولیت قبول افر
[ت. ۹۹۴]

Retransmission ou Expédition			RECEPTION		
No d'expédit	transmis à	Date	Signature de l'employé	Signature de l'employé	Date
۱۸۵		H. ۸ M. ۲۱			H. ۹ M. ۲۵

De Pour موردي قوه
 N° Mots Date H. ۸ M. ۲۱
 Voie Indic. Eventuelles اشارت محتمله طریق

عبد
۲۹۲
 ح. کا لوتی دهل ولایتی صیخان لک قوی ایچود کیری بیگ غرضتیه شخصیه اعلا کزوند
 قیام عافیه ۱۷۱ کا لوتی و مری ندرت نمبر ۱۸۵۷۱ و لوب اولیاء کیری بیگ غرضتیه
 خصوصیه نویک عالم نظارتہ بانظر ۱۸۵۷۱ کا لوتی و ۵۷۱ نمبر ۱۸۵۷۱ کا لوتی
 استقامت چور لینی خید اکمل محمد در اکمل صیخان سند غرار اید میونسپل سید تقی
 و سید بیگ خانوئا نادی لوی محنت بیخ فز و خرابدرد مستقیم قدر اوچی در دنیا ایدلر
 دستلری تقی طلقه اید فیض خان لریست مستحق لغو زنجی تحف و جوهره ایدلر
 خاند نام عد ایدلر ایدلر استقامت و جمل و تحف کیری بیگ غرضتیه نویک
 شخصیات عیلا اعلا و سنه آید ده اکم و تقدیر ان زیاده خاند و ایکن عیار
 برخاج خضای مد یوز توفیقاً محمد صیخان لریا اولیاء و زده مقدار طاق شخصیات
 بوردی ارشاد اکمل محمد
 ۲۹۲

وامو

OSMANLI ARSIVI

EK- VI: Konya vilayeti dâhilindeki hapishanelerin tamiri için tahsisat istenmiştir. Hapishanelerin fizikî eksikleri yüzünden meydana gelen firarlardan ve firarilerin yakalanması için takibatın devam ifade edilmiştir. BOA, DH. MB. HPS, 2/25, Lef. 5.

۵

محکم دلائل سے مزین و متنوع ومنفرد موضوعات پر مشتمل مفت آن لائن مکتبہ

محکم دلائل سے مزین و متنوع ومنفرد موضوعات پر مشتمل مفت آن لائن مکتبہ

محکم دلائل سے مزین و متنوع ومنفرد موضوعات پر مشتمل مفت آن لائن مکتبہ

۱۳۳۰ سنس موقت عجم بردہ لر مجسم قونیہ ولایت
دریختہ حوالہ موقتہ مبیہ
نصفہ د -

نصفہ	مارہ ۱۳۳۰	موقت بردہ لر
۵۰۰۰۰		
۵۰۰۰۰		
۵۰۰۰۰		
۴۵۷۵۰۰		عجم بردہ لر مجسم
۶۰۷۵۰۰		

مذکورہ قیود سے باہر ہے

EK-VII: 1911 yılı geçici ve umumi bütçesi gereğince Konya vilayetine verilen tahsisat yukarıdaki belgede gösterilmiştir. Mart, nisan, mayıs aylarında 50'şer bin kuruşun geçici olarak ve 457. 500 kuruşun da umumi bütçe dâhilinde ayrıldığı görülmektedir. BOA, DH. MB. HPS, 51/3. Lef. 3.

قوتیده حبس در محله قه مخازر بر بندک زعفران آنک ابرایا سار سنه منصوصه مجدداً آنک ادره و به مخزنه کرده استند
ادره و به سار سنه آنک تید اید استخدا ادره و به سنه و مخزنه قیاسی میه زانج بقدره

غرض	بهره تکلیف	عدد
انسانده استعمال ادره و به عادی لکس	۱	۲۰
قسم	۱	۱۰
قبای کراسته باطله ای	۱	۸۵
ایجنه بحقی	۱	۴۰۰
عادی عملی بوییک	۱	۱۰
تویر جی دار باب عملی بوییک	۱	۱۲
دیوار جی و دکنه ادره بوییک	۱	۲۵
دیوار جی و دکنه حلقه	۱	۱۸
لجی و دیوار جی ادره	۱	۲۵
لجی و دیوار جی حلقه	۱	۱۸
تنه بایکیری ارایه بوییک	۱	۲۰
حقی	۱	۴۵
کره	۱	۲۰
صنوع	۱	۲۵
بورک یقوری	۱	۲
لموعده	عدد ۱۰۰۰	۱۲۰

بالاده الزامه قیاسی کراسته ، دیوار جی و لجنه ادره ری بوییک حقی و تنه ارایه جی و جزایر بوییک

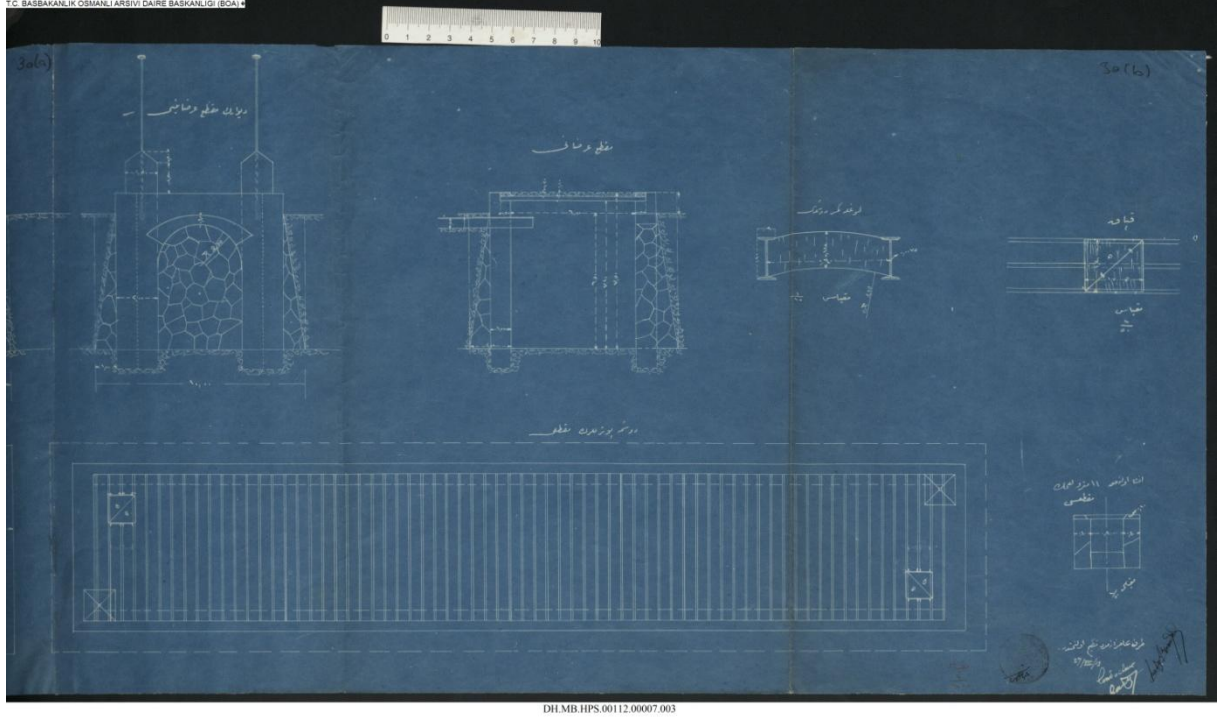

مانده قیاسی رایج بیده ، ماضیه ادره و به بوییک ادره

EK-VIII: Konya vilayetinde tamir edilecek hapisanede kullanılacak malzeme ve inşaatta çalışacak usta ve işçilere dair bilgiler mevcuttur. BOA, DH. MB. HPS, 112/7, Lef. 1.

[illegible]

137

EK-XII: Bozkır Hapishanesinde yapılacak tamir ve inşaat faaliyetlerine dair kroki. BOA, DH. MB. HPS, 112. 7./3, Lef. 2.